

Lluc

NÚM. 804 / 1998

500 Ptes. (IVA inclòs)

Cuba i Filipines: guerres i emigració

Pere Fullana,
la història de l'Església

L'Ecumenisme
a Mallorca

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL-LUMINACIÓ**

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

DEPARTAMENT TÈCNIC

**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nuredduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

C/. Bisbe Abad y Lasierra, 48
Tel. 31 09 93

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Nuredduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.**

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
 ANY LXXVIII
 MAIG-JUNY 1998
 Núm. 804

Informació i correspondència

Revista LLUC
 Plaça Pelegrins, 1
 07315 Lluc (Mallorca)
 Tel. 971 51 70 25
 Fax 971 51 70 96
 Apartat de correus 619
 07080 Palma (Mallorca)

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Gaspar Alemany i Ramis
 Josep Amengual i Batle
 Francesc Bujosa i Homar
 Miquel Gayà i Sitjar
 Pere Fullana i Puigserver
 Gabriel Janer Manila
 Maria de la Pau Janer Mulet
 Joan Mas i Vives
 Joan Mir i Obrador
 Leonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
 Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.500 ptes. anuals
 Estranger: 3.100 ptes. anuals
 Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors

Portada:

La Ilustración Española y Americana - 1898

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
 Jaume Balmes, 43 • Tel. 971 75 44 32
 07004 Palma (Mallorca)
 E-mail: tgramon@mx3.redestb.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
 I.S.S.N. 0211-092 X

Pàg.

2

Personatges rellevants, febleses col·lectives, aquest ha estat el signe que històricament ha caracteritzat el nostre país. A hores d'ara, i afortunadament, continuam tenint personatges de gran gruix –el pintor Miquel Barceló i l'escriptor Josep Melià, per exemple– i, a la vegada, sembla que el cos social majoritari ja comença a ser capaç de protagonitzar una sèrie d'iniciatives –la defensa del territori, la llengua, la cultura, la identitat...– que són de primera necessitat per a la bona salut de la nostra terra.

3

La professora Caterina Valriu ens acostarà al Rei En Jaume I en la seva doble dimensió d'heroi històric i d'heroi de llegenda.

6

L'historiador Pere Fullana parla llargament de la seva concepció de la història de l'Església.

10

Enguany es compleix el centenari de l'any 1898, una data emblemàtica en la història de l'Estat Espanyol. La nostra revista ha volgut aprofitar l'ocasió per presentar una sèrie d'articles que parlen de fets que es relacionen amb els escenaris que ara fa un segle foren protagonistes –Cuba i Filipines–, o de manifestacions culturals que es desenvoluparen en els mateixos anys –la Capella de Manacor– o de les mostres literàries que es feren ressò de la tragèdia colonial patida per, entre d'altres, uns quants milers de balears. Antoni Marimon ens ofereix dos articles: *Algunes repercussions de la guerra dels Deu Anys a les Illes Balears* (1868-1978) i *Nota sobre l'emigració filipina abans de 1898*; Pere Rosselló Bover, parla de *La crisi*

colonial de 1898 en la narrativa mallorquina; i, finalment, Damià Pons i Pons, fa la crònica de *La Capella de Manacor en el període 1897-1903*.

29

L'arqueòleg Gabriel Pons i Homar descriu una sèrie de **construccions funeràries** en forma de cista pròpies del Talaiòtic II o final de Mallorca.

31

A **L'Església nostra**, mossèn Llorenç Alcina reflexiona sobre *El moment actual de l'Ecumenisme a Mallorca, dins l'òptica universal*.

33

Aquest número iniciam la secció **Diari Teatral**, que anirà a curà de Joan Arrom Nadal. Pretén ser una presentació, de vegades retrospectiva, de les estrenes teatrals més rellevants que s'aniran fent. L'actual revifalla del teatre mallorquí requereix l'atenció de les publicacions de l'illa.

38

A **LA CIUTAT DELS LLIBRES** el professor Pere Rosselló Bover fa el comentari crític de les dues darreres obres que Jaume Pomar ha publicat sobre **Llorenç Villalonga**; igualment hi podem trobar un extens article de Pilar Arnau, que imparteix docència a Alemanya, en el qual fa la ressenya de les darreres novel·les de Baltasar Porcel, Miquel López Crespí, Gabriel Janer Manila, Antònia Vicens, Maria de la Pau Janer i Hèctor Hernández.

43

El **MOSTRADOR** continua obert: en aquesta ocasió són deu les novetats que s'hi presenten.

Personatges rellevants, febleses col·lectives

És gairebé un tòpic aquella opinió que afirma que Mallorca és una terra que ha comptat amb personatges rellevants d'una gran potència, a totes les èpoques i en tots els àmbits d'activitat, i que, contràriament, com a societat ha estat incapaç de dur a terme empreses col·lectives d'envergadura. Individus aïllats dotats d'una gran empena i creativitat dins una societat apàtica, sempre disgregada en interessos particulars, mancada històricament de la necessària solidaritat interna com per tenir la fortalesa que permet resoldre els propis problemes, bé fossin la pobresa, la divisió social, la subordinació a poders externs, la ignorància de la llengua del país... Aquest ha estat, d'alguna manera, un dels trets més característics del nostre tarannà col·lectiu. I de l'exercici de l'individualisme se'n va derivar, com deia M. S. Oliver, la tendència a voler tallar el cap —i de vegades fou alguna cosa més que llenguatge figurat— a tots aquells que destacaven per damunt de la mitjana general, convertida dogmàticament en la mesura que donava legitimitat social a les persones i als seus actes i idees.

La Mallorca de les acaballes del segle XX és, possiblement, més heterogènia que en cap altre moment del passat. A hores d'ara són molt fràgils els fils que cusen les seves parts diverses. Els anomenats mínims de país —que sempre neixen del consens sobre una sèrie de qüestions bàsiques— tenen encara un arrelament social insuficient. La vertebració territorial, cultural i política és ben llunyana, i, a més, tan sols és percebuda com una mancança important per una minoria dels ciutadans. Quant a l'individualisme secular, és evident que es manté, però ha canviat d'objectius. En el passat, neixia de la desconfiança més absoluta envers els poders públics —quasi bé mai no en varen rebre res que els fos profitós—, i del fet que en les ocasions que provaren de plantar cara en sortiren ben escalivats (recordem el desenllaç de les revoltes civils dels segles XV i XVI o de la guerra de Successió). En el present, l'individualisme es manifesta en la incapacitat de demostrar actituds solidàries envers tot un conjunt d'elements que són patrimoni col·lectiu: el territori, la llengua i la cultura nacionals, els recursos naturals... Sembla com si els mallorquins ac-

tuals tenguessin tot el dret del món a malgastar les herències rebudes i a fer malbé, amb un consum desenfrenat o amb l'autoodi, els béns que els varen ser confiats, amb l'encàrrec de traspasar-los a les generacions futures en un estat de plenitud. Aquests darrers anys, pot semblar que hi ha indicis de canvi. Les mobilitzacions per la normalització de la llengua o la sensibilitat proteccionista del territori que s'està generalitzant per ventura indiquen una tendència a l'increment de l'esperit de col·lectivitat. Esperem que el temps ho confirmi.

Mentrestant, i afortunadament, Mallorca continua essent una terra que compra amb personatges potents. És el cas del pintor Miquel Barceló. La seva exposició recent al MACBA, de Barcelona, ha permès que més de cent mil visitants quedassin enlluernats amb les seves obres, dotades de la força de la genialitat i posseïdores d'una empremta que les fa úniques. Avui en dia el felanitxer és un dels pintors més universals, amb l'expectativa, a més, d'una llarga vida creativa per endavant. Aquests darrers mesos també ha estat notícia un altre personatge: Josep Melià. Homenatges, reconeixements, premis i, ben aviat, la nostra Universitat el nomenarà Doctor Honoris Causa. L'autor d'*Els mallorquins*, llibre aparegut fa una trentena d'anys, és un intel·lectual d'obra extensa i diversa i un polític de raça que ha contribuït amb reflexions oportunes a desvetllar el mallorquinisme polític i a dotar-lo de nous arguments. Almenys una generació del nacionalisme mallorquí és filla d'aquell llibre de joventut de Josep Melià. Barceló i Melià són dues magnífiques mostres actuals de la capacitat que sempre ha tengut el nostre país de produir personalitats de primera fila.

Personatges rellevants i una societat apàtica respecte als assumptes relacionats amb la cultura i la qüestió nacional del país. A les portes del tercer mil·lenni podria ser un bon moment per aconseguir que entre els nostres prohoms de les arts i les idees i el cos social majoritari del país hi hagués una bona entesa i una comprensió mútua basada en la coneixença i el diàleg. L'aposta exigeix l'esforç dels uns i els altres. I el país ho reclama com una necessitat indefugible. ■

■ CATERINA VALRIU

En Jaume I el Conqueridor:

Un heroi històric, un heroi de llegenda

Cada comunitat, cada religió, cada país, necessita dels seus propis mites. Són els referents culturals que tipifiquen la ideologia, els valors o les creences que els conformen. L'herència cultural dels avantpassats que es vol transmetre a les noves generacions. És en aquest context on hem de situar l'heroi èpic. Es tracta d'un protagonista, generalment masculí, que a través de les seves gestes ha contribuït a conformar les característiques, les essències —sovint també les fronteres— del seu poble. En el cas de les terres de parla catalana és indubtable que l'heroi èpic de més alçada, compartit i reconegut per tots, és el rei En Jaume I, encertadament anomenat *el Conqueridor*, el nostre heroi fundacional.

En intentar apropar-nos a la figura d'aquest personatge podem optar per tres vies, la conjunció de les quals segurament ens donarà una visió prou completa i contrastada de la seva significació. D'una banda tendríem l'estudi estrictament històric, fet a partir de les fonts historiogràfiques pertinents, de l'altra la visió que ens dona ell mateix de la seva trajectòria vital a través del *Llibre dels Feits*, la crònica que narra en primera persona les peripècies biogràfiques del monarca. Una tercera opció és analitzar la seva figura a través del llegendari. Tots tres camins es complementen i cap ha de ser menystin-

gut, per què —passats els segles— què és més cert? Allò que *realment* succeí o allò que hom *creu que succeí*. La percepció dels fets és tan important com la realitat objectiva, de fet, la història és construïda sobre un conjunt de percepcions.

M'ha semblat interessant estudiar la figura del rei a partir del seu corpus llegendari, que és ample, ric i divers. A través de les llegendes, és a dir de la pervivència en la memòria col·lectiva, podem copsar quin és el model d'heroi que dibuixa el nostre poble. Joan Amades, en la seva obra monumental *Folklore de Catalunya*, aplega sota l'epígraf de «*Jaume I el Conqueridor*» prop de setanta-vuit històries referides al monarca que provenen de fons orals i escrites, cultes i populars.¹ Mossèn Alcover, al seu aplec de *Rondaies Mallorquines*, relata setze llegendes recollides únicament de la tradició oral, que retrobam resumides i lleugerament modificades en la síntesi que fa Amades.²

Ramona Violant, a partir del recull d'Amades, ha classificat les llegendes i n'ha fet una distribució temàtica i cronològica, que abraça des del naixement fins a la mort del rei. Agrupa els relats en sis grans apartats:³

1. Els primers anys
2. La campanya de Mallorca

Estàtua jacent de Jaume I

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
Cp 07001

EL TERRENO

Nigul, 1
Cp 07015

BLANQUERNA

Sant Joaquim, 9
Cp 07003

COLL D'EN RABASSA

Albuera, 1
Cp 07007

S'ARENAL

Gaspar Rullan, 5
Cp 07006

POLÍGON DE LLEVANT

Ciutat de Querétaro, 3
Cp 07007

MOLINAR

Xadó, 7
Cp 07008

CASAL SOLLERIC

Passeig del Born, 27
Cp 07012

RAFAL VELL

Pere Ripoll i Palou, 9
Cp 07008

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar, 104
Cp 07002

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
Cp 07013

SON XIMELIS

Cap Blanc, 15 A
Cp 07013

ESTABLIMENTS

Pça. Immaculada, 3
Cp 07010

GABRIEL LLABRÉS

Antoni Planas i Franch, 4
Cp 07001

SON RAPINYA

Catalina March, 4 A
Cp 07013

SON CLADERA

Cala Serena, 3
Cp 07009

SON FORTEZA

St. Isidre Llauredor, 25
Cp 07005

SA INDIOTERIA

Gremi de Tintorers, 2
Cp 07009

SON GOTLEU

Regal, 105
Cp 07008

SIOPJ

Pere d'Alcàntara Penya, 11
Cp 07006

GÈNOVA

Barranc, 22
Cp 07015

Ajuntament de Palma

COORDINACIÓ DE BIBLIOTEQUES DE BARRIADA DE L'AJUNTAMENT DE PALMA:
C/ DE L'ALMUDAINA, 7 A - CP 07001 - TEL. 971 71 87 95

Jaume el Conqueridor

3. La campanya de València
4. El rei i els seus súbdits
5. El rei i els afers públics
6. Els darrers anys

En el primer bloc destaca la llegenda de l'engendrament, tan prolíxament narrada per Muntaner a la seva *Crònica*,⁴ que presenta el naixement del rei gairebé com un miracle, perquè veritablement el poble veu en ell un «salvador» que allunyarà complicades lluites dinàstiques. El somni premonitori sota el pi de les tres branques («serà rei de tres regnes») és un indicador de la seva futura importància com a fundador del que ara anomenam Països Catalans. L'anomenada «primera proesa» és una clara demostració inicial del coratge i la lleialtat que el caracteritzaran. Consisteix en la narració de l'alliberament del seu pare presoner dels moros. En realitat, l'origen d'aquesta llegenda és una adaptació dels romanços castellans protagonitzats per Bernardo del Carpio. S'ha produït un procés d'anontrament que es manifesta en el canvi del protagonista (substituir un heroi desconegut o aliè per un de pròxim: el rei En Jaume en lloc de Bernardo), una concreció de l'espai a l'entorn territorial del narrador (Manacor o Menorca, segons si elegim la versió mallorquina o la del Principat) i una substitució de l'agressor (els moros i no el rei Alfons *el Cast*, que era qui tenia empresonat el pare de Bernardo del Carpio).

El segon bloc és format per un completíssim grup de llegendes que mitifiquen la conquesta de Mallorca, des dels preparatius (el sopar interromput a Tarragona) fins al retorn del rei a Catalunya, la nau del qual s'enfonsa just quan ell acaba de desembarcar. En destaquen dos subgrups, d'una banda les que fan referència als primers dies del desembarcament, més aviat tradicions de to premonitori i de contingut simbòlic (l'àguila que dona un peix al rei i per això és batejada com

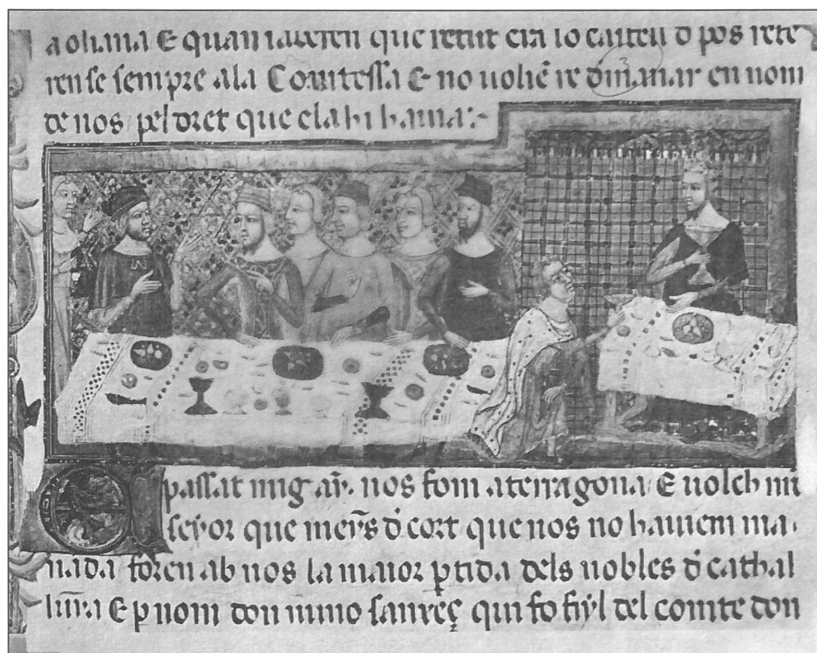
àguila reial, la primera missa a l'illot del Pantaleu, la pedra sagrada que serví com a altar, etc.) i de l'altra les que parlen de la conquesta de l'interior de l'illa, bàsicament de contingut èpic. La dimensió èpica s'explica i magnifica a través de tradicions que parlen de les petjades del cavall del rei sobre roques de diversos indrets de l'illa (Inca, Marratxí, Santa Maria, etc.), una bella metàfora que mostra la veritable petjada del rei en la memòria del poble.

La campanya de València també compta amb un ampli ventall llegendari, entre les que destaquen les que parlen del suport celestial (l'ajut del cavaller Sant Jordi) i terrenal (les aportacions econòmiques de nobles i plebeus a les campanyes de conquesta), tot dibuixant un personatge capaç d'unir esforços divins i humans per a l'expansió territorial catalana i, alhora, l'expansió de la fe cristiana. La dimensió mítica s'accentua i remarca amb l'ajut fins i tot dels animals a les empreses del rei: la rata-pinyada que avisa de l'atac sarraí i el cavall que obre un pou amb la pota, per associar la set del seu amo.

Les llegendes referides al rei i els seus súbdits, en canvi, tenen un to més anecdòtic, a vegades marcadament humorístic. No són llegendes èpiques, sinó coverbos o passos d'enginy que ens mostren un monarca just, ponderat, pràctic i preocupat per la seva gent. Però, en alguna ocasió, les qualitats del rei són superades per l'enginy o l'astúcia dels súbdits. És el cas de les tres preguntes que fa a l'abat de Scala Dei (o de La Real, segons les versions) i que són hàbilment contestades pel coc de l'abadia, el pacte que fa amb l'amo de Son Pançuit (no revelar el secret confiat pel monarca fins haver vist cent vegades la cara del rei: el revela en haver mirat cent monedes que duen la seva efígie), etc. Les que parlen del rei i els afers públics no són tan nombroses ni tan divertides, però ens mostren el seny i la capacitat d'ordenació i organització del regne, alhora que remarquen l'ajut diví (especialment de la mare de Déu) amb que compta Jaume I. Podem destacar la fundació de l'orde mercedari, l'establiment del Consell de Cent, les ordinacions de la mar, etc.

Finalment, les classificades sota l'epígraf dels darrers anys formen un grup molt poc unitari, unes ens mostren un rei que supera en saviesa, prudència i grandesa moral a importants càrrecs eclesiàstics com l'abat de Poblet o el mateix papa de Roma. Altres, les que parlen de l'estada del rei a Valldemossa i al puig del Teix, són clares transposicions de l'anecdòtic referit al seu nét, en Sanç I de Mallorca, el qual freqüentava aquests paratges a causa de la seva afecció respiratòria. Per últim, les que magnifiquen la seva dimensió heròica tot atribuint-li les derrotes de tropes sarraïnes després de mort (l'ligat sobre el seu cavall) són llegendes migratòries que probablement tenen el seu referent més immediat en el romancer castellà que parla del Cid Campeador.

En observar de manera global la línia biogràfica que traça el llegendari del nostre rei ens adonam de la sorprenent semblança que existeix entre la seva biografia i la de la majoria d'herois històrics i literaris de la tradició indoeuropea:⁵ origen reial, naixement extraordinari, expulsió de l'entorn familiar, infantesa silenciada, proves d'iniciació, enfrontament amb l'a-

Miniatúra de la crònica de Jaume I (l'apat en què es va decidir a conquerir Mallorca)

gressor, obtenció de recompenses, període de tranquil·litat marcat per l'organització dels bens obtinguts, mort voltada de fets extraordinaris, etc.⁶ Això succeeix perquè, com assenyala Mircea Eliade,⁷ la memòria popular rarament conserva esdeveniments individuals i figures autèntiques, sinó que funciona mitjançant arquetipus en lloc de personatges històrics. La memòria col·lectiva és ahistòrica, el record dels fets i dels personatges històrics és modificat al cap d'un cert temps i s'automotlla a la mentalitat popular. Així, el personatge històric es transforma en imitador de l'arquetipus, del model heroic preestablert. El rei En Jaume I té, per la seva peripècia biogràfica històrica i llegendària, tots els ingredients necessaris per ser considerat de ple dret l'heroi fundacional dels Països Catalans, el veritable referent de la nostra personalitat com a poble, perquè així ha quedat incardinat en la memòria popular que compartim i que ens agermana. ■

Caterina Valriu

NOTES

- (1) AMADES, J.: *Folklore de Catalunya. Rondallística*, Selecta, Barcelona 1950.
- (2) ALCOVER, A. M.: *Rondaies Mallorquines* (tom V), Ed. Moll, Palma.
- (3) VIOLANT, R.: *La rondalla i la llegenda*, Ed. Alta Fulla, Barcelona 1990.
- (4) MUNTANER, R.: *Crònica*, Ed. 62 (MOLC, 19), Barcelona 1979, pàgs. 24-29. Vegeu també la versió de DESCLOT, B.: *Crònica*, Ed. 62 (MOLC, 76), Barcelona, 1982, pàgs. 49-53.
- (5) VALRIU LLINÀS, C.: *La figura mítica de l'heroi: el cicle llegendari del rei en Jaume I*, en premsa.
- (6) Per a l'estudi del model d'heroi, vegeu les obres següents: HAHN, J.G. von: *Sagwissenschaftliche Studien*, 1876; RAGLAN, Lord: *The hero*, London 1936 i RANK, O.: *El mito del nacimiento del héroe*, Paidós, Barcelona 1991 (títol original: *The Myth of the Birth of the Hero*).
- (7) ELIADE, M.: *El mito del eterno retorno*, Alianza, Madrid 1997 (*La mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétitions*, Paris 1951).

■ JAUME MARCH

Pere Fullana i la història de l'Església

Pere Fullana Puigserver, un dels joves historiadors que ha donat la nostra Universitat, sempre ha anat marcat pel segell de l'heterodòxia. Ho feia quan compartia la sotana amb la samarreta de futbol i ho va fer quan a finals dels anys setanta estudià història eclesialística a Roma en uns moments —com reconeix ell mateix en aquesta entrevista— en què l'Església i la religió eren coses com «d'altre temps» oposades als nous aires culturals i socials que envaiïen el present i el futur. Però, Pere Fullana no és només aquesta heterodòxia, també és una fidelitat: la d'una família del Pla de Mallorca. Des de la perspectiva de qui cerca el que és positiu Fullana analitza l'Església. D'aquesta institució, de la societat que l'envolta i de la història que vol trobar el seu sentit obert, sense renunciar a la veritat històrica, parlarem.

— Record que a una de les sessions inicials del grup de Moviments Socials a la Història Contemporània de Mallorca, Damià Ponç —Ferrà— assenyala que calia no deixar de banda els sectors conservadors de la societat en comptes d'estudiar els sectors progressistes. Tu has estat un dels pocs que els has investigat: carlins, catòlics, Maura. Per què t'ha interessat aquest àmbit? I com pots acostar-t'hi, a aquesta mentalitat que és molt llunyana de la teva?

— Totes les inquietuds que té una persona vénen de molt enrere. El meu primer record conscient del sorgiment d'aquestes inquietuds és quan em començà a agradar la història, que fou quan vaig estudiar història de l'Església. Des del principi el que més m'interessava o intrigava era el perquè l'Església no sabia, o no podia donar resposta als problemes de l'època contemporània. Almanco aquesta era la impressió que n'extreies dels manuals d'història. Als anys 70 i als inicis dels 80 la historiografia remarcava molt aquest aspecte, sobretot a l'Estat espanyol, on les lectures que llavors fèiem, i ens agradaven, qüestionaven amb vehemència la política social i la política general que havia portat el catolicisme, i sobretot a l'Estat espanyol. Aleshores les inquietuds sorgeixen d'aquí: és veritat que l'Església no ha tingut actituds polítiques i socials que fossin miradores o sempre ha anat a remolc de les circumstàncies o de perdedora en aquest terrenys...?

Pel que fa a la relació del meu pensament amb el pensament d'aquests sectors conservadors, cal dir que nosaltres

venim d'un catolicisme tradicional; fins i tot, molts de nosaltres, que venim del món rural, no podem deixar de banda que venim, com en el meu cas, d'una família catòlica tradicional. Això no ho vull deixar de banda ni renunciar-hi. Ara, la nostra generació, el que cerca és un altre model d'Església, una altra perspectiva social. Des d'aquí què és el que cerc o m'interessa de la dreta? Primer, el que ha estat la realitat i, dins d'aquesta, els elements més democratitzadors, aquelles inquietuds de caràcter social que també neixen en aquests ambients. Com historiador he cercat aquest vessant més obert i progressista de l'Església. Igualment he cercat els elements més dinàmics i més cívics de la dreta, perquè és el que he tingut més a prop i és d'on jo he begut. Sembla que els qui als anys 80 hem militat dins una Església progressista no hi tenim res a veure, amb aquesta altra de conservadora, però l'Església només és una. Aquesta militància progressista també ens ha donat una capacitat crítica vers la realitat i darrere aquesta mentalitat hi ha un rigor científic i crític, que jo l'he après dins la mateixa Església. Al professor Hilaire de la Universitat de l'Ille li van demanar si una persona que no és creient pot fer història religiosa i ell contestà que el més important per fer història religiosa és el mateix que cal tenir per fer qualsevol tipus d'història: un mètode històric.

— La història de l'Església és un camp que ha estat poc conreat, tant a fora com a l'Estat espanyol, i que quan s'ha realitzat sempre, o majoritàriament, l'han feta religiosos (capellans, frares, etc.), o persones que d'una manera o una altra han o estan vinculades al món eclesialístic. ¿Respon aquesta tendència a una certa reserva per part de la pròpia institució o a la d'alguns arxivers, que per corporativisme potencien aquesta reserva o és fruit de la seva pròpia concepció patrimonial?

— Jo crec que ens hem d'oblidar de fer història de l'Església. Després de treballar molts anys dins el camp de la història de l'Església he arribat a la conclusió que aquesta història en si és un problema de la jerarquia i, per tant, només és una història que interessa dins la pròpia institució. És un element d'anàlisi o acadèmic dels seminaris, de la Facultat de Teologia, de les Universitats Pontifícies, catòliques. A l'Estat espanyol terminològicament diem història de l'Església, mentre que jo som més partidari del model centroeuropeu o francès

que és el de fer història religiosa. S'ha d'estudiar la religió com un fenomen humà, com una realitat sociològica que suposa un comportament, una determinada visió de la realitat, etc; tot un seguit d'elements que es detecten al llarg de la història. D'aquesta manera, a França, es fa història religiosa a les Universitats, i la donen els laics. És veritat que són laics que vénen de les Joventuts dels Estudiants Catòlics dels anys 60. Mentre que a l'Estat espanyol ens trobam que els únics que fan història de l'Església són els de l'Opus: tenen una Universitat, controlen el CSIC pel que fa a la branca d'història eclesiàstica, controlen les publicacions i, a més, són laics, i per afegitó es consideren els únics que no són clergues que fan història d'aquest tipus. Consider que s'ha d'obrir el ventall i s'ha de canviar de mentalitat: qualsevol persona que tingui rigor científic ha de poder estudiar, amb més o menys profunditat, qualsevol fenomen relacionat amb l'Església tant si es refereix a la jerarquia com a un comportament popular.

Pere Fullana amb Antoni Marimon

El problema dels arxius, de les fonts, és conseqüència, a l'Estat espanyol, concretament, de la manca d'un nivell de professionalitat que es dona als arxius civils. Estan en mans de clergues, la majoria dels quals tenen una mentalitat molt antiquada. I els arxius no tenen l'obertura que hi ha als altres, on, per dir-ho de qualque manera, tot és de tots, perquè pots anar a consultar qualsevol document que estigui catalogat, que estigui a l'abast del públic i per fer-ho ningú et demana quina és la teva trajectòria personal, quines són les teves idees. En canvi, en el cas de l'Església hi ha moltes dificultats, però hi són tant per als clergues com pels qui no ho són. També cal dir que qualsevol institució de caràcter religiós posa les mateixes dificultats que pot posar qualsevol empresa perquè un investigador tingui accés als seus arxius privats. Curiosament, però, la majoria de gent que consulta els arxius eclesiàstics ho fa per fer estudis demogràfics o genealògics i no per fer història religiosa. Aquesta gent no té problemes per accedir a les fonts que necessita, òbviament.

— Es pot dir que fins a la teva memòria de doctorat, *El catolicisme social a Mallorca*, i que després continuaries amb la tesi *El moviment obrer catòlic a Mallorca*, la història de l'Església a la nostra illa era casi una història hagiogràfica, exceptuant algunes obres, com les Josep Massot i Muntaner o alguna de Josep Amengual Batle. Estàs d'acord amb aquest criteri?

— Ens trobam aquí amb aquest etern problema. És el problema dels qui feiem història i, a més, tractam el tema de l'Església, ens trobam amb aquesta realitat, sobretot, a l'hora de fer monografies. Crec que la gent que fa història de l'Església, sense voler, tendeix a justificar massa; fins i tot deixant de banda aquesta història que qualifiquem d'hagiogràfica, els que tenim una cultura eclesiàstica, per desgràcia, tendim massa a justificar «perquè les coses han passat així». Jo crec que hem de fer una història explicativa a la qual es vegin totes les contradiccions de l'Església, amb allò que s'ha aconseguit i allò que s'hauria d'haver fet seguint les directrius de l'Església i no s'ha fet. Però, el problema hi és tot i que facis una història crua, llavors vénen plantejaments com els que manifesten els membres de l'Opus: *¿No serà que haces una historia de la Iglesia muy humana?*. Davant aquest tipus d'arguments cal dir que l'Església és una comunitat de creients, és clar, de persones i, per tant, fas una història de l'Església humana. És veritat que fas una història des d'una determinada fe i unes determinades conviccions, però aquí cal introduir el que té com humana que és: contradiccions i perversions. Cal explicar aquestes contradiccions, perversions i també aclarir perquè a uns determinats moments es donen determinats fenòmens religiosos. Pens que s'ha de donar resposta a interrogants i no només contar coses. No cal amagar res perquè si no feiem història de sants, quan el que feiem és contar la història de persones que han intentat ser perfectes però no ho són. Però, no hem d'oblidar que encara es fa molta història per encàrrec i això vulguis o no et resta llibertat.

— Vares mantenir una forta polèmica amb diversos historiadors illencs sobre la metodologia i la seva materialització en obres historiogràfiques, a més de qüestionar en certa manera la història local. Consideres que es donen passes enrere pel que fa al discurs historiogràfic d'alguns historiadors actuals?

— No ho crec. Jo el que m'agradaria dir i de forma molt clara és que cal ser molt respectuosos amb la gent que investiga. I això ho valors quan tu mateix treballes en aquest camp. Ara bé, crec que hi ha una diferència entre una gent que investiga i després escriu llibres, articles d'història i una altra gent que també investiga, però després només publica documents. Hi ha gent que només es dedica a transcriure i posar ordre a uns documents, però que llavors no els explica. Què s'han donat passes enrere? No, crec que no. Actualment hi ha molts d'historiadors i molta gent que hi podria fer, i si no ho fa és per motius laborals o perquè la vida els ha portat per altres camins. Però hi ha molta gent preparada per dedicar-se a la investigació i molta que és una pena que no ho faci.

El que crític d'aquests historiadors que solament publiquen documents és que hagin concentrat tant la seva atenció en les històries locals. Hauria estat millor, al meu entendre, que s'haguessin dedicat a treure sèries documentals dels arxius i fer una síntesi a partir d'aquesta feina. Això suposaria gaudir

d'una eina molt vàlida. Actualment, a qualsevol biblioteca del món, a més d'haver-hi llibres d'història, hi ha llibres de documents o sèries documentals, i l'historiador hi pot trobar una informació molt valuosa. L'historiador pot aprofitar aquesta font i si és rigorós la citarà a la seva publicació.

— Hi ha un altre criteri que potencia o té com a base la història local, i que no és aquella història local de campanar, perquè es considera un referent o marc molt adient per copsar més la realitat històrica i d'aquesta història local (pobles, comarques, illes) pot passar-se a la síntesi o a la categoria universal.

— A vegades ens tancam en això. La mateixa estructura actual de les universitats ha produït el que s'anomena història local o regionalització dels estudis. El fet que hi ha més universitats i algunes, fins i tot estiguin dins un mateix marc geogràfic pròxim ha possibilitat que els models d'investigacions

— Quina n'ha estat la valoració o conclusió que ha extret de la seva tasca com a director de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* pel que fa a la divulgació històrica?

— He après una cosa que és fonamental: a l'hora d'escriure sobre un tema històric cal que, a més de ser científicament correcte, s'ha de ser intel·ligible, perquè quan feim divulgació ens adreçam a tot tipus de persones i, sovint, quan escrivim només tenim present els nostres col·legues. Fent la *GEM* hem hagut de cercar la manera d'explicar els temes històrics d'una manera que està a l'abast de tothom sense que per això perdés rigorositat. Un historiador quan fa de periodista guanya en ser concret. A la història li manca arribar a la gent del carrer.

— Vostè ha aconseguit que la divulgació històrica entrés dins dues seccions del *Diari de Balears*. Com valora aquesta experiència i quina va ser la postura de l'editora quan proposà aquestes columnes?

Sebastià Serra, Pere Fullana i Damià Duran

que es desenvolupen estiguin més en consonància amb les possibilitats dels estudiants i més d'acord amb els centres d'interès d'aquests estudiants. I això es fa no perquè hi hagi un determinant ideològic o metodològic: espanyolista o nacionalista, localista o generalista, sinó que es fa d'acord a la realitat sociològica on es mou l'investigador. A vegades es critica la història local amb mala bava i això ho fan molt des de Madrid. I es cau en un error de principi, perquè no tothom té doblers per anar-se'n a investigar a fora, això es el primer que s'ha de tenir en compte; i després, d'arxius n'hi ha moltíssims per generar l'estudi de qüestions que interessin molt. Crec que en aquest moments, és molt més fàcil per aquells que s'inicien en la investigació començar estudiant un petit microcosmos. Qualsevol aspecte de la vida és historiable, el que fa que sigui bo o dolent un estudi és el seu rigor científic, la seva metodologia i que abraçi un context de caràcter social, econòmic, antropològic.

— Jo hi veig un problema que no és d'historiadors. Un diari funciona massa d'acord amb el què és el dia a dia. Un diari no està preparat per columnes que no siguin la crònica diària i microseccions. Seccions com aquestes quasi hi sobren. Què ha passat amb aquestes seccions?, doncs tenen pros i contres. A favor si hi col·laboràs un grup ampli de gent i format per persones que escriguin llibres d'història o articles d'investigació i ho fessin redactant articles amb rapidesa aleshores tendríem una bona eina de divulgació. Llavors, a la realitat, el que passa és que a la gent els costa molt fer articles curts. M'agradaria que fossin unes seccions on s'hi reflectissin curiositats, mil coses que hom es va trobant mentre investiga. D'altra banda la gent del camp del periodisme no ho valora, no fa part del seu món; i llavors perquè interessi als lectors cal que tenguim un dinamisme, que no és fàcil d'aconseguir si no comptem amb un equip ampli de col·laboradors. ■

Jaume March

■ ANTONI MARIMON RIUTORT

Algunes repercussions de la Guerra dels Deu Anys a les Illes Balears

La commemoració del centenari del final de la Guerra de Cuba no ha de fer oblidar que aquest no va ésser l'únic conflicte colonial en el qual participà l'Estat Espanyol del segle XIX. Entre aquests conflictes, destaca per la seva importància i les seves repercussions la primera guerra de Cuba, sovint anomenada Guerra dels Deu Anys perquè fou la seva durada.

Abans de la Guerra dels Deu anys, sabem que alguns mallorquins participaren, en el bàndol espanyol, en la Guerra d'Independència d'Hispanoamèrica (1810-24).

A la guerra d'Àfrica (1859-60), hi participaren el Primer Batalló del Regiment d'Astúries, el Batalló de Caçadors de Figueres número 8 i el Batalló de Caçadors d'Araguiles, tots ells amb base a Palma. La diputació provincial de les Balears va aportar a la campanya dos vaixells, els vapors *Mallorquín* i *Barcelona*, que transportaren queviures i alguns escamots d'artilleria a Àfrica. A més, també partiren cap al Marroc uns 300 voluntaris mallorquins, cinc monges i un prevere.

El 1861, la corbeta mallorquina <Palma>, comandada pel seu capità, Pere Antoni Miró-Granada Bosch, va formar part com a transport de l'expedició militar espanyola contra la República de Mèxic.

A la campanya de Santo Domingo (1863-65), hi participaren, entre d'altres, els illencs Valerià Weyler i Nicolau, que es distingí en diverses accions, com la del riu Jaina i fou ascendit a tinent coronel; el soldat Pere Perelló Llabrés, de Sencelles, que va morir a causa de les ferides rebudes en acció de guerra (1864); i els soldats Francesc Ramírez Mulet i Miquel Verat Vives, que moriren a Santo Domingo el 1862; i el marí de guerra Jaume Guiscafré Palmer. També hi va trobar la mort el 1864, a causa d'una epidèmia, el pare de l'escriptor eivissenc Enric Fajarnés Tur.

A més, la corbeta *Palma* va tornar realitzar transports de tropes, per la qual cosa el seu capità seria recompensat, el 1871, amb el títol honorífic d'alferes de fragata.

Encara el 1866, un gran nombre de marins balears participaren en la batalla de Callao, en el context de la Guerra del Pacífic, que enfrontà l'Estat Espanyol contra Xile i Perú. En concret, hi havia quatre guàrdia-marines illencs, Joaquim Fuster Fernández (nascut accidentalment a Andalusia, de pare mallorquí), Emilo Hédiger Oliver (nascut a Palma de família

maonesa), Pere Domenge Rosselló (de Manacor) i Leonardo Gómez Mendoza (nascut a Palma de família peninsular); i almenys 157 marins, dels quals 23 eren d'Andratx, 1 de s'Arracó, 8 de Sóller, 4 d'Alcúdia, 3 de Palma, 1 de Santa Catalina (Palma), 2 de Fornells (al Mercadal, Menorca), 25 d'Eivissa i 1 de Formentera. Com a mínim hi trobarem la mort Josep Perelló i Antoni Vadell (de Felanitx) i altres set mariners varen ésser ferits.

Les Illes Balears també contribuïren amb homes per a l'exèrcit espanyol durant la primera guerra d'independència de Cuba, l'anomenada Guerra dels Deu Anys (1868-78), si bé no es va arribar a crear cap unitat de voluntaris semblant al Batalló de Voluntaris Catalans organitzat i equipat per la Diputació de Barcelona que desembarcà a l'Havana el 1869.

El febrer d'aquest mateix any, embarcaren en el port de Palma cap a València uns 100 individus de tropa del Regiment de Galícia que partien voluntaris cap a la Guerra de Cuba. N'hi havia alguns que eren mallorquins. Poc després partiren més soldats d'infanteria voluntaris. De la quinta feta a les Illes Balears, al final de 1869, hi va haver 35 voluntaris per anar a Cuba.

El febrer de 1872, partiren cap a l'Exèrcit de Cuba 84 homes del Regiment d'Infanteria de Sòria. En el port de Palma els feren un gran acomiadament. L'octubre de 1876 embarcaren cap a Barcelona 66 individus del batalló de Monforte. A 3 sergents i 13 caporals d'aquesta expedició els hi havia correspost, per sorteig, passar a Cuba. Amb aquest mateix destí marxaren 9 soldats de l'esquadró de cavalleria, i poc després alguns artilers.

El 1876 formaven part de l'Exèrcit Espanyol de Cuba el tinent coronel d'estat major Emili March García, que el 1878 va ésser promogut a brigadier per mèrits de guerra; el brigadier Alexandre Jaquotot del Arca, que era cap de la primera brigada; i el brigadier Frederic Esponda Morell, comandant general de la comandància del centre.

Entre d'altres, també lluitaren a Cuba, Josep March García (1869-72 i 1876-78), que el 1879 va ésser ascendit a brigadier, Antoni Moltó i Díaz Berrio (1869-70) i Salvador Ramis Oliver, natural de Mallorca, sergent segon d'infanteria de marina.

Un tren militar conduint tropes (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

Un cert nombre d'illencs trobaren la mort en aquest conflicte. Coneixem els noms de Ferran Weyler i Nicolau, tinent dels voluntaris de Nuevitas, germà de Valerià, que va morir en combat a Bayamo (Orient), el juny de 1869; de Joan Zaforteza Orlandis, guàrdia-marina de la fragata *Zaragoza*, que va morir del vòmit a l'Havana el 1870; de Nicolau Roca Bisbal, fill d'un mallorquí i d'una madrilenya d'ascendència mallorquina; de Francesc Morell, tinent d'infanteria, de Palma; de Josep García Montaña, capità també de Palma, i de Joan Bustril Riera, capità de Maó.

L'agost de 1874, moriren a l'aguait de l'Havana 5 tripulants de la fragata de guerra *Arapiles*, els caporals Rafel Femenias Janer (de Ciutadella), i Pere Pasqual Bestard (de Palma); i els marins Miquel Ballester Castell (d'Alcúdia), Vicenç Ribas Cardona (d'Eivissa) i Bernat Covas Jofre (d'Andratx).

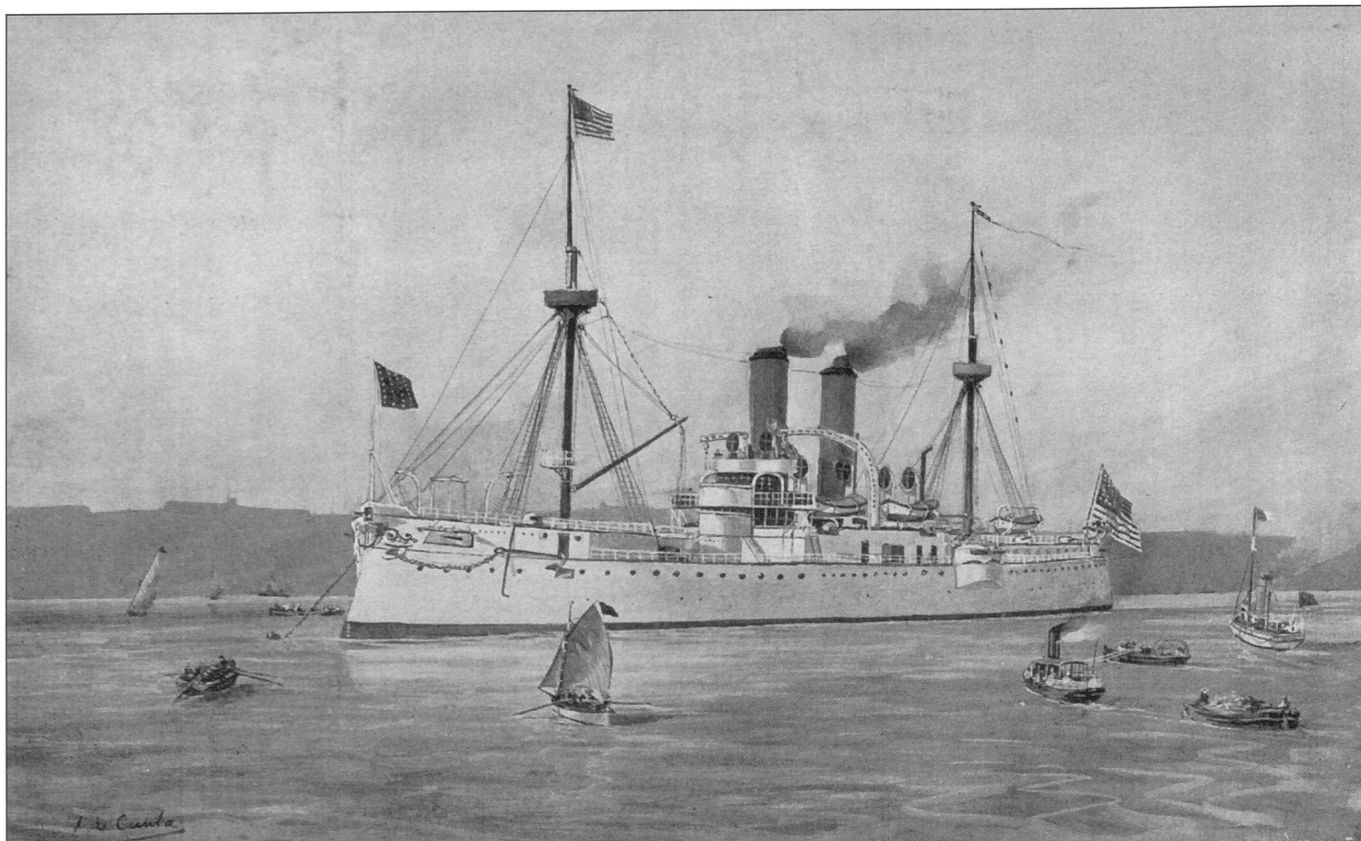
A Cuba hi trobaren la mort, quasi tots de malaltia, soldats mallorquins del segon batalló del primer regiment d'infanteria de marina. N'hi havia de Santanyí, Manacor, Capdepera, Palma, Felanitx, Moscarí, sa Pobla, Sencelles i d'altres pobles. A Mallorca s'hi morí el tinent coronel Jaume Ferrer, que havia retornat d'Ultramar malalt.

També varen perdre la vida a Cuba el soldat Antoni Martí Ginesta, de Selva, mort el 1878; l'artiller del regiment de muntanya, Antoni Barceló Sans, també de Selva, de 26 anys i selletter d'ofici, mort el setembre de 1876; i el manacorí Pere Moracato Coll, de 27 anys i carreter d'ofici, mort el setembre de 1877. Aquest manacorí era del regiment d'artilleria de muntanya del departament de l'Havana.

A més, dos destacats militars nascuts a les Balears, Valerià Weyler i Nicolau i Joaquim Jovellar i Soler, també participaren en la Guerra dels Deu Anys.

Weyler va arribar a l'Havana el 1863. Prengué part en la campanya de Santo Domingo i, en acabar aquesta, restà de guarnició a Cuba. Un cop iniciada la guerra a Cuba, formà part de l'estat major del comte de Valmaseda, i participà en l'ofensiva contra Bayamo (desembre de 1868, gener de 1869). Poc després va comandar una unitat de voluntaris cubans anomenats «Cazadores de Valmaseda», que es destacaren per la seva crueltat. Va ascendir a coronel i lluità a les batalles de Las Tunas (1870), Santa Rita (1871) i Río Chiquito (1872). Per aquest darrer èxit va ésser promogut a brigadier. El 1873, comandà una brigada a Puerto Príncipe i aconseguí derrotar a Jimaguayú el cap cubà Ignació Agramonte. Poc després retornà a la Península.

Joaquim Jovellar Soler va néixer a Palma el 1819. Residí a Cuba entre 1842 i 1849. Es destacà en la guerra d'Àfrica (1860) i fou ascendit a general el 1863. S'oposà a la revolta de Madrid de 1866, però s'uní a la revolució de 1868. El novembre de 1873, amb la graduació de tinent general, va ésser nomenat capità general de Cuba, càrrec que ocupà fins l'abril de 1874. Durant el seu govern els espanyols obtengueren algunes victòries que no varen ésser decisives. Retornat a la Península Ibèrica, col·laborà en la Restauració dels Borbons i fou ministre de la guerra en governs conservadors de desembre de 1874 a desembre de 1875 i president del govern de setembre a desembre d'aquest mateix any. El gener de 1876 ocupà per

El cuirassat nordamericà «Maine» (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

segona vegada la capitania general de Cuba. Encara resistiren els cubans, però l'arribada de Martínez Campos el novembre d'aquest mateix any, com a general en cap, i els nous reforços espanyols, varen feren fer que la guerra es decidís a favor d'aquests. Jovellar va continuar com a capità general, en coordinació amb Martínez Campos, fins que finalitzà la guerra el juny 1878.

Les illes Balears també contribuïren econòmicament a la causa espanyola a Cuba. El febrer de 1869, la Diputació Provincial, impulsada per les principals organitzacions polítiques mallorquines (els liberals progressistes de la Tertúlia del Progrés, els liberals moderats de la Conciliació Liberal i els republicans del Casino Republicà), va enviar al govern de Madrid una exposició on afirmava estar disposada a contribuir el que es consideràs oportú per a conservar espanyola l'illa de Cuba.

Al principi de març de 1869, la Diputació Provincial va convocar als principals propietaris i comerciants i a la premsa a una reunió a l'oratori de Monti-Sion, per establir quina havia d'esser la contribució de Balears a la pacificació de Cuba. Es destacava que la guerra de Cuba ocasionava molts de perjudicis a les Illes Balears. La reunió va esser presidida pel governador civil i s'acordà oferir al govern un préstec de 100.000 escuts.

Una contribució a la guerra de caràcter més concret va esser la que va fer la Creu Roja Balear, el novembre de 1877, quan envià a Madrid dues caixes de vendatges de qualitat pels ferits de Cuba.

De totes maneres, la contribució illenca en aquest conflicte va esser considerada insuficient per la premsa conservadora de Palma. El febrer de 1869, el setmanari *El Juez de Paz*, monàrquic, subtitulat *Periódico Liberal de Oposición*, considerava que

«Hora es ya que la provincia de las Baleares salga de esa apatía, de ese sopor que anuncia en ella la muerte de todo sentimiento de honra y de dignidad, y de una señal que anuncie á la España, que todavía en el pecho de los mallorquines encuentra eco la voz de la patria.»

Todas las provincias de nuestra Península que se balan en el Atlántico y en el Mediterráneo, al ver el peligro inminente en que se hallan nuestros hermanos de Cuba (...) se han apresurado á demostrar que eran españolas aportando el contingente de hombres y dinero que ha de contribuir á que la perla de las Antillas no sea arrancada de la Corona de Castilla.»

Catalunya aportava els seus batallons de voluntaris, i el País Basc organitzava els seus terços. Només Mallorca restava inactiva, i això que els seus vaixells

«No siguen otro derrotero que el que los guía a las playas [de Cuba, i el seu comerç i la seva indústria] se sostiene con las transacciones verificadas en los mercados de Cuba.»

En resum, segons el *Juez de Paz*:

«Basta ya de inercia, basta de silencio. Tengan presente que Cuba se pierde si no van á defenderla hombres y dinero.»

Enterrament víctimes del «Maine» (La Ilustración Española y Americana - 1898)

Aquest periòdic insistia en posar els voluntaris catalans com a exemple i destacar les conseqüències negatives que tendria la independència de Cuba:

«Hemos dicho y probado más de una vez que la pérdida de Cuba, significa la miseria de las clases trabajadoras de Palma, porque siendo la América toda, independiente de Europa, Cuba no necesita para nada de nuestra industria, y por lo tanto el comercio de Palma con las Antillas quedaría reducido a cero (...). La miseria ha puesto ya su mano de hierro sobre el corazón del pueblo palmesano. Si Cuba se pierde, la miseria concluirá por ahogar á los pobres».

Encara el setembre de 1869, *El Juez de Paz*, afirmava que els illencs havien vist amb indiferència la contribució humana que bascs i catalans havien fet a la guerra de Cuba. I, precisament, eren els balears els que, en proporció, tenien més emigrants i més interessos econòmics a Cuba. En conseqüència, proposava que, si no era possible enviar homes,

«dése dinero, déense transportes, déense viveres, y hagamos ver las Baleares, cuando la honra de la nación peligra sabemos salir á defenderla con todas nuestras fuerzas».

El *Diario de Palma*, de caràcter conservador, també es lamentà que no partissin «tercios mallorquines» cap a Cuba. Sembla que hi va haver altres publicacions mallorquines que foren poc favorables a la partida d'unitats de voluntaris.

L'octubre de 1869, la capitania general de Balears envià una circular als ajuntaments perquè fessin propaganda de la

formació de batallons de voluntaris a diversos «distritos del continente». També sol·licitaren que els batles promoguessin l'allistament de voluntaris per l'Exèrcit de Cuba el governador civil i la Diputació Provincial (novembre de 1869). Aquesta, destacava

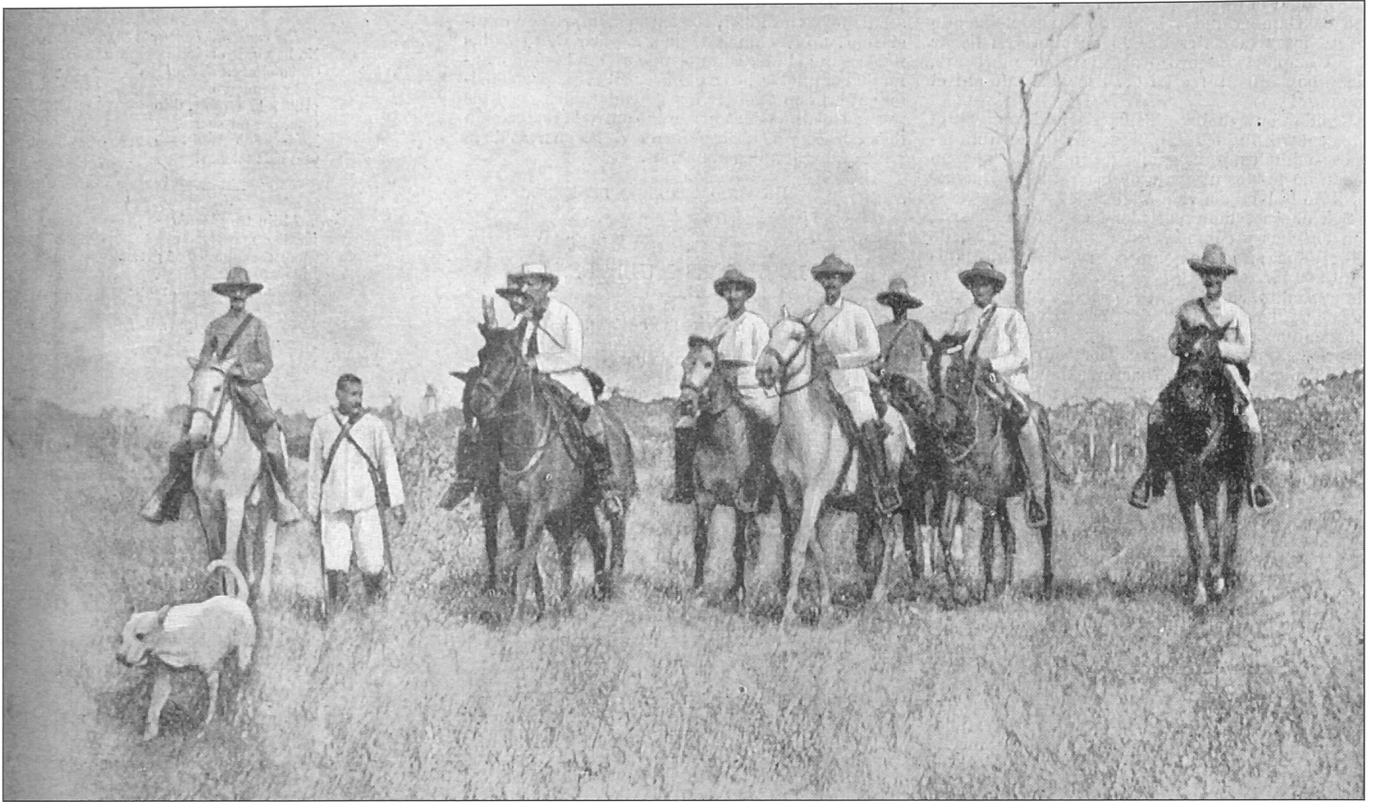
«el grande interes que tienen las Baleares en la conservación aquella rica y envidiable colonia y los perjuicios que han experimentado ya su industria y comercio por efecto de la malhadada insurrección».

En conseqüència, s'esperava dels batles el seu

«mas esquisito celo para facilitar y fomentar por cuantos medios estén a su alcance el alistamiento de voluntarios en los Batallones que se están organizando con destino á la Isla de Cuba, haciendo comprender á los mozos de ese pueblo el crecido haber diario y demás ventajas que se les ofrece».

La política reformista dels governs espanyols a Cuba i Puerto Rico els anys 1872 i 1873, que va culminar amb l'abolició de l'esclavitud a Puerto Rico el març de 1873, va ésser molt contestada a Mallorca.

El Cercle Hispano Ultramarí de Palma, una entitat que tenia per objectiu fomentar l'expansió colonial espanyola, va enviar al govern de Madrid una exposició perquè se suspenguessin totes les reformes, almenys mentre hi hagués guerra a Cuba. Considerava que qualsevol reforma suposaria la pèrdua de Puerto Rico i una gran catàstrofe per a tota l'illa de Mallorca.

L'anomenat «President de la República Cubana», Bartolomé Masó, i el seu acompanyament (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

Aquest centre, o cercle, era integrat per naviliers, comerciants, banquers i nobles vinculats al comerç amb les Antilles. El desembre de 1872, va aconseguir el suport del Centre Conservador Constitucional de Palma i de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País.

El gener de 1873, la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País va enviar una exposició al govern de Madrid on, si bé considerava humanitària l'abolició de l'esclavitud, protestava per la falta d'oportunitat i precipitació del projecte abolicionista. Una reforma tan radical afectaria negativament molts d'interessos a les Balears, unes illes molt vinculades a les Antilles.

Però a Mallorca també n'hi havia que estaven a favor de les reformes. L'agost de 1870, *El Trueno*, l'òrgan dels republicans federals intransigents, incloïa dins el seu programa polític la supressió de l'esclavitud. El gener de 1873, la Tertúlia Progressista Democràtica (radicals governamentals), es va adherir al projecte del govern per abolir l'esclavitud. La Diputació Provincial i altres entitats també s'hi adheriren. A la llibreria Guasp, de Palma, es recolliren signatures a favor de l'abolició.

Durant la Guerra dels Deu anys hi va haver independentistes cubans deportats a Maó. El setembre de 1869, els que estaven malalts foren traslladats del llatzaret a l'hospital militar. El juny de 1870, varen desembarcar a Maó 27 cubans deportats procedents de Fernando Poo. Sembla que aquest any hi havia a Maó uns 150 presoners cubans. El juliol de 1872 en va escapar un, Ramón de Astiagarraga Arrieta.

Molts de presoners carlistes deportats a Mallorca o a Menorca a causa de la Tercera Guerra Carlista (1872-76), ingressaren com a Voluntaris en l'exèrcit espanyol de Cuba.

El març de 1878 es publicaren, a Palma, els comunicats oficials que informaven de la pacificació de Cuba. A les Noticias y relaciones históricas de Mallorca de l'erudit Joan Llabrés Bernal es pot llegir que:

«La música del Regimiento de Tetuán recorrió la ciudad, los buques se empavesaron, la Casa consistorial se adornó como en los días de gala y hubo iluminaciones públicas y regocijo popular. La Junta Directiva del Centro Mercantil e Industrial nombró a D. Jaime Bosch, D. Enrique Estades i D. Mateo Bosch para que de acuerdo con la comisión designada por la Sociedad Marítima aunaran sus esfuerzos para lograr levantar el decaído comercio».

Un any més tard, l'agost de 1879, va esclatar una nova insurrecció a la zona d'Orient, anomenada **La Guerra Chiquita**. Aquest aixecament va durar poc i acabà el juny de 1880, esclafat per la força de les armes i dels doblers dels espanyols. Es destacà en la lluita el brigadier mallorquí Emili March. També va participar en aquesta campanya un tan Joan de Villalonga.

La Guerra Chiquita també va provocar algunes repercussions a les Balears. El setembre de 1879, 108 soldats embarcaren a Palma cap a l'exèrcit de Cuba. El setembre de 1880, 159 independentistes cubans arribaren deportats a Maó i foren internats a La Mola. El novembre d'aquest mateix any arribaren deportats diverses dones cubanes. ■

Antoni Marimon Riutort

Guerrilla espanyola refusant el desembarc de les tropes nordamericanes (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

FONTS I BIBLIOGRAFIA

ARXIU MUNICIPAL DE SELVA.

CARDONA, Gabriel; LOSADA, Juan Carlos (1997): *Weyler. Nuestro hombre en La Habana*. Planeta, Barcelona.

CIFRE DE LOUBRIEL, Estela (1975): *La formación del pueblo puertorriqueño. La contribución de los catalanes, balearicos y valencianos*. Instituto de Cultura Puertorriqueño, San Juan.

FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor (1969): *Historia política de la España contemporánea (1868-1885)*. Alianza Editorial, Madrid

El Juez de Paz (setmanari publicat a Palma entre 1868 i 1872).

LLABRÉS, José (1991): «Puntualizaciones locales del conflicto hispano-americano (1814-1818) a través del Diario Balear», dins *América y Mallorca. Del Predescubrimiento hasta el siglo XIX*. Edicions Miramar/Ajuntament de Palma, Palma, pàg. 183-195.

LLABRÉS BERNAL, Juan (1958-71): *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*. Sociedad Arqueológica Luliana, Palma, 5 volums.

MULET JUAN, Josep; PUJOL SALOM, Josep; ROCA AVELLÀ, Joan; UMBERT GUIMÓ, Josep (1988): *Ideología y sociedad frente al conflicto cubano (1868-1898)*. (Inèdit quan ho consultarem).

PEÑARRUBIA, Isabel (1980): *Mallorca davant el centralisme*. Curial, Barcelona.

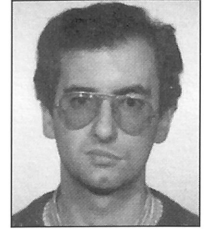
POU MUNTANER, Joan (1991): *El comerç amb les Amèriques*. Gràfiques Miramar, Palma.

SANTANER, Joan (1985): *General Weyler*. Ajuntament de Palma.

WEYLER Y LÓPEZ DE PUGA, Valeriano (1946): *En el archivo de mi abuelo*. Madrid.

“SA NOSTRA”
Obra Social i Cultural

■ ANTONI MARIMON RIUTORT

Nota sobre l'emigració a les Filipines abans de 1898

Les Illes Filipines ocuparen un lloc secundari en la crisi colonial espanyola de 1898. No per això s'ha de creure que fossin una colònia insignificant perduda en el llunyà Orient. Les Filipines eren quatre o cinc vegades més poblades que Cuba i tres vegades més extenses. Cap al 1898 tenien 7.832.719 habitants en un territori de 118.833 habitants. Eren rendibles per a la hisenda espanyola i començaven a constituir un important mercat per als productes espanyols. A més, la importància estratègica d'un arxipèlag a les portes de la Xina era cada vegada major.

També hi va haver un cert moviment migratori. A diferència de l'emigració a Cuba i a Puerto Rico, que afectà a un percentatge significatiu de la població balear, l'emigració a les Filipines va tenir un caràcter minoritari. A més, quasi tota l'emigració va estar vinculada a la presència en aquestes illes de l'exèrcit espanyol i d'importants ordes religiosos. També tenim notícia d'alguns funcionaris civils i d'alguns comerciants establerts a les Filipines.

Durant el segle XIX, molts militars de carrera de l'exèrcit espanyol passaren un període més o menys llarg de la seva vida militar a les Filipines.

Entre el 1848 i el 1880 hi passaren, com a mínim, una desena de militars nascuts a les Balears.

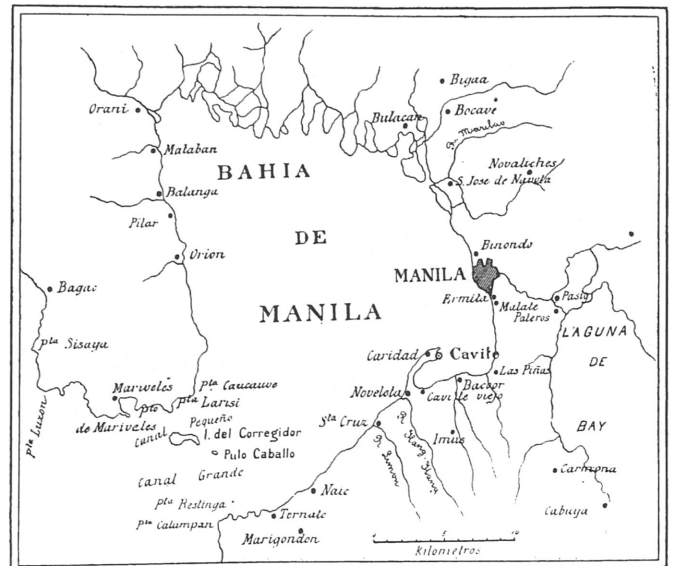
N'hi va haver alguns que ocuparen càrrecs d'una certa importància, com el brigadier d'enginyers Joan Cardona Enrich, que fou director sotsinspector d'enginyers de les Filipines (1848-55) i va ésser soci de la Societat Econòmica d'Amics del País de Manila (1849).

Constantí Carlotta Miró, natural de Palma, va arribar a Manila el 1862 contractat per l'Armada. Fou capità del port de Capiz i va morir a Manila el 1880.

El tinent de navili Vicenç Carles Roca Sansaloni va comandar en aigües filipines els vaixells de guerra *Carmen* (1860), *Pasig* (1861) i *Santa Filomena* (1882), i es va destacar en la persecució de pirates.

El comandant Antoni Torres Oliver, de Palma, va ésser governador militar del districte de Zamboanga a Mindanao i va morir a Manila el 1864.

El maonès Gregori Tenori de la Torre es va distingir a la campanya de Mindanao de 1863. El 1865 era brigadier de l'exèrcit espanyol a les Filipines.

El 1866 un mallorquí de llinatge Togores era comandant d'enginyers de l'arsenal de Cavite.

Vicenç Puig Malbertí fou mestre major de les fortificacions militars de Cavite (1867). En aquesta mateixa data el mallorquí Josep Llull Obrador era comandant i sargent major també a Cavite.

Un dels marins de guerra mallorquins més importants del segle XIX, Gabriel Le-Senne Cotoner (Palma 1847-1916), també va passar part de la seva vida a les Filipines. Arribà a Manila el 1868 amb la guarnició d'alferes de navili. El 1871, comandà la canonera *Bulusan*. L'any següent participà en la repressió de l'aixecament de Cavite i fou ascendit a capità d'infanteria de marina. El 1873, amb la graduació de tinent de navili, fou nomenat capità del port de Zamboanga (Mindanao). Després d'un parèntesi a la Península (1874-75), tornà a les Filipines. Comandà diverses canoneres, fins que el 1881 retornà a Europa definitivament.

El 1874 passà a les Filipines el tinent coronel d'infanteria Ignaci Montaner Iraola (Palma 1840-1913), que retornà a Espanya el 1884.

També va estar a les Filipines Lluís Roig de Lluís i Sard. El 1875 era coronel i segon cap del cos d'Estat Major a les Filipines.

El cas més conegut, pel que fa a la presència de militars naturals de Mallorca a les Filipines, és el de Valerià Weyler, que fou nomenat capità general de Cuba el 1888 i ocupà aquest càrrec fins al 1891.

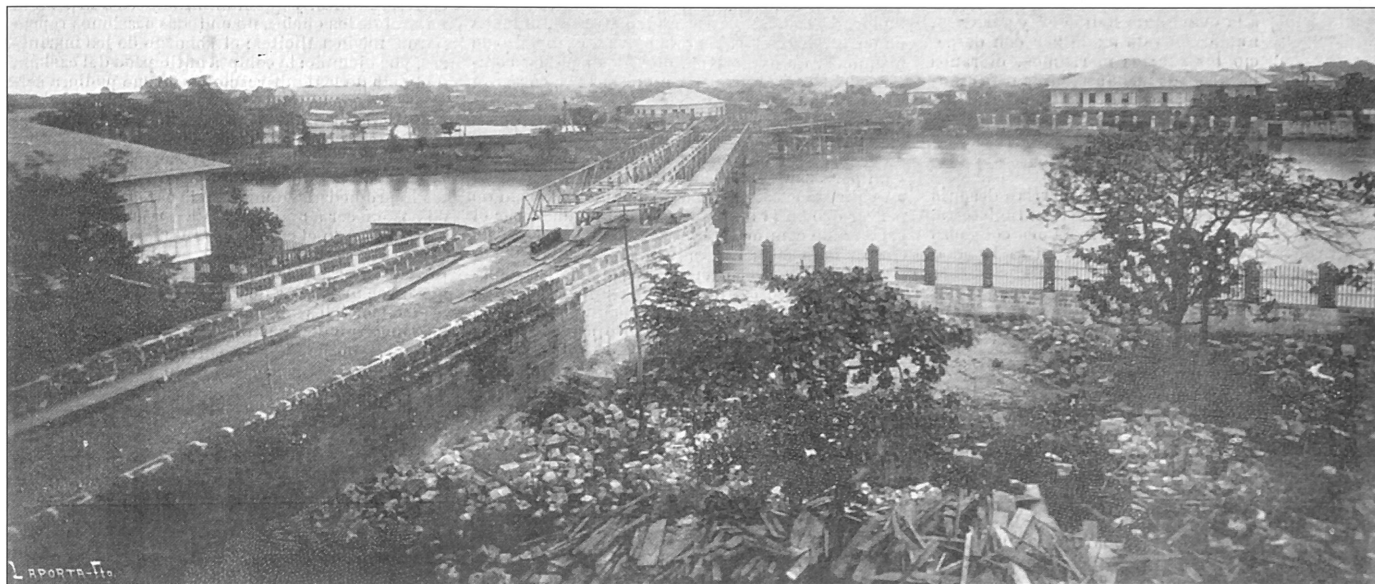
No és aquest el lloc per analitzar la seva actuació, enèrgica i polèmica com quasi sempre. Ara bé, mitjançant la seva correspondència coneixem alguns illencs que es trobaven a les Filipines en aquella època.

Així, en una carta que li envià el seu amic Eusebi Estada, aquest li recomana el tinent del regiment d'Ibèria, Miquel Vila Palmer, natural de Palma. Una carta de Maura li agraeix «cuanto ha hecho por mi recomendado el sargento Juan Coll y Tomás», que probablement es trobava a les Filipines. D'altra banda, el senador Joan Massanet Ochando es preocupa per un parent, un

Joan de la Creu Caldès, era cap interí dels constructors navals de Cavite, on morí el 1843.

El 1863 va morir a Binondo (Filipines) Miquel Moll, «individuo del Iltre. Ayuntamiento de Manila, esposo de Maria Llompart», ambdós naturals de Santa Catalina (Palma). El 1875, varen obtenir per oposició places de notari a les Filipines Dionisi Vidal i Josep Granell.

El 1889, un antic company de Weyler, Antoni Pujol, li demanà que li retornin un depòsit de mercaderies que es

Manila. El pont d'Ayala (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

alferes de la Guàrdia Civil. El comte de Sallent, Josep Cotoner i de Allendesalazar, aleshores diputat pel Partit Conservador, recomana a Weyler un «buen funcionario y amigo», el senyor Enriquer Pintó, que havia viscut molts d'anys a Palma.

D'altra banda, s'ha de tenir en compte que, en els darrers temps del domini espanyol a les Filipines, un petit contingent de reclutes, de quintos, era destinat en aquest arxipèlag oriental. Així, és de gran interès una carta a Weyler enviada per una família mallorquina que no sap res del seu fill des de fa temps. Es tracta d'un quinto de 1882, Bartomeu Esteva Carbonell, natural de Pollença i veí de Manacor. Havia partit voluntari cap a les Filipines. Weyler realitzà algunes indagacions i, el març de 1890, contestava que s'havia convertit en un caporal de la Guàrdia Civil i que residia a Iloilo, una ciutat d'una certa importància situada a la costa sud de l'illa de Panay, de l'arxipèlag de les Visayas, entre Luzón i Mindanao.

A partir de l'estiu de 1896, quan esclatà el gran aixecament independentista tagal, es multiplicà el nombre d'oficials i de soldats enviats per la metròpoli a les Filipines, sense arribar, però a les enormes xifres enviades a Cuba. Així i tot, foren centenars els illencs que passaren a les Filipines en aquella conjuntura. L'anàlisi d'aquesta qüestió ultrapassa els objectius d'aquest breu article.

Pel que fa als civils, també hi va haver, durant el segle XIX, una certa presència illenca en aquesta colònia espanyola del sud-est asiàtic. El 1838 un mallorquí, l'enginyer de marina

troba a les Filipines. La propietat d'aquest depòsit se la disputen un germà polític del citat Pujol i un capità de carrabiners.

El 1893, el destacat polític liberal Miquel Socias Caimari, va esser nomenat per Antoni Maura Montaner, aleshores ministre d'Ultramar en un gabinet liberal, governador civil de Pangasinán, una província de mitjana importància, situada al nord de Manila, a la part central de l'illa de Luzón. La seva capital era Lingayen i tenia uns 5.000 km² i prop de mig milió d'habitants. El pobler Miquel Socias va ocupar aquest càrrec fins a 1895.

Cap al 1893, també fou nomenat governador d'un districte de les Filipines un altre mallorquí, Joan Sitges. Aquest, va esser governador de Dapitán, al nord-oest de l'illa de Mindanao, en una zona on el domini espanyol era fràgil i encara hi havia poblacions que no reconeixen l'administració colonial. El 1895, encara ocupava aquest càrrec en un dels indrets més remots de la sobirania espanyola.

El juny de 1895, fou nomenat governador de Zonsolongo el dirigent conservador mallorquí Guillem Montis i Allendesalazar, marquès de la Bastida, que havia estat batle de Palma entre 1891 i 1892.

A les Filipines, on el pes de l'església era aclaparador, va tenir una certa importància la presència de religiosos illencs, agustins, jesuïtes, dominics i paüls.

La presència d'agustins mallorquins es remunta al segle XVII, quan hi anaren Bartomeu Estelric, que morí a les Fili-

pines el 1640, i Joan Baptista Bover Viles, que va esser prior del convent del Santo Niño de Cebú, on morí el 1693.

Al començament del segle XIX, abans que es produís l'exclaustració de 1835, diversos agustins illencs passaren a les Filipines. El 1821 hi anaren Llorenç Juan, de Palma, i Guillem Piris, de Ciutadella. Juan va regentar diverses parròquies i morí el 1856 a Mamacpacan. Piris va estar a Ilocos i Manila, i el 1849 fou elegit prior provincial, càrrec que ocupà fins al 1853.

El 1827 arribà a Manila una expedició de 20 missioners agustins. Fou dirigida per Gelasi Company, de Palma, i també anaven en aquesta expedició els mallorquins Nicolau Vanrell i Agustí Sitjar.

Gelasi Company va esser rector de diversos pobles tagals i morí a Lipa el 1844.

Nicolau Vanrell, conegut com a Banrell, fou destinat a Bauang i a Narvacan (Ilocos del Sud), on va residir entre 1833 i 1853, quan retornà a Espanya. Va impulsar el comerç i la indústria, així com la construcció d'un pont, que va dur el seu nom.

Agustí Sitjar, natural de Palma, va regentar diverses parròquies a Las Visayas, on morí el 1844.

Després de la restauració de l'orde agustiniana a Mallorca (1890), es va parlar d'establir a Palma una casa de salut per atendre els religiosos malalts procedents de les Filipines i d'Espanya. Fins al 1895, en què es creà la província matritense, els agustins mallorquins varen formar part de la província agustiniana de les Filipines.

Pel que fa als jesuïtes, durant els segles XVII i XVIII foren relativament nombrosos els illencs que passaren a les Filipines. Els més destacats foren el ciutadà Rafel Bonafé, que arribà a Manila el 1631 i fou provincial en dues ocasions; el menorquí Dídac Saura, que morí enverinat a les Filipines el 1631; el montuïrer Cristòfol Miralles Manera, que impulsà la construcció de diverses esglésies de pedra i va morir a Manila el 1707; i l'escultor ciutadà Antoni Xavier Mir, que morí a Palapag el 1727.

En el segle XVII també anaren en aquesta colònia espanyola Joan de Ríos (1651), Jaume Bestard (1665), Cristòfol Ferragut, Antoni Rupert (1670) i Ponç Picornell (1687). En el XVIII, també es coneix la presència d'Antoni Marimon (1717), Jeroni de Vargas, Pere de Santa Cruz (1744) i Baltasar Salvà (1758). La majoria eren joves estudiants quan embarcaven cap a les Filipines.

Quan els jesuïtes foren expulsats de tots els dominis de la Monarquia espanyola per Carles III (1767), es trobaven a les Filipines els illencs Ignasi Descallar, nascut a Palma el 1725; Joaquim Mesquida, nascut a Palma el 1708; i Antoni M. Guasch, nascut a Eivissa el 1723.

Durant el segle XIX, principalment en les seves dues darreres dècades, passaren a les Filipines un nombre important de jesuïtes illencs. Es coneixen els noms de Francesc Artigues, Guillem Bennassar Vadell, Pere Antoni Estelrich Dolç, Francesc Frontera Sastre, Joan Galmés, Joan Gelabert, Martí Juan Verger, Guillem Llobera Solivellas, Francesc Morey, Salvador Muntaner Mas, Francesc Nebot, Lluís Perelló, Gabriel Pujol Jofra, Cristòfol Sastre, Francesc Sintes i Miquel Sureda.

Alguns d'ells ocuparen càrrecs importants, com Joan Gelabert i Joan Galmés, que foren superiors de la missió de Dapitan (Mindanao) els anys 1871-75 i 1897-99, respectivament.

Guillem Bennassar Vadell, natural de Calonge (Santanyi), fou destinat a Mindanao per evangelitzar els indis tirurai.

S'especialitzà en l'estudi de la seva llengua i publicà a Manila un diccionari tirurai-espanyol. Va morir el 1902, a la mar Roja, quan tornava a Mallorca.

Martí Juan Verger (Palma 1850-Suriagao 1888), estudià astronomia i meteorologia i va esser nomenat subdirector de l'observatori de Manila. Realitzà diversos estudis de caràcter científic a Luzón i morí durant una expedició al volcà Apolo.

Cristòfol Sastre era natural de Randa (1886) i passà a les Filipines el 1892. Va esser professor de l'Ateneu de Manila i cap al 1898 tornà a Espanya. En el primer decenni del segle XX retornà a les Filipines i morí a Zamboanga el 1940.

Un cas curiós és el del jesuïta Joan Sintes, que el 1892 publicà a Inca, a la impremta Los Tipos, una interessant *Carta del viatge a Filipinas. Mayo 1884*. Sembla que es tracta d'un jesuïta valencià, o, almenys, vinculat al Col·legi dels jesuïtes de la capital del País Valencià. En aquest opuscle es narra detalladament el llarg viatge des de Barcelona a Manila. L'esmentat Sintes anava en companyia d'altres set jesuïtes. Varen recórrer el Mediterrani i passaren prop de les costes de les Balears, Sicília i Malta. Varen fer escala a Port Said (Egipte) i visitaren els convents, esglésies i escoles dels religiosos caputxins italians i de les religioses franceses del Bon Pastor. Després, passaren el canal de Suez i arribaren al Mar Roig, on necessitaren un pràctic àrab que els acompanyà fins Aden. La descripció d'aquesta ciutat àrab (avui de l'estat anomenat Iemen), no pot esser més negativa. Mancava l'aigua i no hi havia cap tipus de vegetació. Els seus habitants eren refractaris als cristianisme. Els únics catòlics eren 500 irlandesos de la guarnició de l'Imperi Britànic.

La tercera escala de J. Sintes en el seu viatge a les Filipines fou Singapur: «ciudad bella y populosa: cuenta unas 300.000 almas de diferentes países, y entre ellos 40.000 chinos». La seva parcialitat es posa de relleu quan conta que «nos metimos por curiosidad en una Pagoda de los chinos; nos afligimos al ver su ignorancia, adorando la imágen de Confucio, fea y asquerosa que tienen en el altar».

Després de travessar el mar de la Xina, el pare J. Sintes i els seus companys arribaren a Manila, després d'un mes i tres dies de viatge. Però el destí de J. Sintes era Mindanao, en concret el port de Dapitán, on havia de substituir un altre missioner que havia viscut molts d'anys a València.

Un altre orde religiós amb una important presència a les Filipines va esser la dels predicadors. Durant el segle XVII, passaren a les Filipines els dominics mallorquins Rafel Cárcel (1631), Pere Fenollar (1669), Ramon Martorell (1671), Miquel Seguí i Seguí (1675), Tomàs Escat (1684) i Tomàs Torxo (1699).

En el segle XVIII ni anaren Vicenç Llabrés (1751), Tomàs Samsó (1751) i Domingo Pujol (1752), i a començament del segle XIX, Francesc Cañellas i Antoni Bru Gamundí, que varen partir de Palma el 1805.

A les Filipines es destacaren els dominics Rafel Cárcel, natural de Palma, fill d'un militar, que fou prior del convent de Santo Domingo de Manila (1646) i Pere Fenollar, que va esser comissari del Sant Ofici.

També anaren a les Filipines almenys dos religiosos paüls mallorquins, el porrerenc Pere Julià, que el 1876 es trobava a les Filipines, i el puigpunyentí Joan Santandreu, que morí en aquest arxipèlag el 1878.

A més, s'ha d'indicar la presència d'alguna religiosa mallorquina en aquestes llunyanes terres orientals. Coneixem el

Desembarc a Barcelona de tropes procedents de Filipines (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

cas de Maria Francesca Bisáñez, sor Remeis, una religiosa de les Germanes Agustines de l'Empar. Passà a les Filipines a conseqüència d'una petició feta pels agustins de Manila. La seva partida ocasionà una polèmica perquè era la mestra de nines d'Estellencs i sembla que deixà aquest poble sense notificar-ho a les autoritats civils. El 1883 es traslladà a Barcelona, i el 1884, des d'aquesta ciutat partí cap a les Filipines. A Manila, fou destinada a una comunitat de religioses agustines catalanes. No va ésser ben rebuda i sorgiren alguns problemes. El mateix 1884 es dedicava a l'ensenyament a un lloc anomenat Mandaloya.

D'altra banda, pareix ésser que l'emigració a les Filipines va adquirir una certa importància en el darrer decenni del segle XIX. Així, en el període 1891-95, emigraren a les Filipines 101 balears i l'arxipèlag filipí era el cinquè destí preferit pels emigrants illencs, després d'Algèria, Cuba, Puerto Rico i l'Argentina.

S'ha de tenir en compte que, en ocasions, els funcionaris militars o civils destinats a les Filipines hi anaven amb les seves famílies. Així, sabem que l'agost de 1898, el capità general de les Filipines va expedir passaport, a compte de l'estat, per Antònia Buada Pujol, esposa del capità d'infanteria Segon Picó Lluch, perquè acompanyada dels seus fills retornàs a la metròpoli. A més, acabada la guerra, el maig de 1899, arribaren a Palma diverses famílies procedents de les Filipines.

D'altra banda, el setembre de 1898 va partir de Palma cap a Manila l'important comerciant de la capital asiàtica Joan Oliver Bauzá, natural de Palma. També s'ha de tenir en compte que, en aquella època, existia a Manila l'Hotel Palma de Mallorca, propietat d'un llosetí i que va ésser un important focus d'emigració de mallorquins principalment en les primeres dècades del segle XX. Amb el fruit d'aquesta empresa es va construir a Bunyola, a partir de 1908, l'interessant casal d'in-

fluència modernista i oriental «Villa Francisca», també conegut com a «sa Torre». ■

Antoni Marimon

FONTS I BIBLIOGRAFIA

La Almudaina (1898 i 1899).

BARCELÓ, Bartomeu (1989): «L'emigració a les Illes Balears», *Lluc*, Ciutat de Mallorca, número 750. Es basa en la «Estadística de Emigración e Inmigración de España».

Correspondència del general Valerià Weyler com a capità general de les Filipines. Biblioteca Bartomeu March. Palma.

CARMONA MORENO, Fèlix (1991): «Agustinos de Mallorca en la evangelización del nuevo mundo», dins *América y Mallorca*, Ajuntament de Palma, Edicions Miramar, Palma, pàg. 79-83.

FIOL I TORNILA, Pere (1992): *L'església mallorquina a Amèrica*. Bisbat de Mallorca.

FULLANA, Pere (1996): «Una monja misionera en el segle XIX», *Diari de Balears*, 4 de setembre de 1996.

LLABRÉS BERNAL, Juan (1958-71): *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*. Siglo XIX. Sociedad Arqueológica Luliana, Palma, 5 volums.

MARIMON RIUTORT, Antoni (1992): «El general Weyler, gobernador general de las Illes Filipinas (1888-1891)», *El Mirall*, Palma, número 54.

MARIMON RIUTORT, Antoni (1992): *Els balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines*. Barcanova, Barcelona.

MARIMON RIUTORT, Antoni (1997): *La crisi de 1998 a les Illes Balears*. El Tall, Palma.

MARIMON RIUTORT, Antoni (1998): *La crisi de 1898*. Ariel, Barcelona.

MATEU BATLE, Jaume (1993): «Bàrbara Mestres i Manila —Crònica de família—», *Es Castellet*, Bunyola, número 39, pàg. 16-19.

PLANAS, Maria Eugènia (1993): «Villa Francisca, diseño modernista en el corazón de Bunyola», *Balears*, 23-IV-1993.

PONS I LLINÀS, Nicolau (1997): *Jesuites arreu del món. SS XVI a XX*. Nicolau Pons, Palma.

SINTES, Juan (1884): *Carta del viaje a Filipinas*. Impremta Los Tipos, Inca.

La Última Hora (1895).

■ PERE ROSSELLÓ BOVER

La crisi colonial de 1898 en la narrativa mallorquina

1. ABANS I DESPRÉS DE 1898

La vida de dona Obdúlia Montcada, la protagonista de *Mort de Dama* (1931), es divideix en dos moments representatius: un és aquell en què el relat va esser escrit, els anys vint, quan a la vellesa la vella dama agonitza al seu casal ombrívol del barri antic de Palma; l'altre té lloc trenta anys enrere, l'any 1890, quan —segons Llorenç Villalonga¹— «Encara Espanya no ha perdut les colònies d'Ultramar, per més que fa el possible» (p. 31). Així, les dues etapes de la vida de dona Obdúlia es corresponen a dues èpoques molt diferents de la nostra història, el límit entre les quals es troba precisament en la pèrdua de les colònies. En morir, dona Obdúlia —com tot el que l'envolta— ja és una relíquia del passat: el món ha canviat prou i seguir vivint com en els temps antics és girar l'esquena a la realitat. Ara, al segon decenni del segle XX, els balls fastuosos del *Círculo Mallorquí* han cedit el pas a un incipient i selecte turisme, més o menys intel·lectual. Al capítol X de *Mort de Dama* també tornam trobar una altra referència històrica en relació a la crisi del 98: el relat se situa el 20 de gener de 1910; dona Obdúlia té setanta anys i ja no freqüenta els balls de l'alta societat, no perquè es consideri vella, sinó perquè «qui havia degenerat era el *Círculo*, l'època...». No debades la desfeta colonial és el principi d'una sèrie d'esdeveniments que assenyalen la decadència d'aquell món esplendorós del segle XIX: «Les colònies d'Ultramar ja són perdudes. Weyler, Maura, l'anarquista Ferrer, la Setmana Tràgica de Barcelona...» (p. 55).

Tanmateix, a *Mort de Dama* no trobarem altres referències a la crisi del 98, segurament perquè l'aristocràcia no ha estat la classe que més ha patit les conseqüències del conflicte bèl·lic i l'any 1931 la pèrdua de les colònies ja és història. En canvi, si volem obtenir-ne una visió més directa, ens haurem de desplaçar fins als narradors dels inicis del segle XX, més propers als fets i també més compromesos amb les classes populars.

2. LES CRÍTQUES DE GABRIEL ALOMAR AL MILITARISME ESPANYOL

A partir de 1898 el militarisme espanyol i la desastrosa política colonial varen esser objecte de dures crítiques per part dels nostres escriptors, que poques vegades es feren explícites

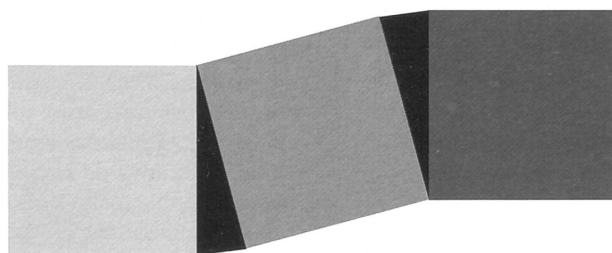
«Adiós», dibuix de Pico (La Ilustración Española y Americana - 1898)

en l'obra literària, però que amb més freqüència es vehicularen a través d'articles a la premsa.

En aquest sentit, ens hem de referir a tres treballs molt representatius de Gabriel Alomar. En primer lloc, el titulat «Un aspecto del regionalismo», que va aparèixer a la revista *Nova Palma*.² En aquest article el polític i escriptor modernista

Generalitat de Catalunya

Ara és demà

ENTRE TOTS, FEM ARA LA CATALUNYA DEL FUTUR

Si mires Catalunya amb els ulls posats en el demà veuràs un país capdavanter a Europa. Sense cap mena de fronteres. Un país on poder gaudir de tots els avenços en infraestructures i comunicacions. Com són l'arribada del tren d'alta velocitat o la fibra òptica. A Catalunya tenim nous reptes, importants projectes i molta feina feta. Però entre tots continuem treballant perquè el que fem ara faci que Catalunya demà sigui encara millor. Més acollidora i respectuosa amb la natura. Amb una cultura enfortida com a signe d'identitat d'un poble. Amb capacitat d'influència en l'àmbit europeu i mundial. Un país a la nostra mida i a la de les generacions futures. **Perquè, a Catalunya, ara és demà.**

ataca el paper centralitzador de l'exèrcit i denuncia l'amenaça de les llibertats polítiques que podia representar una dictadura militar. Alomar sobretot hi blasma els efectes perjudicials, socials i personals, que pateixen els mallorquins pel fet que els nostres soldats haguin de complir el servici militar fora de l'illa. Veu com rere la prestació militar s'amaga una intenció espanyolitzadora, amb la qual es vol anul·lar la nostra idiosincràcia cultural i nacional: «*Por lo demás, yo me resisto a creer que el suelo de una región pueda ser mejor defendido por los forasteros que por los hijos del país; y me permito dudar de la eficacia de esa ilustración adquirida en el roce de los cuarteles, en la continua y afectada anulación de la propia personalidad, en esa especie de aprendizaje de la esclavitud, en esa aceptación silenciosa del dominio, que es, para muchos espíritus, el ideal del ciudadano y para mí la fuente del estacionamiento y de la rutina, cuando no del retroceso*» (p. 89). En aquest sentit, Alomar es refereix també a la proscripció de l'ús del català a les casernes, amb la qual s'agreuja l'allunyament dels soldats illencs de les seves famílies i de la seva terra: «*Y no hay que olvidar que para un mallorquín ha de ser mucho más dolorosa esa obligada estancia en tierra extraña, en continuo temor de que la propia lengua le sirva de motivo para la represión o el castigo acostumbrados. Yo no me resigno tampoco a convencerme de la licitud de esa ilustración impuesta a mano armada, y aprendida entre voz de mando y toque de corneta, en el campo de ejercicios, allá, a un sin fin de leguas de la patria donde ha quedado el pensamiento en prenda y de donde llegan, trabajosamente y a largos intervalos, las humildes cartas de la familia y del amor...*» (p. 89).

Literàriament, però, encara és més interessant el text titulat «En Juan quant va arribà...», publicat a *La Roqueta* el 15 d'octubre de 1898.³ Es tracta d'un relat amb forma de quadre costumista, en el qual Gabriel Alomar denuncia la degradació a què el militarisme espanyol condemna el jovent mallorquí. El subtítol «D'altre temps» és clarament irònic, sobretot si tenim en compte la data de publicació, però no hi ha cap referència a la participació del protagonista en la guerra. El text narra el retorn al seu poble d'un jove que, després d'haver complert el servei militar, ha esdevingut un individu castellanitzat, incapaç d'adaptar-se a la vida normal del poble, absolutament improductiu i inútil per a la societat: «*Sa costum de sa feina li havia fuit. [...] Havia pogut aprendre, a la fi, qu'es trebaya es una deshonra y una desgracia, y allá romanía sa terra, endureda y cruyada, amb una crosta que no deixava treure es cap a sa cuhita de l'any qui vé...*» (p. 13). En opinió del Dr. Damià Pons i Pons, aquest article d'Alomar hauria inspirat a Santiago Rusiñol l'argument de l'obra teatral *L'hèroe* (1903), amb la qual conté nombroses coincidències.⁴

I, com a tercer exemple, hem d'esmentar un altre article d'Alomar, «Els dos esperits»,⁵ aparegut a la revista *Catalònia* de Barcelona i reproduït en castellà a *Nova Palma*, en el qual l'escriptor mallorquí es fa ressò de la crisi colonial i denuncia el venciment de la data de caducitat del projecte polític espanyol. Alomar pensa que l'Estat Espanyol ja ha complert tot el seu cicle i ara només sap viure de velles gestes i de les glòries del passat: «*Agotades ses fonts de riquesa, gira els ulls al caudal venerat de ses tradicions mortes, vol dur al mercat, com a darrera joia venal, tot un passat de vida guerrera i violentadora, i no sospita que les races també envelleixen tant com passa el temps, i les forces van agotant-se en la falta absoluta d'acció i d'exerci-*

ci» (p. 41). D'aquesta manera, la política colonial espanyola és per a Gabriel Alomar el símbol de la incapacitat de l'Estat per adequar-se al present i d'assolir un mínim sentit de la realitat: «*Li tocà el descobriment i la colonització de tot un món, i aquesta és l'hora en què no s'ha adonat encara de lo que són colònies, fins al punt d'intentar fer-ne de noves sense l'element indispensable per a tal empresa, és a dir, sense colons*» (p. 41).

3. FLOR DE CARD I LA GUERRA DE FILIPINES

Al desenllaç de *Flor de Card*⁶ (apareguda per primera vegada al setmanari *Sóller* l'any 1911), de Salvador Galmés, tot i tractar-se d'una novel·la de caire sentimental amb molts d'elements costumistes, les guerres colonials espanyoles hi juguen un paper decisiu. L'obra se subtitula «Contarella» i està emmarcada entre dues dates ben precises: 1891 i 1899. Al darrer capítol del llibre el narrador ens assabenta que en Jaume, el protagonista, «*va caure soldat*» (p. 130). L'expressió «caure soldat», que també trobarem a Joan Rosselló de Son Forteza, és ben il·lustrativa de la consideració negativa del servici militar entre el poble mallorquí. El narrador ens diu que va tractar en Jaume intensament durant el temps de la prestació militar, la qual cosa li va permetre obtenir la informació amb què ha elaborat la novel·la: «*En el quarter, l'amistat que de nin m'unia an en Jaumet, s'enrobustí i esdevengué íntima. Sovint, i especialment els dies que estàvem plegats de guàrdia, el malanat s'esplaiava amb mi. D'ell mateix vaig ésser sabidor de molts de detalls d'aquesta contarella*» (p. 130). Però el fet que el narrador hagi participat a la guerra no només justifica narrativament els seus coneixements de la història dels protagonistes, sinó que sobretot li permet emetre una dura crítica contra la política espanyola i els esdeveniments tràgics que aquesta ha originat: «*Les guerres colonials i la ridícula, tant com funesta, ruptura amb los Estats Units, exigien cada dia noves immolacions de juvenesa, i els soldats, com guardes de víctimes inconscients, eren portats al sacrifici per la pàtria gran o per mesquineses egoistes i criminals d'una política anihiladora, vertader Moloc d'un Estat incapaç i desnerit*» (p. 130).

A les darreres pàgines de *Flor de Card* Salvador Galmés ens ofereix el seu punt de vista sobre les guerres colonials i del militarisme espanyol. Unes opinions que, tot i provenir d'un sacerdot, tampoc no són tan diferents de les que trobam als articles de Gabriel Alomar i que devien identificar-se amb els sentiments d'una part dels mallorquins. En Jaume, el protagonista de la novel·la, és un dels elegits al sorteig per anar a combatre a Filipines. Amb ironia el narrador diu que «*La sort li tocà*» (p. 130). El dia següent ja s'ha d'embarcar; però no li ho comuniquen fins al vespre, per la qual cosa gairebé no té ni temps d'acomiar-se dels pares. La descripció de la partida no pot ésser més eloqüent de la manca de sintonia entre els militars i els mallorquins: «*En el moment de partir, un horabaixa de febrer, un general les va fer un sermó amb força crits i manotades. Què deia? Paraules forasteres que els soldats no entenien ni escoltaven, constituint per ells una pura articulació de sons*» (p. 131). El comiat és acompanyat amb la música militar de la *Marcha de Cádiz* i els crits de «*Viva España!*» llençats pels «patrioters». Però Galmés no es limita a aquesta descripció de la manera d'actuar més tost tòpica d'uns sectors de la nostra societat, sinó que hi introdueix una anècdota l'autenticitat de la qual corrobora amb el qualificatiu d'«Històric» en una nota a peu de pàgina:

Entrada del port de L'Havana (*La Ilustración Española y Americana* - 1898)

«Un pagès corria per la *Riba*, amb lo capell apilotat en la convulsió de ses mans crispades, la vista esbarrada i cridant pres de follia:

—Me roben es meu fill!» (p. 131).

Però Salvador Galmés obvia el relat de l'aventura bèl·lica del protagonista i, tot seguit, transllada la narració vint-i-sis mesos més tard, quan a Sant Llorenç es coneix la mort d'en Jaumet. Igualment com en el relat de Joan Rosselló de Son Forteza, que després comentarem, les causes de la seva mort no són degudes a cap combat, sinó a les malalties causades pel medi natural o a motius més tost psicològics: «Era mort a l'Hospital. De què? De disenteria, de colerina, d'enyorament...» (p. 131).

4. EN CARAGOL I LA GUERRA DE CUBA

*En Caragol*⁷ és una narració breu de Joan Rosselló de Son Forteza, recollida al volum *Tardanies* (també publicat al setmanari *Söller*, entre 1912 i 1914). L'any 1917 *En Caragol* fou objecte d'una altra edició per separat a la col·lecció *La Novela Nova*. Es tracta, sens dubte, del relat d'autor mallorquí en què trobam una presència major del tema del desastre colonial del 98. El punt de vista del narrador no és gaire diferent del que apareix a *Flor de Card*, perquè l'escriptor d'Alaró també copsa els sentiments populars dels mallorquins, que s'oposaven clarament a la política militarista espanyola.

Joan Rosselló parteix d'un personatge camperol que encarna el mite de l'«home natural» de Rousseau: el protagonista és un jove solitari, que es comunica millor amb els animals dels quals té cura que no pas amb les persones. Ara bé, el ca-

racteritzen la sensibilitat i els bons sentiments en oposició a l'agressivitat del món dels humans. Joan Rosselló, des d'un tènue naturalisme, ens mostra com el protagonista pateix uns condicionaments biològics i socials, que el converteixen en víctima d'una situació injusta. En primer lloc, en Miquel, a qui els altres al·lots han posat el sobrenom d'*en Caragol*, és pobre, per la qual cosa no pot deslliurar-se del servei militar. El narrador ens mostra com la marxa a la milícia li trenca completament la formació laboral i, per tant, el desenvolupament com a individu útil per a la societat: «Just havia començat a etsecar, i encara no guanyava el preu, quan va córrer la quinta i caigué soldat» (p. 118). Rosselló denuncia l'arbitrarietat del sistema i la manca de consideracions de l'exèrcit amb els soldats i les seves famílies. Així, en Miquel s'hauria hagut d'escapar del servei, però al seu pare encara «li faltaven tres mesos per complir els seixanta anys i no tenien pare ni fill cap *atxàcara* que *al·legar*» (p. 118). Quan la família i el poble intentaran rescatar-lo és massa tard, perquè ja l'han traslladat a Cuba.

Però si en Miquel era capaç d'adaptar-se perfectament al medi natural mallorquí, no ho podrà fer amb l'ambient cubà, la qual cosa serà la causa principal de la seva tragèdia. A l'illa del Carib, a diferència dels altres soldats, en Miquel no pot comunicar-se amb la família, ja que no sap escriure. Com Salvador Galmés, Joan Rosselló també obvia el relat directe dels enfrontaments bèl·lics. Per això, l'experiència de la guerra serà força relativa: en Miquel va fer a l'Havana vida de caserna durant un parell de mesos, només «sortí amb una columna un parell de vegades pels camps i pobles de l'entorn i fins una

volta va arribar a Puerto Príncipe» (p. 119). Fins al cap d'un any no es produeix el contacte real amb la guerra, quan participa en una expedició de major durada: «Aquesta vegada En Miquel va sentir de prop la remor de les bales dels *insurrectes* i els va veure de lluny una matinada en el vessant d'un coster pel peu del qual passava la tropa conduint trenta o quaranta bèsties carregades de municions i queviures» (p. 119). Ara bé, no participa en cap missió d'importància, sinó que només es tracta de defensar els interessos particulars d'un potentat espanyol, que resideix a l'Havana. Els soldats han de passar deu mesos enmig del camp, just per defensar un *ingenio* abandonat i improductiu, que sols és habitat per un negre que hi feia de majoral. A canvi, estan completament desatesos d'aliments, de roba i de medicaments i no poden descansar en cap moment per temor als trets que adesiara els llancen els guerrillers cubans. Tot i això, les baixes són mínimes: només hi mor un soldat gallec «que les febres consumiren lentament i l'enyorança atropellà quasi tant com la malaltia i els mals menjars» (p. 121). És evident que Joan Rosselló converteix aquest episodi en un símbol de l'absurda política colonial espanyola, que malbarata els seus béns i exposa les vides del jovent per defensar els interessos particulars d'una minoria.

Com en Jaume de *Flor de Card*, en Miquel tampoc no serà víctima del foc enemic, sinó del medi natural cubà i, sobretot, de la manca d'atenció del govern espanyol. Després d'esser rellevat, cau malalt d'unes febres que el porten un parell de mesos a l'hospital. En haver superat la malaltia, inútil ja per a l'exèrcit, el llicencien i el retornen a Espanya. A Cadis torna recaure i ha de romandre unes setmanes a un hospici. Finalment, quan arriba a Mallorca, és un malalt, incapacitat per a adaptar-se a la vida normal de la pagesia. Per anar d'Inca a Moscarí ha de menester tot un horabaixa, ja que cada «cent passes s'havia d'asseure i descansar una estona, abans d'emprendre la ruta altra vegada» (p. 123). En arribar a casa, es troba amb uns pares vells, malalts i empobrits, dels quals no ha pogut tenir cura. I, quan es recobra momentàniament de la malaltia, ningú no el vol llogar, ja que ni sap treballar ni tampoc no es pot esforçar tant com els altres. L'únic bé que ha obtingut de l'exèrcit és una manta, que acaben robant-li, amb la qual s'ha d'abrigar en ple mes de juliol a causa de la febre. Finalment, recaurà i morirà en la pobresa i l'oblit, només amb el consol dels animals de què té cura.

5. REFLEXIÓ FINAL

Hom pot estranyar-se de trobar uns posicionaments tan clars i rotunds davant les guerres colonials de finals de segle en els nostres narradors. Al capdavant, Salvador Galmés era un home de l'Església i Joan Rosselló, un propietari rural. Però Joan Rosselló havia llegit alguns escriptors anarquistes, com Kropotkin i Reclus, i sobretot era un bon coneixedor del realisme rus, per la qual cosa la seva actitud no és gaire diferent del pacifisme cristià de Tolstoi. Galmés, per altra part, sempre fou un defensor dels marginats i dels oprimits, dels que sofreixen la injustícia i l'explotació dels poderosos. A més, cal recordar que ambdós procedien de la ruralia mallorquina i hem de pensar que transmeten la visió que es tenia a la pagesia d'uns fets que, tot i desenvolupar-se ben lluny de les nostres illes, ens perjudicaven econòmicament i humanament. Basta tenir en compte que uns milers de mallorquins participaren a

la Guerra de Cuba. Per aquest motiu, no trobarem distàncies abismals entre aquests dos narradors i les idees de Gabriel Alomar. Tots tres recullen un estat d'opinió força generalitzat entre aquells mallorquins que defensaven un projecte de regeneració de l'Estat Espanyol que miràs cap al futur i no cap al passat. Es tracta d'un posicionament molt semblant al que va mantenir el periòdic *La Almudaina*, en contrast amb l'exaltació bel·licista de *La Última Hora*.

Ens podem demanar per què ambdós narradors defugen presentar directament cap escena bèl·lica. És palès que Galmés i Rosselló no tenien cap experiència de la guerra, però a la premsa mallorquina es publicaren nombroses cròniques dels fets bèl·lics de Cuba i Filipines, que els haurien pogut servir de font.⁸ Tanmateix, Rosselló i Galmés volien presentar uns personatges que sobretot havien esdevingut «màrtirs» del colonialisme espanyol. Per aquest motiu, fer-los caure en el combat equivalia a convertir-los en «víctimes» dels sublevats independentistes. Ni l'un ni l'altre no volien presentar «herois» espanyols, sinó homes pacífics del poble mallorquí —aptes per al treball, però no per a la guerra— que sofrien la injustícia de l'absurda política espanyola.

En general, hem de concloure que en la narrativa mallorquina hi ha un reflex més tost feble i tardà de la derrota colonial de 1898. Tanmateix, es tracta d'uns anys en què encara no es produeixen amb normalitat novel·les i relats breus. Els nostres autors, des d'una estètica més tost «verista», s'inclinen per presentar uns personatges i unes situacions extrems de l'entorn immediat i que ells mateixos podrien haver conegut directament. En aquest sentit, Cuba i Filipines els semblen ben lluny dels problemes de la ruralia de Mallorca. A més, la derrota espectacular de les tropes espanyoles no incitava a recrear literàriament els fets, almenys sense caure en actituds maniquees. Això no obstant, aquells que eren conscients de l'absurditat del patrioterisme espanyol i sobretot volien millores per a Mallorca, havien d'adonar-se que la derrota havia tengut un aspecte positiu: ens havia allunyat definitivament del perill de seguir malbaratant recursos i vides necessaris per a la regeneració de la nostra terra. En aquest sentit, era lògic que explotassin el vessant humà de la tragèdia a què la guerra havia conduït. ■

Pere Rosselló Bover

NOTES

(1) Llorenç VILLALONGA, *Mort de Dama a: Obres Completes*, I, *Novel·la*, 1. Edició a cura de Josep A. Grimalt. (Barcelona: Edicions 62, 1988).

(2) «Un aspecto del regionalismo», reproduït a: Jaume POMAR, *L'aventura de "Nova Palma"*. (Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1976), p. 87-90.

(3) Biel de la Mel (Gabriel ALOMAR): *Opera prima a les pàgines d'En Figuera (1893) La Roqueta (1898-1900). Retalls facsímils*. (Ciutat de Mallorca: Lluís Ripoll, 1983), p. 12-13.

(4) Damià PONS I PONS: *Ideologia i Cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905). El grup regeneracionista de "La Almudaina"*. Tesi doctoral dirigida pel Dr. Joaquim Molas. Universitat de Barcelona.

(5) Gabriel ALOMAR: «Els dos esperits» recollit a: *Sobre liberalisme i nacionalisme*. (Palma: Editorial Moll, 1988), p. 37-48.

(6) Salvador GALMÉS I SANXO: *Flor de Card a: Obres Completes*, 1. *Narrativa* 1. (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar, 1992).

(7) Joan ROSELLÓ DE SON FORTEZA: *En Caragol a: Tardanies*. (Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1949), p. 111-125.

(8) Damià PONS I PONS, *El diari "La Almudaina" en l'època de Miquel S. Oliver*. (Binissalem: Di7, 1998), p. 79-83.

■ DAMIÀ PONS I PONS

La Capella de Manacor en el període 1897-1903

L'any passat es va celebrar el centenari de la creació de la Capella de Manacor, la primera gran societat coral de l'illa, i la primera que va marcar la que seria l'orientació del cant coral mallorquí d'aquest segle. A causa que des de fa una partida d'anys la coral està aletargada, podia haver succeït que passàs desapercibuda la commemoració d'un efemèride cultural tan rellevant. Per sort, no va ser així. I a Manacor, i esporàdicament a Palma, es realitzaren un gran nombre d'actes destinats a recordar i homenatjar la Capella. Entre d'altres iniciatives, es va fer la reedició, corregida i ampliada, de *Primera Historia de la Capella de Manacor*, de Rafel Ferrer Massanet, que s'havia publicat l'any 1983.

El nostre article se centrarà en el període inicial de la Capella, en els sis anys que va ser dirigida pel prevere Antoni Josep Pont. Sobretot utilitzarem informacions extretes de la premsa palmesana de l'època, especialment dels diaris «La Almudaina» i «La Última Hora» i de la revista «La Roqueta».

L'origen remot de la Capella el podem trobar en l'assistència de dos músics mallorquins —Antoni Noguera i el mateix Antoni Pont— a unes conferències sobre música polifònica que Felip Pedrell va impartir l'any 1894 a l'Ateneu de Barcelona. De retorn a l'illa, Noguera i Pont iniciaren la tasca d'introduir aquest tipus de música a les esglésies de l'illa. El primer la va començar a promocionar mitjançant articles de premsa. El prevere manacorí ho va fer de manera pràctica, amb fets. Així, a «La Almudaina» de 1894 trobam la notícia que aquell any Mn. Antoni Pont, ajudat per un altre prevere, en Jeroni Salas, havia format un grup de cantaires amb aficionats manacorins. Per Setmana Santa cantaren motets de Palestrina i de Victoria, i l'1 de novembre l'*Ofici de difunts* de Morales. Aquest va ser el primer nucli de la Capella de Manacor. I el seu primer objectiu fou implantar en els temples una música que fos digna del Senyor, segons les seves pròpies paraules. Els anys següents degueren continuar participant amb intervencions musicals semblants a les cerimònies religioses de Pasqua i del Dia dels Difunts celebrades a Manacor.

L'any 1897 va ser quan la Capella es constituí formalment com a societat. La tria del nom —posar-se Capella en lloc d'Orfeó, aleshores molt més habitual— probablement tengué relació amb el fet que l'any 1895 havia vingut a Palma a fer uns concerts la Capella Nacional Russa, el repertori de la qual

La Capella en el Claustre dels Dominics de Manacor, possiblement el 1897

era la música tradicional d'aquell país. És possible que fos a partir d'aquell exemple concret que Noguera i Pont trobassin més adient la denominació de Capella per a la nova societat coral manacorina.

El model en el qual es varen inspirar a l'hora de crear la Capella va ser l'Orfeó Català, que havia estat fundat a Barcelona el 1891. Noguera i Pont tengueren una bona amistat amb els qui l'havien promogut i el dirigien, especialment amb Felip Pedrell, Amadeu Vives i Lluís Millet. Tant l'Orfeó Català primer com la Capella de Manacor després foren dues manifestacions d'aquell magnífic moviment coral que es va produir a Europa a partir del segon terç del segle XIX. Es tractava d'un corrent orfeonístic d'inspiració romàntica que tenia com a principal objectiu la recuperació de la cançó popular tradicional de les diferents nacions europees.

El repertori habitual de la Capella en l'època d'Antoni Pont responia al mateix esquema que el de l'Orfeó Català. És precisament en l'aspecte del repertori on més es poden veure les semblances entre les dues entitats. D'una banda, cançons populars tradicionals, amb harmonitzacions fetes pels compositors modernistes de la fi de segle; de l'altra, composicions polifòniques dels grans mestres hispànics i italians dels segles XVI i XVII —ens referim a Tomás Luís de Victoria, Cristóbal Morales, Palestrina i Allegri—; i finalment, composicions de

músics modernistes del propi país —sobretot d'Amadeu Vives, de Millet i del mallorquí Antoni Noguera— i de contemporanis estrangers, especialment del noruec Grieg.

La primera actuació de la Capella de Manacor que tengué una clara transcendència pública va ser la que feren a Sóller el maig de 1897, en el marc de l'Exposició Balear d'Agricultura i Belles Arts. En el concurs que s'hi va celebrar, aconseguiren el primer premi, *exaequo* amb l'Orfeo Republicà, que ja feia més de vint anys que existia.

El mes de setembre, dins el programa de les Fires i Festes de Manacor, és quan va fer la primera actuació plenament característica del que seria la seva línia musical. Estrenà el seu *Himne*, amb lletra de M.S. Oliver i música d'A. Noguera. Segons els versos d'Oliver, la Capella havia de servir per expressar l'ànima de Mallorca en la seva més àmplia diversitat de manifestacions i també per desvetllar la personalitat adormida de l'illa, una personalitat feta d'una llengua, una història i una cultura pròpies. La resta del repertori que interpretaren estava format per composicions d'autors mallorquins —*La Balanguera*, de Noguera (es tractava de la recreació d'una melodia popular de l'illa, res a veure, per tant, amb la futura cançó del mateix títol amb lletra d'Alcover i música de Vives) i *Marina*, de Gelabert—; d'autors catalans —*La pastoreta* i *L'emigrant*, de Vives, *Fadrinets de Sant Boi* i *El cant dels ocells*, de Millet, i *Ploma de perdiu*, de Comella—; i, finalment, dues peces polifòniques de Victoria, *Jesu dulcis memoria* i *O vos omnes*.

Uns mesos més tard, el 25 d'octubre, cantaren per primera vegada en el Teatre Principal de Palma. Participaren en un concert organitzat per la Junta de Protecció del Soldat. El repertori que interpretaren fou semblant al que havien ofert a Manacor.

El dia següent visitaren la Diputació, foren rebuts pel seu President i per un bon nombre de diputats. Varen cantar el mateix repertori que el dia anterior. Tot foren elogis. A la crònica de «La Almudaina» ja es diu obertament que la Capella està realitzant «obra de cultura pàtria».

A partir de l'any 1898 es pot considerar que la Capella ja estava plenament consolidada. Les seves actuacions, de caràcter divers i a llocs diferents, varen fer-se habituals. A Manacor oferiren concerts amb una certa freqüència a diferents grups de persones rellevants que visitaren la ciutat. En podem esmentar alguns casos: els socis del Club Alpí, un grup excursionista francès; el general Barraquer i els oficials que l'acompanyaven, en ocasió de l'arribada a Manacor l'any 1898 d'un contingent de tropes que havien vingut a l'illa per tal d'evitar una hipotètica invasió de l'esquadra nordamericana; els excursionistes valencians del Cercle de Belles Arts de València... De vegades l'auditori es reduïa a unes poques persones, generalment artistes, que de visita a Manacor tenien l'oportunitat d'escoltar la Capella quasi en privat. Aquest va ser el cas del grup format per Mateu Obrador, A.M. Alcover i M.S. Oliver; de Lluís Millet, el director de l'Orfeo Català, que va venir a Manacor el setembre de 1901, i que també va aprofitar per anar a veure les Coves del Drac; del governador civil, R. Àlvarez Sereix; dels músics Granados i Moreaux...

Una especialitat de la Capella foren els concerts de música religiosa, de Victoria i Palestrina sobretot. En feren a una bona partida d'esglésies de Palma —Montision, la Seu, el Sant Hospital— i de la Part Forana, prioritàriament a Manacor, és clar.

Quant als concerts formats per un repertori que podríem qualificar de profà, n'oferiren a diversos indrets de l'illa. A Palma, una bona partida de vegades: al Teatre Principal, als salons de plens de l'Ajuntament i de la Diputació, i a alguns altres llocs més privats, com podria ser el local del *Círculo Weylerista*. La Capella també va cantar a diferents pobles de la Part Forana: Sóller, Artà, Porreres, Alaró...

Mereix una referència especial l'excursió musical que va fer la Capella el juny de 1901 per diferents viles de l'illa de camí cap a Lluc. Passaren per Petra, Sineu, Inca i Caimari. A cada lloc foren molt ben rebuts per les autoritats i la gent del poble. Els cantaires en cada cas oferiren una mostra del seu repertori, que fou molt aplaudit. En arribar a Lluc, hi hagué missa major, celebrada per Mn. Antoni M. Alcover. La Capella hi va cantar la *Missa* de Victoria i el *Credo* de Palestrina. També aprofitaren per fer entrega al Santuari d'un pergami artístic dedicat a la Moreneta. Pot tenir interès conèixer el text que hi havia escrit: «La Capella de Manacor [...] acudeix a la miraculosa Nostra Senyora de Lluch, demanantli inspiracions y forses per restaurar la polifonia vocal en la música relligiosa, dins els temples cristians». Queda perfectament assenyalat quin era un dels grans objectius musicals de la Capella.

Un dels moments més rellevants de la Capella va ser el de la seva excursió artística a València l'octubre de 1902. Diverses entitats culturals de la ciutat foren les promotores del concert. La comitiva manacorina estava formada per noranta persones, de les quals n'hi havia setanta-sis que eren cantaires —d'aquests, vint-i-sis eren nins—; els altres, eren membres de la directiva o socis protectors. «La Almudaina» en va fer un seguiment periodístic molt detallat del viatge. A més, va anar reproduint bona part de les cròniques —totes elogioses— que anaren apareixent a la premsa valenciana. Arribats a la ciutat, visitaren l'Ajuntament, la Universitat, el Cercle de Belles Arts i l'Ateneu Mercantil. El vespre feren el concert al Teatre Apolo, amb un programa dividit en tres parts: cançons tradicionals, especialment catalanes, música polifònica, i composicions d'autors contemporanis, d'un valencià, d'un català, d'un mallorquí (Antoni Noguera, dues peces) i d'un noruec. El dia següent, el matí cantaren una missa de requiem a l'església de les escoles pies i el vespre oferiren un nou concert al Teatre Principal. El crític musical Eduard López Chavarri, que ja coneixia la Capella dels mesos que havia viscut a Mallorca, va publicar articles a la premsa valenciana que vessaven elogis pels quatre costats.

A les darreries de 1902 varen rebre la invitació de l'Ajuntament de Barcelona per anar a fer dos concerts al Palau de les Belles Arts de la ciutat. Malauradament la Capella no els pogué acceptar perquè ja tenia aparaulats altres compromisos.

Els moments més culminants de la Capella en l'època de Mn. Antoni Pont possiblement coincidiren amb la celebració de la Festa de Santa Cecília, patrona de la música. Per cinc anys quasi consecutius, el dia de Santa Cecília Manacor es convertí en la capital cultural de l'illa, fins al punt que els actes que s'hi organitzaren representen les manifestacions culturals públiques més intenses i més transcendents, amb poques excepcions, de la Mallorca d'entre els dos segles.

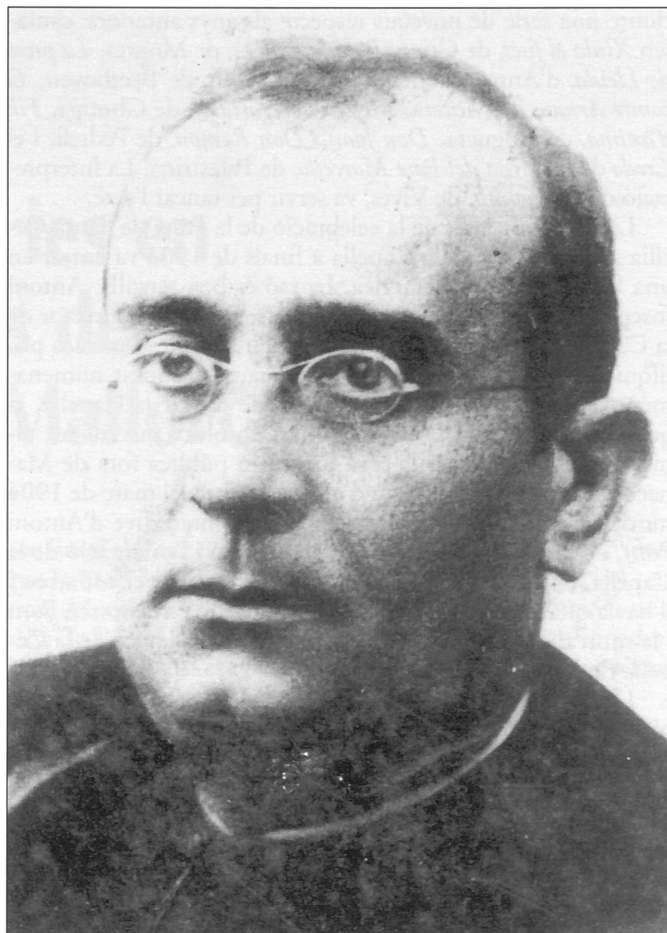
La primera virtut que tengueren les Festes de Santa Cecília fou que varen ser capaces d'integrar els diferents sectors del món cultural i intel·lectual mallorquí: hi participaren els re-

gionalistes, tant els eclesiàstics com els regeneracionistes, i els escriptors, músics i pintors modernistes. També una qualificada representació de professionals liberals i propietaris agrícoles. Així com també un bon nombre de notables manacorins (notaris, metges, terratinents...), que eren els directius de la societat coral i, a la vegada, els que li donaven la cobertura econòmica que necessitava.

La Festa de Santa Cecília no fou una diada purament local. Hi acudia gent de tota l'illa, fins al punt que l'any 1901 va sortir un tren especial de Palma per dur-hi els assistents. La primera Festa de Santa Cecília es va celebrar el 27 de novembre de 1898. La diada es va planificar d'acord amb el següent esquema, que es repetí cada any: el matí, un ofici religiós dedicat a la patrona de la música; el capvespre-vespre, una vetlada literària i musical. A l'entremig, un dinar de germanor entre els manacorins i els externs.

A la Festa de 1898 Antoni M. Alcover va oficiar la Missa —la Capella hi va cantar Victoria i Palestrina— i M. Costa i Llobera va fer el sermó. Una joia literària, el seu sermó sobre Santa Cecília. El poeta pollencí féu un veritable manifest a favor de la introducció de la música polifònica en els temples mallorquins. A la vetlada literària i musical, hi hagué discursos de Gabriel Alomar, Fèlix Escalas, Rafel Ballester i A.M. Alcover. M. Costa i Llobera hi llegí el seu poema *Adorem*. El concert de la Capella va estar format per un repertori de cançons tradicionals de Catalunya harmonitzades per compositors modernistes —Millet (*Els Segadors*), Morera i Comella— i per tres composicions d'Antoni Noguera, basades en una cançó popular —*La balanguera*— i en lletres de Gabriel Alomar —*La sesta*— i M. S. Oliver —*Hivernenca*—.

La Festa de 1899 es va celebrar amb un contingut semblant al de l'any anterior. Missa amb un repertori polifònic, dinar de companyonia, vetlada literariomusical. Els quatre grans poetes mallorquins del moment hi aportaren una poesia inèdita: les de Costa i Llobera, M.S. Oliver i G. Alomar feien referència explícita a la Capella. Els tres coincidien a l'hora de valorar-la: la veien com una manifestació, la més important del moment, del ressorgiment de la llengua, la cultura i la identitat nacional de Mallorca i, a la vegada, com l'anunci d'un futur pròxim que es caracteritzaria per una vida col·lectiva nova i més autèntica. La poesia que en aquella ocasió llegí Joan Alcover fou *La llengua pàtria*, la composició amb la qual començà a manifestar la seva intenció d'optar pel català com a llengua literària. El contingut dels quatre poemes anava en el mateix sentit: apologia de la llengua catalana i de les cançons tradicionals del país, considerades ambdues com els elements més genuïns de la identitat de l'illa. També feien l'apologia de la Capella perquè pensaven que amb la seva tasca musical contribuïa a dignificar la llengua i les cançons pròpies de Mallorca, a les quals dignificava i retornava al poble, que aleshores ja començava a ser víctima de la invasió d'una allau de cançons forasteres que el despersonalitzaven. La Capella sempre va ser percebuda pels intel·lectuals de l'època com alguna cosa més que una important entitat musical, també fou vista com un instrument que ajudava a la recuperació de la identitat de Mallorca. Fèlix Escalas ho va expressar amb la frase següent: «Vltros aixecau s'ànima col·lectiva, feis una gran obra de patriotisme veritable».

Mossèn Antoni J. Pont Llodrà (Manacor 1852-Llucmajor 1931)

La tercera Festa, celebrada el 22 de desembre de 1900, a més de reunir els assistents d'anomenada habituals, va comptar amb la presència de dos músics de gran prestigi, que aquella temporada es trobaven a Mallorca: Enric Granados i el francès Leon Moreau. Ambdós intervingueren a la vetlada literariomusical del vespre executant al piano una sèrie de peces.

A la quarta Festa, la de 1901, hi acudiren el músic Felip Pedrell i els pintors Santiago Rusiñol i Joaquim Mir. La Companyia de Ferrocarrils de Mallorca posà un tren especial per als nombrosos palmesans que hi volgueren acudir. A més de la Missa polifònica del dematí, que va oficiar com cada any mossèn Alcover, a l'acte del vespre intervingueren Joan Alcover, Felip Pedrell —que parlà de les nacionalitats musicals i dels moviments de recuperació que arreu d'Europa es produïen— i Santiago Rusiñol, que llegí dos textos del seu llibre *Anant pel món*.

La cinquena, i darrera Festa, es va celebrar el juny de 1903. L'any anterior no hi havia hagut Diada de Santa Cecília. En desconeixem els motius. La vetlada literària i musical tengué dos protagonistes d'honor: Antoni Rubió i Lluch i Jaume Massó i Torrents. El discurs que hi va pronunciar Rubió va merèixer els honors de tota la pàgina de la portada de «La Almudaina». Les aportacions literàries anaren a compte de Massó i Torrents, Costa i Llobera, Joan Alcover, M.S. Oliver i Joan Rosselló de Son Forteza. El recital de la Capella va in-

cloure una sèrie de novetats respecte als anys anteriors: cantaren *Xiula el fuet*, de Grieg, *Balada gallega*, de Montes, *La presó de Lleida*, d'Antoni Pont, *l'Himne a la nit*, de Beethoven, *El comte Arnau*, de Morera, *Melodia gregoriana*, de Ghotiga, *Fill d'ànima*, de Noguera, *Don Joan i Don Ramon*, de Pedrell, i el *Credo* de la *Missa del Pare Marcello*, de Palestrina. La interpretació de *L'emigrant*, de Vives, va servir per tancar l'acte.

La no continuïtat de la celebració de la Festa de Santa Cecília s'explica perquè la Capella a finals de 1903 va entrar en una fase d'existència letàrgica. La raó és ben senzilla. Antoni Josep Pont, l'octubre d'aquell any, va ser nomenat director de la Capella de la Seu, amb l'encàrrec d'introduir la música polifònica al temple major de l'illa. A causa d'aquest nomenament, Pont s'establí a Palma i deixà de dirigir la Capella, la qual va entrar en una fase de quasi absoluta inactivitat, almanco va desaparèixer la seva projecció pública fora de Manacor. A aquest fet n'hi hem d'afegir un altre: el març de 1904 morí Antoni Noguera. Ell havia estat el braç dret d'Antoni Pont, en gran part havia inspirat la creació i l'orientació de la Capella, en tot moment l'havia promocionada per tot arreu i li havia ofert tot el seu suport. Amb la partida de mossèn Pont i la mort de Noguera, va acabar-se la primera època de la Capella de Manacor.

La Capella en el període que fou dirigida pel mestre Antoni Pont fou molt més que una bona societat coral manacorina. Tengué una transcendència d'àmbit illenc, fins i tot d'àmbit superior: el del territori que delimita l'ús de la llengua catalana. D'entrada, i no va ser poc important, va representar un tipus nou de societat coral, en la línia de l'Orfeó Català i de tants d'altres orfeons europeus compromesos en la recuperació de la cançó tradicional. La Capella va contribuir a introduir un repertori nou en l'àmbit musical mallorquí: les cançons tradicionals —percebudes com una representació genuïna de la identitat del país—, la música polifònica del Renaixement —considerada com l'única apropiada per a l'acompanyament de les manifestacions d'espiritualitat religiosa— i la dels compositors de la fi de segle (mallorquins, catalans i europeus), que creaven la seva obra a partir del model de la cançó popular tradicional. Des del punt de vista musical, la Capella de Manacor va representar la introducció de la modernitat a Mallorca. I serví de model a altres orfeons illencs creats en aquella mateixa època: l'Orfeó Mallorquí, l'Orfeó la Protectora, l'Orfeó Mercantil...

La Capella, però, aquells anys fou molt més que una societat coral. Fou una manifestació de mallorquinisme. Ben aviat ho va saber endevinar la revista «La Roqueta»: «Sa Capella està destinada a fê molt en favor de Mallorca y d'es nou moviment regionalista». Sempre va fer ús de la llengua catalana i va promoure actituds d'estima envers ella, contribuí al desvetlament de la personalitat de l'illa mitjançant les cançons i la cultura, en tot moment tengué consciència de quina era la nació cultural dins la qual s'havien d'incloure els mallorquins...

A Manacor, a més a més, fou un element creador de vida associativa i de promoció de la cultura. Arribà a tenir més de cent cantaires; en el si de la seva seu social mossèn Alcover va crear una entitat excursionista. En el local que va tenir en el carrer d'Artà, amb un saló que tenia una cabuda de mil persones, i que també incloïa un saló de lectura, una sala de reunions i una sala de jocs infantils, hi degué haver aquells anys

una intensa activitat associativa, una gran il·lusió per la cultura i per la música. Ben segur que fou un nucli de gent i d'inquietuds que contribuí a sembrar la llavor de la cultura i de la consciència de país en el Manacor d'entre els dos segles.

Com he dit abans, la Capella aconseguí un reconeixement generalitzat, fins i tot més enllà del perímetre de l'illa de Mallorca. Al llarg dels seus cinc primers anys de vida, ja es publicaren molts d'escrits, en prosa i en vers, en els quals es feia l'apologia dels seus cants i l'elogi de la seva tasca civicopatriòtica. M. Costa i Llobera, Miquel S. Oliver i G. Alomar, i també alguns valencians i rossellonesos, hi contribuïren amb poemes. A. Noguera, E. López Chavarri, J. Alcover, A. M. Alcover, F. Escalas, M. Sarmiento, Felip Pedrell, R. Ballester, i molts més, en parlaren elogiosament una vegada i una altra. «La Almudaina» i «La Última Hora» li dedicaren una gran atenció informativa. «La Roqueta» va fer un número monogràfic centrat en les dues primeres festes de Santa Cecília. De fora Mallorca, «Las Provincias» de València va parlar-ne en diverses ocasions, de la Capella, i la revista «Il·lustració Catalana» va publicar la seva foto a tota pàgina. La revista «La Música Il·lustrada», que es publicava a Barcelona, l'any 1900 també va dedicar un número a «La Roqueta».

Darrera una entitat —de les seves grandeses i misèries— sempre hi ha unes persones concretes, que tenen nom i llinatges. Antoni Noguera i Antoni Josep Pont foren els dos impulsors i orientadors principals de la Capella. Els cantaires eren majoritàriament gent de condició popular. En canvi, la directiva de l'entitat procedia del sector dels propietaris i dels professionals liberals i il·lustrats del poble, els quals a la vegada exercien la tasca de protectors. L'any 1900, per exemple, formaven la Junta directiva Mn. Antoni M. Alcover, que era el president honorari, Faust Puerto, el president efectiu, Josep Escalera, el vicepresident, Mateu Amer, el secretari, Joan Amer, el bibliotecari, Andreu Parera, el vicesecretari, i els vocals Antoni Billoch, Joan Riera, Josep Forteza i Joan Bisellach.

Tots ells, Noguera i Pont, cantaires i directius, varen fer possible que durant uns anys Manacor fos la capital musical de Mallorca. I gràcies a la Capella es va introduir la modernitat musical, i, a la vegada, la cultura musical de l'illa es va comprometre amb un projecte més ampli de recuperació de Mallorca com a país. ■

Damià Pons i Pons

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

■ GABRIEL PONS I HOMAR

Construccions funeràries en forma de cista pròpies del Talaiòtic II o final de Mallorca

L'aspecte funerari en els darrers segles de la cultura talaiòtica de Mallorca està marcat per un ample ventall tant de sistemes com de pràctiques funeràries. L'ús de les coves i balmes naturals és un costum habitual fins al final de la cultura, pràctica que és compaginada amb la creació de coves artificials, algunes d'elles de gran complexitat formal, que sovint es veu reforçada amb la construcció de columnes exemptes, murs de tancament, etc.

Sincrònicament a aquestes pràctiques es constata el ritual funerari a l'aire lliure que té, així mateix, diferents tipus de manifestacions, com és el cas excepcional de la necròpolis de Son Real, o bé les necròpolis d'urnes ja en època bastant tardana, la qual tot i que degué ésser una pràctica freqüent als moments anteriors i posteriors a la conquesta romana s'han pogut estudiar en contades ocasions.

En aquesta breu exposició es presenten i analitzen una sèrie d'estructures a l'aire lliure que s'han tengut ocasió de localitzar, per quant es pensa que pot ser enriquidor i ajudar a conèixer millor el ritual funerari dels darrers segles de la cultura talaiòtica.

MONUMENT 1

Son Real (Santa Margalida). Situat al nord-est de Mallorca, s'ubica a una zona de costa baixa accessible des de la mar i amb barrera dunar, zona que és coneguda d'antic per la seva riquesa arqueològica. La construcció a la qual feim referència està molt a prop de la punta del Fenicis i de l'Illot dels Porros, concretament a 400 i 260m. respectivament.

Al moment de la seva localització estava mig espoliat i s'observaven fragments d'os i de ceràmica del talaiòtic II, juntament amb fragments de ceràmica púnicoebusitana. Es tracta d'un espai aprofitable d'uns 3m. x 2m. delimitat per lloses de marès, mal llavorades, de mides i característiques irregulars (de 120cm. la major i uns 50cm. la menor), clavades a terra de per llarg i sense cap tipus de preparació (fig. 1).

MONUMENT 2

Son Real (Santa Margalida). Es tracta d'una estructura de característiques molt similars a l'anterior i situada a un quilòmetre aproximat d'aquella, i igualment a escassos metres de la línia de costes. L'estructura és de planta rectangular formada

per lloses de marès de cert volum, posades en vertical, tot i que la base supera l'altura. Mideix 130cm. x 370cm. i el seu estat de conservació és molt deficient, ja que li manquen una sèrie de lloses i les que es conserven estan molt erosionades. Hom desconeix si es conserva quelcom del jaciment, no s'han pogut localitzar restes materials en superfície.

MONUMENT 3

Calà'n Pallàs. Situat al sud-est de Mallorca, dins el terme municipal de Lluçmajor a la finca anomenada l'Estalella. El conjunt arqueològic es troba a escassos metres de la mar, ran d'una petita raconada de la costa coneguda com a calà'n Pallàs. A l'igual que l'entorn dels jaciments anteriors està a costa baixa i accessible i amb barrera dunar al darrera.

El conjunt es troba molt desfigurat per l'erosió i per haver estat, en època imprecisa, desmuntat en bona part. El que resta correspon a part de dues estructures (fig. 2) formades per lloses de marès disposades en vertical i clavades directament al terra, amb una tècnica i disposició similar a les abans descrites. Associades a elles es troba una petita fossa o urna rectangular excavada en un aflorament rocós, la qual mideix 70cm. x 46cm. i una fondària de 32cm., a més disposa de dos orificis, cada un d'ells practicat al centre del costat major, els quals devien servir per encaixar una llosa de cobertura. Igualment, als dos angles d'un dels laterals menors es troben altres dues cavitats circulars (fig. 3).

Tot i que les estructures semblen buides de contingut la prospecció minuciosa de l'àrea permeté la troballa d'un fragment de ceràmica talaiòtica.

MONUMENT 4

La Bagasseta (Santanyi). Es tracta d'una cova natural modificada que s'obre en el penyassegat de la mar. La cova, d'ampla obertura, mideix 13m. de llarg i 5,5 m. de fondària. A un dels seus extrems es bastí una estructura de lloses de marès i de planta angular que s'adossa a la paret de la cavitat. Els seus dos braços mideixen 370cm. x 320cm (fig4). A l'igual que les anteriors construccions sembla buida de contingut, i en aquest cas no s'han pogut localitzar restes mobles, la qual cosa deixa a l'aire la seva adscripció cultural.

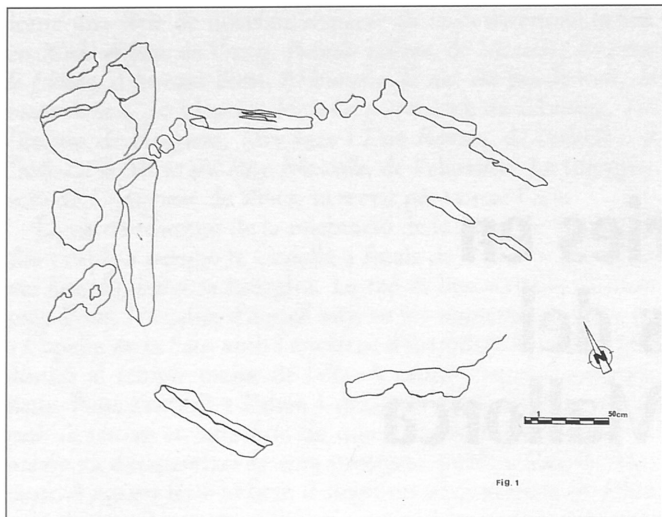

Figura 1

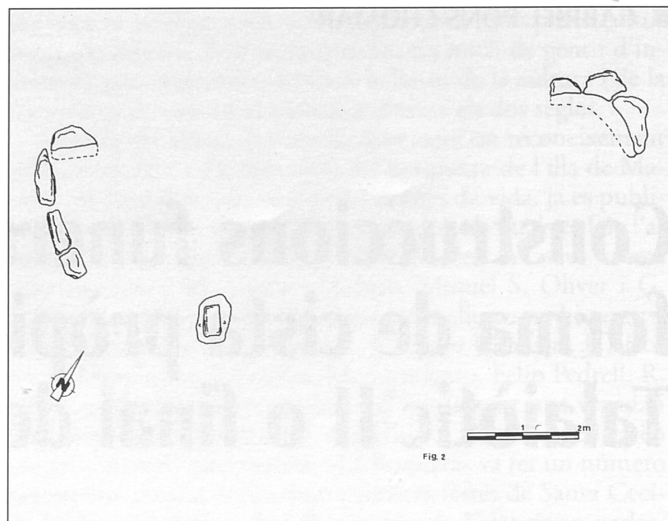

Figura 2

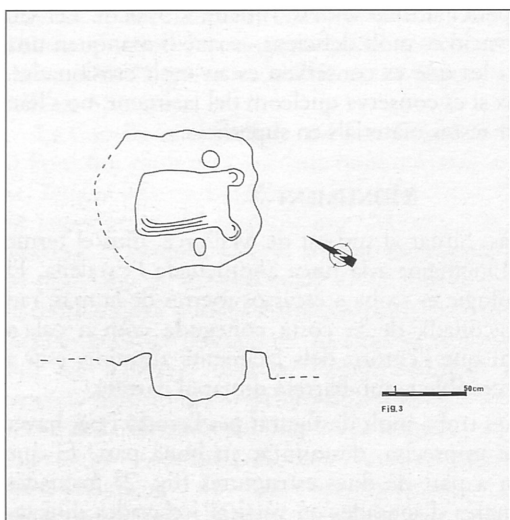

Figura 3

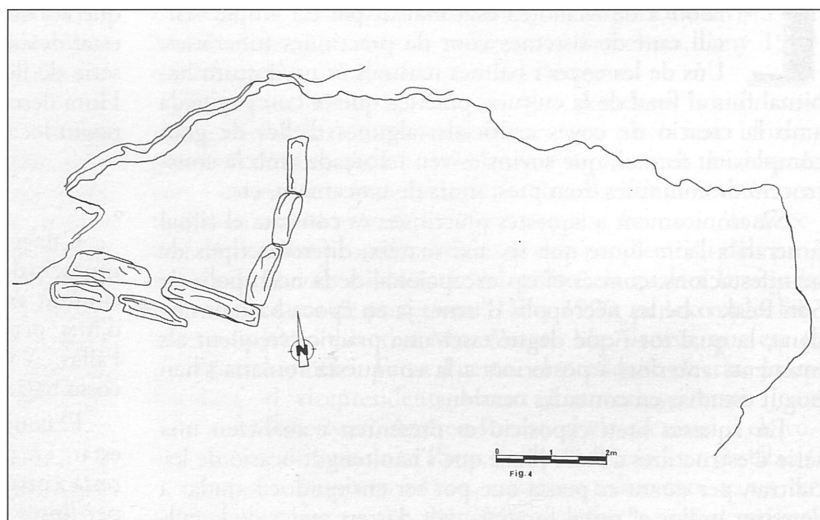

Figura 4

De la descripció de les diferents construccions es desprenen una sèrie de trets comuns, a més d'esser estructures que es localitzen a punts prou distants de l'illa, per la qual cosa cal pressuposar una certa freqüència i arrelament, a més comparteixen unes característiques d'ubicació més o menys consemblants. Són estructures d'extrema senzillesa, formades per lloses gairebé sense un obrat previ, clavades al terra arenós emmarcant un espai rectangular.

Quant a la cronologia cal anotar que sols en els jaciments 1 i 3 s'han localitzat en superfície fragments de ceràmica talaiòtica, i en el primer cas alguns fragments de ceràmica púnicoebusitana, dades que indiquen una cronologia centrada als darrers segles de la cultura talaiòtica. Ajuda a refermar aquest enquadrament la presència, a cala'n Pallàs, d'una urna excavada al marès de característiques similars a les piques funeràries pròpies dels darrers segles de la cultura talaiòtica.

Aquest tipus d'enterrament no és estrany en la historiografia de la prehistòria mallorquina. Si hom se cenyeix al mateix context cultural cal observar que a la mateixa necròpolis

de son Real es pogué observar un sistema similar als descrit. En la seva memòria d'excavació s'estableix una tipologia dels diferents monuments, corresponent el tipus 6 a unes tombes de característiques molt similars. M. Tarradell advertia que constituïen quelcom a part de la resta de la necròpolis i precisava «se distinguen fonamentalment per tres característiques: por el rito de la incineración, por su construcción poco cuidada (planta generalmente rectangular, piedra sin labrar, muros apoyados no en la roca de fondo, sino en la arena) y por sus ajuares cronológicamente posteriores a los de los tipos 1 a 5» (Tarradell, 1964, 15-16).

Així, doncs, les característiques arquitectòniques i cronològiques d'aquesta en relació amb les aportades en la present comunicació són del tot concordants. El que no podem precisar, a causa de les escasses dades disponibles, és el tipus de ritual practicat en cada una d'elles. Tot i això cal observar, al respecte, la presència d'una urna a cala'n Pallàs que bé podria haver estat utilitzada com a urna cinerària. ■

Gabriel Pons i Homar

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ LLORENÇ ALCINA

El moment actual de l'ecumenisme a Mallorca, dins l'òptica universal

I. EL CAMÍ FET FINS ARA

El 1971, en el mes de maig, el Bisbe Rafael Álvarez, erigia la Comissió Diocesana per a l'Ecumenisme. El primer responsable fou Mn. Sebastià Mesquida, però uns tres anys després la Comissió fou transformada en Delegació essent el primer Delegat Mn. Llorenç Alcina, qui, cinc anys més tard, demanà al Bisbe Don Teodor Úbeda que pogués actuar com a Delegat Mn. Alexandre Mircea, sacerdot romanès de ritu bizantí-catòlic, exiliat del seu país a causa de la gran persecució religiosa, i que retornà a Cluj (Romania), a morir-hi, el 1996.

Des de 1970, al monestir de Santa Magdalena de Palma, de les canongesses agustines, es va començar a celebrar la Setmana per a la Unitat, que en oració participada ja per quasi totes les confessions cristianes, fou una passa inicial de pregària fraternal, demanant el do de la unitat eclesial.

Però el Bisbe de Mallorca Don Rafael Álvarez, arribat a l'illa el 1965, uns dos anys després va cridar els responsables de les diverses comunitats cristianes no catòliques que començaven a organitzar-se de manera consolidada a Mallorca, a causa que nombrosos membres de les seves esglésies venien a residir a la nostra diòcesi. Amb l'excepció de l'església anglicana, que ja abans de 1936 havia constituït comunitat per la presència de britànics a l'illa, tots els altres necessitaven temples. A tots, i també als anglicans que ja eren presents a diversos indrets mallorquins, els oferí les parròquies per celebrar els seus cultes, i no construir nous temples, amb despeses considerables. Aquest gest, reafirmat pel seu successor Don Teodor Úbeda, ha estat per a altres diòcesis un signe referencial, iniciat coratjosament a l'illa. Des de 1987, la Setmana de la Unitat, té una jornada principal a la Seu, presidida pel Bisbe, donant un to de comunió a les distintes esglésies, amb una gran assistència d'estrangers. Segurament els mallorquins encara han d'afermar la seva sensibilitat ecumènica. Recordem que Sant Pius X aprovà aquesta Setmana d'Oració per la Unitat el 1910.

II. FUTUR DEL CAMINAR ECUMÈNIC

Quasi tocant el segle XX, dins el món cristià, podem dir que hi ha un «cert refredament ecumènic», sobretot perquè es dóna el fenomen sociològic que després de caminar els uns envers els altres, s'ha gegut com una certa por a perdre la

Convent de Santa Magdalena (Palma)

pròpia identitat confessional. És veritat que les comissions teològiques, a diversos nivells, entre cada Església i l'Església Catòlica continuen una tasca incansable, que donarà fruits, de cara a forjar formulacions comunes de fe en allò que és essencial. Especialment entre els germans de les Esglésies Ortodoxes Orientals, les anomenades «precalcedonenques», perquè es desmarcaren de la unitat universal en aquest Concili de Calcedònia de 451, s'han donat amb pràcticament totes convergències doctrinals bàsiques; la darrera en fer-ho ha estat l'Església Apostòlica Ortodoxa d'Armènia. Amb les Esglésies Ortodoxes que tenen com a Primat el Patriarca de Constantinoble, també s'han produït un bon conjunt de documents consensuats. Igualment amb la Comunió Anglicana, esperant que les jerarquies respectives els assumenquin, i es donin programes concrets de comunió, però, com passarà aquest itinerari reflexiu-teològic al poble? D'altra banda, les anomenades Esglésies Històriques, les sorgides de les grans divisions, el segle XI a l'Orient i el XVI a l'Occident -Luter i Calví han de ser esmentats, com Enric VIII-, estan atentes a les pautes romanes per a la unitat. La darrera carta encíclica del Papa Joan Pau II, del maig de 1995, *Ut Unum Sint*, ha estat favorablement acollida i reflexionada, i les trobades del Papa en els seus vuitanta-un viatges internacionals, sempre inclouen una reunió amb els dirigents de les altres Esglésies; la darrera, a La Habana, en el viatge de gener de 1998 a Cuba. Tot dona un to de desig de comunió. Però, simultàniament, les anomenades «Esglésies Lliures», amb poca estructura, simplicitat doctrinal i mínima jerarquia, creixen, però no són sectes; podem recordar l'Església de les Assemblees de Déu, o els Baptistes, etc. A Mallorca cada vegada hi són més presents, tant a les barriades de Palma com als pobles, enganxant primerament als immigrants, però també als mallorquins. L'apropament a ells, des de la meua experiència, no és difícil. Però, com constituir relacions estables? També a Mallorca, les anomenades «comunitats interdenominacionals» es desenvolupen; és a dir, les formades per cristians de diverses esglésies, especialment entre els estrangers. Una certa confusió, que crea disgust entre les Esglésies Històriques, es pot constatar per aquest fet. El

món de les sectes mereixeria un estudi distint i ampli, a part de tot el que hem esmentat, per no ser «esglésies».

III. QUÈ PODEM FER ECUMENALMENT I FRATERNALMENT?

La ferma i constant afirmació del Papa Joan Pau II de què l'Església ha de ser «ecumènica» si vol ser fidel al Concili Vaticà II, repetida nombroses vegades a Roma i diferents països, ens demana reaccionar, perquè aquell que «presideix en la caritat» com deia el Bisbe de Roma Sant Ignasi d'Antioquia (mort cap a l'any 110, màrtir), ens exigeix treballar una caritat fraterna inventiva i solidària.

La nostra Delegació per a l'Ecumenisme ha procurat i duit a terme una aproximació amb l'Església Evangèlica Espanyola, present a Mallorca fa més de cent anys amb comunitats a Palma, Capdepera i Manacor. Ha estat un fruit de la mort del Pastor Humbert Capó, jubilat a Mallorca, després de ser pastor a l'illa i a Madrid. Ell, amb la seva gran bondat, irradiava amor ecumènic, que ha fet possibles apropaments nous.

Però tenim un gran repte: a Mallorca hi ha nombrosos cristians de les diverses Esglésies Ortodoxes, sempre nacionals, que vénen dels països de l'Est i treballen ara a l'illa: romanesos, búlgars, russos, etc. No és factible una església per a cada grup nacional, com passa a grans ciutats europees occidentals, però necessitam oferir-los un lloc de culte. Des de fa més d'un any, la Delegació per a l'Ecumenisme intenta, amb el representant del Patriarcat de Constantinoble a Madrid, i rector de la parròquia grega de la ciutat, que ajudarà, endemés, a la diòcesi de Mallorca, si aquests germans ortodoxos formen la seva comunitat parroquial, a respirar amb els dos pulmons, l'oriental i l'occidental, com demana ben sovint el Papa actual.

IV. CLOENDA ESPERANÇADA

La creativitat, i l'oració que n'és la seva base, ens ajudarà a ser més ecumènics, però sobretot ens ajudarà el manament de Jesucrist en el capítol 17 de Sant Joan, on demana al seu Pare que els seus deixebles siguin «u», com Ell i el Pare ho són. Això suposa trencar barreres, interessar-se, llegir per conèixer millor la seva història i la manera pròpia d'expressar la mateixa fe en allò que és essencial. També es tracta de fer un camí «d'ecumenisme espiritual», com el gran servidor de la unitat el sacerdot francès Paul Couturier, de Lió, anomenava, després de la segona guerra mundial, l'itinerari a fer amb amor envers els germans d'altres confessions cristianes. Aquest és el nostre repte!

I certament hi ha signes: trobades, reunions habituals amb els pastors, amistat sincera i germanor feta comunió constant. ■

*Llorenç Alcina
Delegat per a l'Ecumenisme
i les relacions interreligioses a Mallorca*

**CAFÈ
DE SA
PLAÇA**

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

Dietari de teatre

ABRIL

SOPAR DE NOCES, de Bertolt Brecht

Direcció de Pere Fullana

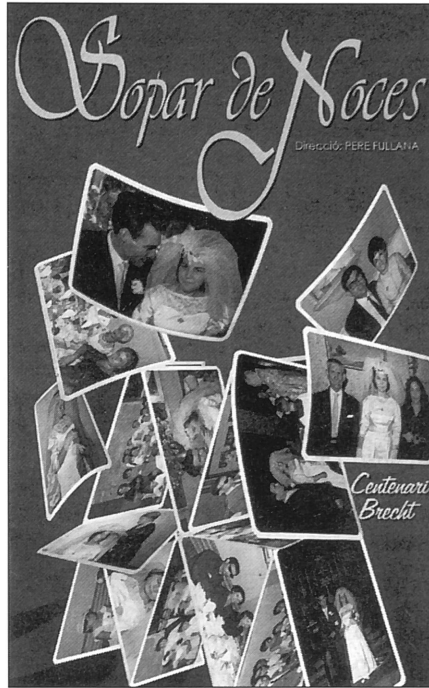
Intèrprets: Caterina Alorda, Joan Carles Bellviure, Toni Gomila, Joan Maria Melis, Marta Miralles, Carles Molinet, Salvador Oliva, Aina Segura, Eva Torras

Teatre Principal (16 d'abril)

Producció del Teatre Principal

Centenari de Bertolt Brecht

És probable que la imatge de l'autèntic Brecht no la doni *El casament dels petitburgesos*, aquesta obra primerenca escrita uns trenta anys abans de *Mare Coratge* i quasi quaranta abans de l'estrena de *La vida de Galilei*, per exemple. Sobre aquest punt és probable que no hi hagués consens, però aquesta discussió no ens hauria de fer oblidar els encerts d'aquest muntatge de Pere Fullana, que darrerament ha agafat el gust a les adaptacions i a les versions d'obres d'autors de tant de pes com Shakespeare o Txèkhov, amb resultats ben diferents; aquesta última, la de Brecht, pot ésser discutible, segurament l'ha volgut acostar tant al públic que s'ha perdut la distància necessària, el famós efecte V, amb la qual cosa la imatge de l'autor bavarès ens ha semblat potser massa casolana, massa allunyada a la del Brecht militant, que és la més coneguda, però en tot cas, no tan allunyada del Brecht que considerava que la diversió era l'objectiu propi del teatre, i *Un sopar de Noces* és, així és innegable, un espectacle divertit.

“És la seva obra i no els anunciats doctrinals de Brecht, amb tota la seva importància, allò que ha de romandre viu entre nosaltres”, deia Jacques Desuché, l'any 1962. I quins són aquests anunciats doctrinals tan temuts? Per ventura hem tornat tan insensibles que ni l'amor als altres, ni el respecte del dèbil i de l'oprimit, ni la justícia, ni l'horror a la guerra, ni els perills de la dictadura, ni la confiança en l'avenir, ni la solidaritat i l'amabilitat de l'home, que formen la base “moral” del teatre de Brecht ens poden commoure? És veritat que ni les circumstàncies històriques, ni els marc sociopolític, ni els principis ideològics que motivaren la dedicació de l'autor i director alemany són els mateixos. Avui, cent anys després del seu naixement i quaranta-dos després de la seva mort, les seves obres es representen als escenaris de tot el món, i es demostra que no hi ha una manera de representar Brecht, que el terrible efecte V no és una condició ni un obstacle insalvable, i que encara que el Berliner-Ensemble del Berlín-Est avui inexistent, continuï fidel al model del mestre, Brecht és patrimoni de la humanitat i bona part del seu teatre, sobretot el menys doctrinal i didàctic, és un teatre viu. I és que sovint oblidam que aquest autor compromès amb les idees marxistes de la seva època, que pretenia despertar a través del teatre la consciència

crítica dels espectadors, en comptes de purgar els seus sentiments per la via de la passió i de la identificació amb els personatges; que va donar forma, amb la seva teoria i la seva obra, al teatre èpic, és també l'autor que afirmà que la finalitat més noble del teatre és divertir.

Una prova de la vigència del seu teatre és la transcendència que aquest any Brecht està tenint a tot el món en forma de representacions, col·loquis i articles periodístics, bé ho saben els internautes. Una ullada a la cartellera de Barcelona, per exemple, ens en dona una idea: *Parracs* (Companyia Parracs, direcció de Joan Castells, La Cuina, novembre 97), *Hola Brecht* (amb J.M. Mestres, I. Soriano i F. Formosa, Artembrut, fins al febrer 98), *De l'amabilitat del món (Bertolt Brecht: poemes i cançons.)* (J. Montanyès i Carme Sansa, La Cuina, fins al febrer 98), *La dona jueva* (amb Imma Ochoa i Rubén González, direcció d'Augustí Estadella), a més de les estrenes previstes al Mercat de les Flors (*El casament dels petitburgesos* i *La jungla de les ciutats*, dirigides per Lacques Lavaudant; *El cercle de guix caucasià*, a càrrec del Théâtre de l'Odeon de París, i una producció pròpia dirigida per Ricard Salvat). El nostre *Sopar de Noces*, doncs, respon a la voluntat de situar la producció teatral mallorquina, en la mesura de les nostres possibilitats, al costat de les que, amb motiu d'aquest centenari, impulsen altres països d'arreu del món.

“*El casament dels petitburgesos*” (*Die Kleinbürgerhochzeit*) forma part de les cinc obres en un acte escrites a la tardor de 1919 per B.B. Són textos que mai foren impresos en vida de l'autor, escrits abans de les seves peces didàctiques (*La decisió*, *El vol dels Lindberg*, *El que diu sí i el que diu no*, *L'excepció i la regla...*) i de les seves grans obres (*Terror i misèria del Tercer Reich*, *Mare Coratge i els seus fills*, *Procés de Luculle*, *La bona persona de Sezuan*, *El senyor Puntilla i el seu criat Matti*, *La resistible ascensió d'Arturo Ui*, *El cercle de guix caucasià...*). *El casament...* (publicada per primera vegada el 1961 i estrenada el desembre de 1926) és una reflexió sobre la mentida de la societat occidental i una paròdia de la burgesia de postguerra, dels burgesos de totes les postguerras perquè, com diu Pere Fullana, “a tota la cultura europea, probablement són el motor de la història del segle vint”. Aquestes cinc peces

primerenques, també ho insinua el director mallorquí en el programa de mà, són peces de cabaret que testimonien la col·laboració de Brecht amb el gran Karl Valentin, i són encara verges de la càrrega ideològica que caracteritzarà més enviant el teatre de l'autor bavarès. Pere Fullana coneix bé el teatre de cabaret de Valentin perquè la seva experiència teatral, si no anam errats, comença amb aquell ja llunyà treball de l'Aula de Teatre de la UIB, *Cabaret Obligatori*, aleshores dirigida per Pere Noguera, que va donar a conèixer aquest autor a Mallorca en un espai prou idoni com era el rebatejat "Marengo". Després, ja al 92, vindrien aquelles magnífiques *Històries de Fira*, basades també en textos de Karl Valentin, que dugueren al Principal i que significaven el particular homenatge de La Iguana a l'autor que gairebé els havia parit. Aquesta concepció del món i del teatre com a paròdia còmica, naturalista, popular i anàrquica és present també en el text de B.B. i en el *Sopar de Noces*. Vertaderament res d'aquest *Sopar* ens fa pensar en aquell Brecht que feia tremolar de por les estructures teatrals

de França pels anys 50, o aquell altre Brecht que Feliu Formosa havia de donar a conèixer clandestinament a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona l'any 58 amb la lectura escenificada de *L'excepció i la regla*, que significà l'inici d'una veneració per l'autor que el Grup Gil Vicente, Frederic Roda i més tard Ricard Salvat, entre d'altres s'encarregarien de contagiar a aquell públic tan sensible políticament. Si hom pensa en la significació política que va adquirir el teatre de Brecht a tota Europa sembla paradoxal l'afirmació de Jacques Desuché quan diu que no hi ha un sol debat polític entre els personatges del seu teatre, que els seus personatges no es plantegen problemes socials sinó que els viuen, i que quan Brecht vol mostrar la injustícia de la societat mostra la seva justícia en acció. I aquesta és el joc del *Sopar de Noces* de Pere Fullana, mostrar-nos la burgesia(?) mallorquina dels anys seixanta en acció, en un sopar de nocces on la hipocresia i la misèria moral es desfermen a mesura que s'ensorra el seu món, simbolitzat en el mobiliari construït pel

nuvi, que es desmunta progressivament, de manera grotesca, fins a la fatalitat al llarg de la representació. No es pot negar que el muntatge de Fullana fa honor a la sentència de l'autor quan va dir al *Petit òrganon per al teatre* que des de sempre "la tasca del teatre, com la de totes les arts, és entretenir la gent". Després de veure aquest *Sopar de Noces* hom no pot evitar de pensar que hagués estat del nostre teatre si les circumstàncies sociopolítiques haguessin permès la recepció i l'assimilació en el seu moment d'aquest Brecht tan sorprenentment divertit i paible. Brecht no va ser mai del tot fidel a les seves teories, ens recorda Beno Beson, un antic col·laborador seu, i H. Müller, un dels seus hereus més iconoclastes, en el seu darrer muntatge a Buenos Aires, ens demostra que Brecht s'ha de tractar amb llibertat, com observa G. Heras, que va assistir a una representació. Tot això ho ha entès així Pere Fullana, que no s'ha preocupat gaire de relleugar les doctrines de l'autor, i ha tirat pel dret, amb una adaptació sense complexos, una mica forçada però intel·ligent i divertida. Pere Fullana és un director

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43

Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 20 44 64 (6 línies)

75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B

Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55
Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21

07800 EIVISSA
Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03
Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103

MAÓ (Menorca)
Telèfon: 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)
Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19
Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

formalista però sap arribar al públic, sempre el té present en els seus muntatges (només cal pensar en *Una nit al Racó de Plaça*), i aquest encaix que ha fet de la peça de Brecht als anys seixanta mallorquins ens ofereix una proposta teatral que no està tan allunyada com es podria pensar del tipus de teatre que era capaç d'assimilar el nostre públic, però l'oportunitat de comprovar-ho ja s'ha perdut per sempre. Sens dubte són els setanta-cinc minuts més entretinguts de la temporada 98 al Teatre Principal. I això s'aconsegueix amb un repartiment encertat, compenetrat, ben disciplinat, amb una interpretació tal vegada una mica irregular, de tons i de registres una mica dispersos, però digníssima, efectiva i directa en general (sobretot la dels actors més "novells": Oliva, Gomila, Miralles, i Torras); un espai escènic utilitzat amb calculada naturalitat; un ritme àgilment dosificat; i una escenografia amb unes lleus referències art-deco tal vegada inversemblants per a una parella de nuvis a la Mallorca dels seixanta, però en tot cas d'una perfecció tècnica admirable, una notable obra d'enginyeria. Vertaderament és una llàstima no poder trobar la fórmula comercial i política que possibiliti al nostre teatre sortir d'aquest aïllament injust que el condemna a la quasi nul·la rendibilitat.

Les parelles valencianes

MANDÍBULA AFILADA DE Carles Alberola

Amb Carles Alberola i Cristina Plazas

Direcció de Carles Alberola

Albena Produccions

Teatre del Mar (8 d'abril)

UN SOPAR DE DIMECRES, de Ximo Llorens

Amb Neus Agulló i Xavi Mira

Direcció de Pep Cortès

Teatre del Quinzet

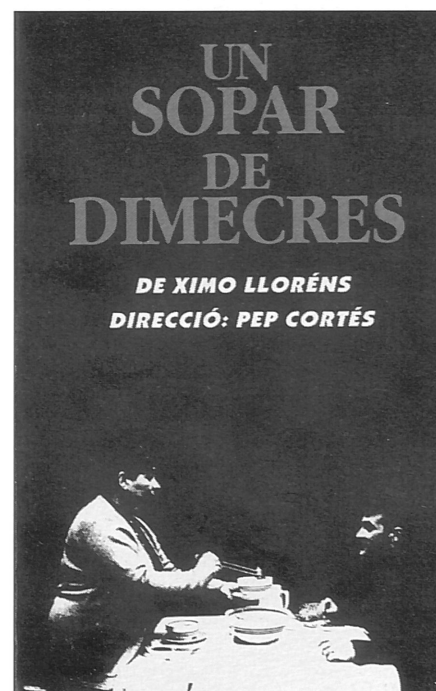
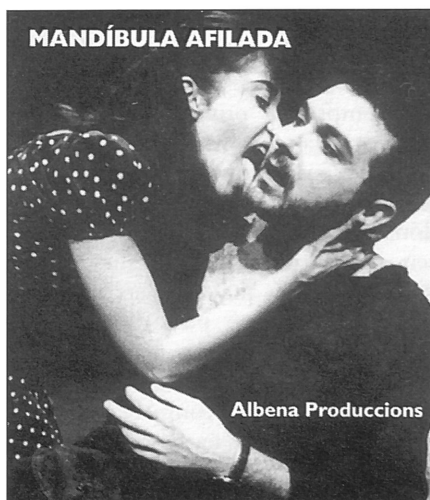
Teatre Principal (30 d'abril)

"El desig de ser estimat i acceptat, enfrontat a la intolerància", diu el programa de mà d'*Un sopar de dimecres*, i això asseguts a la taula, Mare i Fill, sopant com cada dimecres, sense cap altre artílugi, ni escenogràfic, ni lumínic, ni tècnic, que el de la paraula i el gest, purs, mesurats, exactes. Ah, i sense el suport publicitari de cap colobrot tele-

visiu. Quan tindrem a Mallorca autors de teatre capaços de produir textos que parlïn de les coses que ens passen cada dia a tots els humans d'aquesta terra, que no deu esser diferent d'altres terres on les persones intenten comunicar-se, intenten integrar-se o desintegrar-se socialment, on les persones simplement desitgen, estimen, odien, riuen o ploren? Tot això en paraules catalanes, feineres, vives, conformant una mínima trama argumental, amb una intenció clara, amb naturalitat i amb qualitat expressiva. Aquests són els mèrits de *Mandíbula afilada* i d'*Un sopar de dimecres*, un text, aquest últim, que, sense cap mena de pretensió literària, però amb honestedat, està basat en "un dels textos més brillants que últimament ha donat Catalunya a l'escena", digué en el seu moment el crític i autor teatral Pablo Ley, i que és *La vida perdurable* de Narcís Comadira. Pep Cortès (magnífica la seva interpretació del professor de Ionesco a *La lliçó*), dirigeix, amb precisió i senzillesa, aquest sopar familiar durant el qual Neus Agulló i Xavi Mira, xerren del passat i del present de la seva família: del pare (idealitzat pel fill i desmitificat per l'esposa), de la germana (perduda per a la mare, una amiga per al fill), del germà gran, casat i amb fills (l'orgull de la mare, la seva víctima, segons el fill). .. Xerren de la situació de la llengua (que cal recuperar; que no serveix per res); de la vergonyosa "malaltia" del fill; de la reivindicació de la dignitat i la naturalitat de la seva condició d'homosexual; de les divergències generacio-

nals i... de la sopa de carabassí. I el públic no es perdia ni una coma.

"De la possibilitat del diàleg depèn la possibilitat del drama" deia Peter Zondi, i quan semblava que aquestes possibilitats s'havien esvaït, quan hom tenia la impressió que el teatre actual només testimoniejava la impossibilitat de comunicació entre els humans, dues obres en un mes, *Mandíbula afilada* i *Un sopar de dimecres* ens tornen l'esperança de la paraula i ens posen de manifest que el diàleg és una tradició indefugible, encara que sigui per posar en evidència la nostra solitud. El diàleg de la primera part de *Mandíbula afilada* és el que podríem anomenar, arriscadament, un diàleg interior, que contrasta amb el diàleg exterior de la segona part, les dues cares del personatge i de la vida, el somni i la realitat, "la realidad y el deseo", que deia Cernuda. En canvi, l'objectivitat en què ens és presentat el diàleg d'*Un sopar de dimecres* arriba a l'extrem de voler ser testimoni de la vacil·lant situació sociolingüística de la València actual, que el Fill, conscient que el destí individual va lligat al destí de la col·lectivitat, vol normalitzar de la mateixa manera que vol normalitzar la seva situació sentimental. Però el diàleg d'*Un sopar de dimecres* també està carregat de subjectivitat, de connotacions, més pel que calla que pel que diu. Hi

ha, paral·lelament, un diàleg gestual, paralingüístic, on tot és significatiu: el moviment, el gest i el silenci; “en el drama autèntic el diàleg és l’espai comú on s’objectiva la interioritat dels personatges”, deia, també, el crític hongarès. Diàleg a part, *Un sopar de dimecres*, és una petita màquina de rellotgeria on tot funciona a la perfecció, amb sobrietat, amb calculada senzillesa i amb absoluta eficàcia. Dos gran actors, una taula i dues cadires, un exemple d’economia i qualitat dramàtiques.

Pel que fa *Mandíbula afilada* (un altre encert de programació del Teatre del Mar que darrerament s’està quedant petit davant la decidida resposta del seu públic, entès i entusiasta), és la confirmació que el teatre català a València, tant pel que fa a companyies com pel que fa a autors, és d’una qualitat i d’una eficàcia comercial que pot competir dignament, (i tal vegada això és la seva desgràcia) amb el teatre del Principat. A Mallorca, en canvi, només hi ha un home capaç d’escriure, produir, dirigir i interpretar les seves pròpies obres amb èxit de públic, però la mandíbula afilada d’aquest valencià d’Alzira de trenta-quatre anys marca (la mandíbula, la joventut i el talent dramàtic) la diferència. Carles Alberola és un home de teatre que posseeix un currículum immillorable (11 obres escrites, 13 obres dirigides, televisió, cinema...), és, s’ha dit i repetit, el Woody Allen català, l’autor d’obres d’un humor intel·ligent, on personatges que són antiherois, perdedors de mena, es refugien en la ficció per escapar de les situacions

quotidianes més inhòspites (més o menys Ordóñez *dixit*). En tot cas una altra parella valenciana que connecta amb un públic ampli i divers, per la seva qualitat interpretativa (Cristina Plazas és una de les actrius amb més *charme*, amb més matisos i amb més força de totes les actrius joves catalanes, pensem en *La lliçó* de la temporada 97 al Teatre del Mar) i perquè la dramaturgia valenciana és capaç de produir uns textos dramàtics d’una eficàcia tan immediata i contundent com aquests que acabam de comentar.

MAIG

Toni Albà: el do de la ubiqüitat

BRAMS O LA KUMÈDIA DELS HERRORS

De Toni Albà i Sergi López
Teatre del Mar (6 de maig)

Quan vaig veure *Brams*, per primera vegada pel gener del 97, al Teatre Municipal de Manacor, vaig pensar: com és possible que un dels invents còmics més magistrals i més divertits d’aquests darrers anys s’estreni a Manacor i a Palma no en sàpiguen res? Què els passa als programadors de Ciutat? Qui és aquest espavilat Tomeu Amengual que, un cop més, fa del T.M. de Manacor el centre teatral amb més bon ull de Mallorca? I ara el Teatre del Mar, que va ser el primer amfitrió de Toni Albà amb aquella memorable *L’Ombra*, ha fet de *Brams*, mesos més tard, l’èxit inqüestionable de la temporada. *Brams* és una màquina perfecta de fer riure construïda amb les peces més senzilles de la paròdia, la paròdia d’una accidentada representació d’*Enric VIII* de Shakespeare que un actor-empresari “privat” encaparrat a no llençar la tovallola davant els imprevisibles més insalvables, decideix tirar endavant. Sergi López, l’empresari, ens dóna una lliçó de força interpretativa, el seu treball és enèrgic, segur, rítmic, d’una vitalitat que engoleix com un fibló. Albà-Bean és pura dinamita còmica, és d’aquells pocs actors que no necessiten obrir la boca per posar-se el públic a la butxaca. Toni Albà és el veritable empresari d’una fàbrica de teatre còmic que, no ho dubteu, ben aviat cotitzarà en borsa.

INTRÍNGULIS, de Vol.Ras i Toni Albà

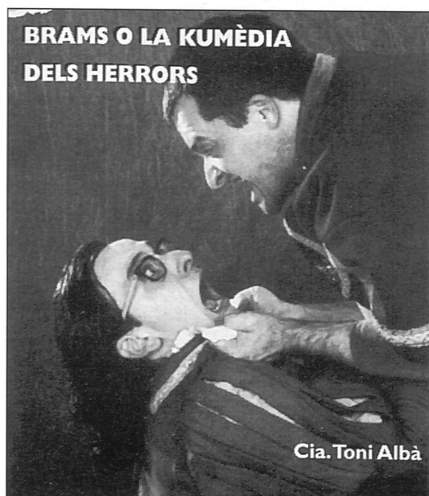
Amb Joan Faneca, Joan Segalés i Toni Closa
Direcció de Toni Albà
Vol.Ras
Teatre Principal (8 de maig)

Ho diu el mateix director, l’ubicat Toni Albà, a la presentació: és de bojos fer teatre gestual; i més encara si es tracta d’un teatre ple de referències cinematogràfiques i dramàtiques que jugaven amb l’avantatge de la paraula. A *Intrín-gulis*, i per a mi és el seu punt flac, la paraula és el referent de cada gest, de cada imatge que ens suggereix l’escenografia (tricicliana?), de cada silenci amb que s’encaixa l’estructura dramàtica de l’espectacle. Aquesta insistent referència verbal fa que al final s’alenteixi el ritme, massa recurrent, i fins i tot el trenqui. El teatre gestual té el seu camp més limitat que el teatre de la paraula, té el seu propi ritme, més lleuger, i a *Intrín-gulis*, els de Vol.Ras, al meu humil parer, han estirat més el braç que la màniga, és a dir, han transgredit els límits i l’intrín-gulis es desinfla. Això no li treu que la seva programació en aquesta temporada al Principal sigui encertada, tot i la curiosa situació de competència a la cartellera de Ciutat amb una altra obra del mateix autor i director. És convenient que el Teatre Principal es faci un públic ampli i divers, precisament perquè és un teatre públic que no té cap obligació d’autoflagelar-se per no entrar en la cursa comercial. Quatre produccions pròpies, un grup valencià i un del Principat constitueixen uns bons arguments per a una programació inqüestionable des d’un punt de vista de coherència política. *Intrín-gulis*, malgrat tot, és un bon espectacle, simpàtic i vistós, i l’experiència del grup arraona possibles mancances.

Els postgraus del Teatre Sans

;*AY, CARMELA!*, de José Sanchis Sinisterra

Postgrau, esSola d’Arts escèniques
Amb Josep Aznar, Miquel A. Barceló, Gabrielle Ripoll, Lluna Zapata, Monica Fiol i Ruth Beltran.
Direcció de Pere M. Mestre
Teatre Sans (17 de maig)

Sempre que per una raó o altre sent o veig el nom de José Sanchis Sinisterra (sense accent a la i del primer llinatge) pens el mateix: "quina llàstima que no escrigui en català!" J. Sanchis és un cas paradoxal, essent valencià és el pare putatiu d'alguns dels més consagrats i incisius autors joves catalans i d'altres que en duen camí (Sergi Belbel o J. Pere Peyró, sense anar més lluny). Inventor de projectes teatrals com el Teatro Fronterizo i de fàbriques artesanals com la Sala Beckett de Barcelona, la seva tasca pedagògica, la seva obra dramàtica i la seva innovadora i crítica visió del món teatral l'han convertit en un dels homes de teatre més emblemàtics i més paradoxals de la dramaturgia catalana d'aquests darrers vint anys. Però, quina llàstima que escrigui en castellà! I quina poca pipella que no es pugui trobar a les llibreries mallorquines cap versió catalana de la seva obra, i, només amb molta insistència, alguna de les seves obres en versió original.

És evident que la idea de desdoblar o quadruplicar els personatges és deu més a motius pedagògics propis d'un taller de teatre que a motius purament estètics. Però tot i que, en principi, aquesta necessitat hauria pogut causar una destrossa del text i de la proposta teatral de Sanchis, en sortir de la sala

negra del Teatre Sans, tant el director, com els actors i actrius, postgraduats i postgraduades, ens han demostrat que no és així, que el text a dues o a quatre veus manté la coherència i, fins i tot, probablement, el ritme. Aquest grup de postgraduats —disciplinat en el cas de les Carmelas i molt ben complementat en el dels Paulinos (creatiu, vigorós, simpàtic, obert, un; més reconcentrat, més dramàtic, més interioritzat, amb una de les millors veus de l'escena mallorquina, l'altre), ha convertit un treball de final de curs en un dels muntatges més interessants de la temporada mallorquina. I, preniu nota, amb dues pessetes. És encoratjador pensar el que poden aportar aquests joves alumnes postgraduats, ben aviat, al món teatral d'aquesta illa.

SENZILLAMENT SHAKESPEARE

Postgrau eScola d'Arts escèniques

Amb Joan Ramis, Mercè Marrero, Ruth Beltran, Sabina Pons, Gabrielle Ripoll, Miquel A. Barceló, Mª Jesús Colomar, Lluna Zapata, Oliver Romero, Mònica Fiol i Marina Ramon

Direcció de Mateu Grau

Teatre Sans (31 de maig)

Si *Ay, Carmela!* era un treball de taller que obligava a desdoblar el personatge masculí i a quadruplicar el femení, però estava pensat per a ser programat per al públic, *Senzillament Shakespeare* és un treball de taller seriós però que es manté fidel a l'estructura fragmentada que aquests tipus de treballs imposen, perquè tot i la seva qualitat, no estan concebuts per entrar en la cartellera comercial. Mateu Grau ha seleccionat deu fragments de set obres diferents de Shakespeare (*Macbeth*, *Romeo i Julieta*, *Ricard III*, *Antoni i Cleopatra*, *Somni d'una nit d'estiu*, *Els cavallers de Verona* i *L'amansiment de la fúria*), i no els més fàcils per cert, i els ha repartit entre els dotze alumnes. Era quasi impossible lligar tots els caps i que no patís l'harmonia del muntatge. Ha intentat partir del drama i alleugerir el ritme cap a la comèdia, però la progressió no és constant. On sí que es nota la mà del director és en la dicció (poques vegades s'havia "dit" Shakespeare amb tanta intensitat i pulcritud en un escenari mallorquí) i en la interpretació actoral, molt a l'anglesa, de mig cos en amunt, especialment la de Josep Aznar (excel·lent), Mercè Marrero, Sabina Pons, Ruth Beltran i Miquel A. Barceló (aquesta joia que el curs que ve poliran els obradors de l'escola Jacques Lecoq de París). ■

J. Arrom Nadal

Subscriuiu-vos a la Revista LLUC

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

Nom.....

Direcció.....

Població.....C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any 199.... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interressi.

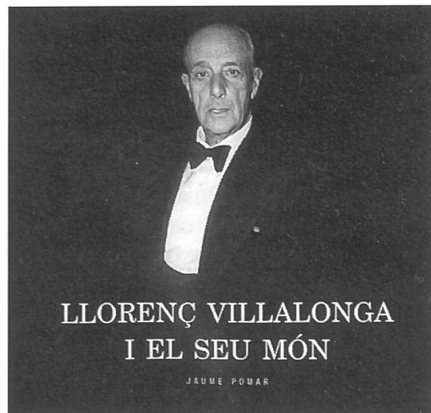
Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC**, apartat de correus **619, 07080 Palma (Mallorca)**, i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

A la Ciutat dels Llibres

Dos llibres al voltant de l'univers villalonguà

Arran del centenari del naixement de Llorenç Villalonga, celebrat durant tot l'any 1997, Jaume Pomar ha publicat l'estudi *Llorenç Villalonga i el seu món*¹ i el recull *Cartes i articles. Temps de preguerra (1914-1936)*,² del novel·lista mallorquí. Les característiques «físiques» de *Llorenç Villalonga i el seu món* —el format, la qualitat del paper, les abundants fotografies i il·lustracions, etc.— fan palès que es tracta d'una obra amb unes certes pretensions bibliogràfiques, com altres que ha publicat la mateixa editorial, Di7, de Binissalem. En aquest cas, a més, la reproducció de fotografies de Llorenç Villalonga fins ara desconegudes, provinents del fons documental que actualment és al Consell de Mallorca, justifiquen haver recorregut a un tipus d'edició quasi de luxe. Sens dubte, tots aquells que se senten atrets per la figura i per l'obra de l'escriptor mallorquí trobaran en el material gràfic d'aquest llibre una raó de pes per adquirir-lo. Perquè *Llorenç Villalonga i el seu món* és, en principi, una espècie d'àlbum, en el qual es recullen fotografies i portades de llibres força desconegudes.

Tanmateix, l'interès de *Llorenç Villalonga i el seu món* no rau exclusivament en l'aspecte gràfic. El contingut del llibre no és, com el lector podria pensar, simplement divulgatiu. Jaume Pomar ha sabut trobar el punt just per interessar tant aquells que, sense esser-ne coneixedors experts, es volen aproximar a la figura i a l'obra de Llorenç Villalonga, com aquells que hi cerquin dades més precises i aclaridores. Aquest equilibri entre la informació especialit-

zada i la síntesi divulgativa fa de *Llorenç Villalonga i el seu món* una obra molt més «manejable» que no pas la biografia *La raó i el meu dret* (1995).

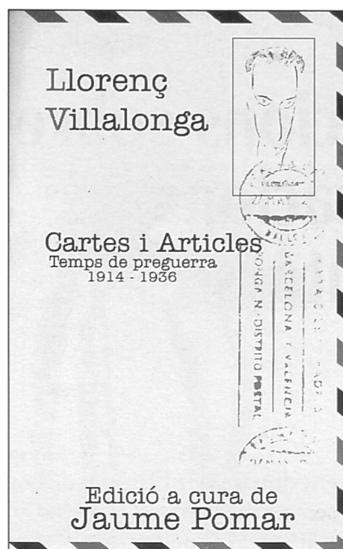
Llorenç Villalonga i el seu món s'estructura en dues grans parts, que gairebé semblen obres autònomes: la primera és una «Biocronologia»; la segona, titulada «Llorenç Villalonga i la seva obra», se centra en la producció literària del nostre escriptor. Ara bé, tot i la independència entre una i altra, es tracta de dues seccions absolutament complementàries. No podia esser d'altra manera, atès que és impossible estudiar l'obra de l'autor de *Bearn o la sala de les nines* sense tenir-ne en compte la biografia. Villalonga convertí en literatura el món del seu voltant, tot seguint la idea de Marcel Proust segons el qual l'única vida realment viscuda és la literatura. Així, tot començant per la seva família, va transformar la tia Rosa Ribera en dona Obdúlia Montcada i, continuant per ell mateix, amb el record de les seves relacions amb la poetessa cubana Emilia Bernal va elaborar el drama *Silvia Ocampo* i, molt més tard, la novel·la *Un estiu a Mallorca*. Però, sobretot, va metamorfosejar els seus records a *Les Fures*, a *El Misanthrop* i, més que a cap altra part, a *Falses memòries de Salvador Orlan*. En resum, com Marcel Proust i com don Toni de Bearn, el seu *alter ego*, Villalonga va trobar la manera de fixar el pas del temps a través de l'escriptura de la seva obra literària: unes extenses memòries, relativament falses i alhora també relativament verídiques.

Per una banda, a la «Biocronologia», que ocupa gairebé quaranta pàgines, Jaume Pomar sintetitza les dades biogràfiques del nostre escriptor. Hem d'assenyalar que ja disposàvem d'altres assaigs cronològics de Llorenç Villalonga, com el que Damià Ferrà-Ponç va elaborar per al pròleg de *Flo la Vigne*,³ però, sens dubte, la biocronologia de *Llorenç Villalonga i el seu món* resulta molt més completa i exhaustiva, ja que abasta fins a la mort del nostre autor⁴ i ha estat enriquida amb nombroses dades. La forma de la cronologia evita el perill de dispersió a què hom pot tendir en parlar d'un autor l'obra del qual està estretament vinculada a la seva vida. Per aquesta interrelació entre l'escriptor i la seva obra és impossible parlar dels seus llibres sense referir-se a l'ésser humà, la qual cosa esdevé un dels principals esculls per a tots aquells que es volen aproximar al nostre escriptor. Perquè Villalonga, com els seus personatges, és ambigu i, per tant, resseguir les seves passes ens condueix per camins plens de paranys. La seva obra ens deperta admiració, però sovint no podem admetre —i, molt menys, justificar— moltes de les seves actuacions. Per aquest motiu, cenyir-se a la dada empírica, objectiva i indiscutible, sense opinar-ne, és un mètode que necessàriament havia de donar bons resultats.

Per altra banda, la segona part del llibre constitueix un repàs a la totalitat de l'obra villalonguana. Abordar un estudi global de la producció del nostre autor suposa enfrontar-se amb nombroses dificultats. En primer lloc, la problemàtica textual dels llibres de Llorenç Villalonga fa difícil trobar una forma clara i didàctica —el nostre autor diria «intel·ligent» i «intel·ligible»— que permeti classificar-los adequadament. A les dificultats derivades de l'extensió de l'obra villalonguana, cal afegir les que provenen de l'origen i de l'escriptura dels textos. Ja l'any 1981 Maria del Carme Bosch⁵ es va aproximar al galimaties que constitueixen les diverses edicions, canvis de títols, trasllats d'un gènere a un altre i inclusions totals o parcials d'escrits breus en altres de major extensió, entre d'altres relacions que s'estableixen entre les diverses obres de Llorenç Villalonga. Tanmateix, tot i els nombrosos estudis duits a terme sobre l'autor de *Bearn o la sala de les nines*, encara persisteixen molts de dub-

tes sobre la gènesi d'alguns dels seus llibres i no sempre és fàcil trobar una manera entenedora que permeti guiar aquells que es vulguin endinsar en la «selva textual» de l'obra villalonguiana. Per aquest motiu Jaume Pomar agrupa les diverses obres entorn d'aquells llibres que en constitueixen l'obra originària o central: per exemple, comenta alhora *Silvia Ocampo*, una peça teatral en castellà de 1935, i *Un estiu a Mallorca*, una novel·la publicada el 1975; desglossa la complexa trama editorial de *Madame Dillon*, que s'acaba convertint en *L'hereva de dona Obdúlia* o *Les Temptacions*, tot un prodigi de l'art d'embullar els lectors; o arplega sota un mateix apartat els comentaris de *Bearn o la sala de les nines* i els de les versions teatrals de cada una de les parts d'aquesta novel·la, *Faust* i *Filemó i Baucis*. Jaume Pomar centra el comentari de les obres villalonguianes principalment en una sèrie d'aspectes. Les informacions més rellevants que ens dona fan referència a l'origen dels llibres, al procés d'escriptura i/o d'edició, a les diverses edicions i a les traduccions a altres idiomes, que han proliferat paral·lelament al procés de mitificació de Llorenç Villalonga. En aquest sentit, *Llorenç Villalonga i el seu món* dona una informació abundant, com hem dit, d'interès tant per als estudiós com per a un públic més general.

Cartes i articles. Temps de preguerra (1917-1936) reuneix una part de l'epistolari de Llorenç Villalonga i una selecció dels seus articles publicats abans de 1936. La intenció era recopilar un material divers des del punt de vista genèric, la unitat del qual resideix en l'època en què fou escrit. Tanmateix la composició del volum no ens resta gaire clara, sobretot perquè una part de les cartes ja havia estat publicada. És el cas de les lletres de Dhey a Ernest M. Dethorey, que foren editades en forma facsímil per Carlos Meneses,⁶ i sobretot la correspondència entre Villalonga i Eleanor Sackett, que ja havia estat recollida per Jaume Pomar en dues ocasions anteriors.⁷ Creiem que hauria estat millor emprendre la labor de formar un volum, més exhaustiu i definitiu, dedicat exclusivament a la correspondència, atès que l'autor ens confessa que coneix una trentena d'epistolaris. Això no obstant, hem d'assenyalar l'interès d'aquesta correspondència, sobretot perquè ens

dóna dades sobre els anys inicials de Villalonga. És el cas de les lletres als pares menors, que ens permeten conèixer la curiosa actitud envers la tia Rosa Ribera, que aviat convertirà en dona Obdúlia Montcada; el curs dels estudis del nostre autor i la seva orientació cap a la Medicina; les lectures i els gustos literaris; i també l'afrancesament de Dhey, que es palesa en la redacció d'una carta en francès. L'existència d'una comunicació al Dr. Andrea Gaspar serveix per provar l'existència real d'aquest personatge quasi desconegut. Altres cartes ens revelen l'actitud del jove Dhey davant el catalanisme, les ideologies polítiques en general o la poesia metafòrica, per exemple. És evident que l'epistolari, tot i tenir uns trets especials i ésser de caràcter privat, era també un «gènere» en el qual Llorenç Villalonga va excel·lir.

La segona part del volum és dedicada als articles, els quals fins ara només es podien consultar a les hemeroteques. Pomar ha seleccionat setanta articles, tot atenent l'interès dels textos. Hem de dir que aquests treballs de premsa ens permeten constatar tant algunes dades biogràfiques com el pensament estètic i polític del Villalonga de preguerra. En aquest sentit, és ben significatiu el treball que va dedicar a Salvador Galmés l'any 1924; en què diu que a la «*literatura regional*» es refugien aquells autors que es veuen incapaços de triomfar a Castella, que «*el mallorquí resulta impropio para expresar cosas sutiles o sencillamente inmateriales*», que és impossible traduir cap llibre de filosofia a la

nostra llengua i que Llorenç Riber escriu en un llenguatge arbitrari, «*mixto de francés y latín*».⁸ Ara bé, tot i aquestes «perles», Villalonga sap valorar la capacitat de penetració psicològica i l'expressivitat de la prosa de l'escriptor llorençí. L'article dedicat al *Corydon*, d'André Gide, ens permet conèixer el seu posicionament davant aquest text sobre l'homosexualitat i ens desvetlla el dubte que ell mateix havia creat sobre quin va ésser l'article que li varen refusar a *La Nostra Terra*.⁹ En aquests escrits trobam reflectida la seva actitud davant l'avantguardisme i l'art modern, els seus interessos en el camp de la psiquiatria, l'admiració per la França del XVIII, les seves amistats artístiques de l'època, etc. En resum, es tracta d'una antologia en la qual els lectors podran aprofundir en la coneixença de l'univers personal d'un escriptor *outsider*, que amb el temps esdevindrà el gran novel·lista mallorquí de la postguerra. ■

Pere Rosselló Bover

NOTES

(1) Jaume POMAR: *Llorenç Villalonga i el seu món*. Pròleg de Damià PONS I PONS. (Binissalem: Di7 Edició, 1998).

(2) Llorenç VILLALONGA: *Cartes i articles. Temps de preguerra (1914-1936)*. A cura de Jaume POMAR. (Mallorca: Editorial Moll, 1998).

(3) Damià FERRÀ-PONÇ: «Notícia de Llorenç Villalonga» a: *Flo la Vigne*, de Llorenç VILLALONGA (Barcelona: Club Editor, 1974), pàgs. 25-40. Reproduït a: *Escrits sobre Llorenç Villalonga*, de Damià FERRÀ-PONÇ. (Barcelona: Universitat de les Illes Balears - Departament de Filologia Catalana i Lingüística General i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977), pàgs. 37-52. Hi ha una altra cronologia més senzilla: Rafel CRESPI: «Llorenç Villalonga i Pons (1897-1980)» a: *Els escriptors de les Illes Balears*, 2. (Palma: Universitat de les Illes Balears, 1990), pàgs. 28-29.

(4) De fet, la síntesi cronològica elaborada per Ferrà-Ponç sols arribava fins a l'any 1939.

(5) Maria del Carme BOSCH: «Àlgebra bibliogràfica». *Affar*, 1, (1981) pàgs. 59-67.

(6) Carlos MENESES: *Amor a la libertad. Ernest M. Dethorey. (1901-1992)*. (Palma: Institut d'Estudis Balears, 1995), pàgs. 63-105.

(7) Cfr. Jaume POMAR: «Segona aportació a l'epistolari de Llorenç Villalonga». *Randa*, 22 (1987), pàgs. 129-137; Jaume POMAR: «Quatre cartes a Eleanor Sackett» a: *El meu Llorenç Villalonga*. (Palma: Editorial Moll, 1995), pàgs. 81-100.

(8) *Ibidem*, pàg. 120.

(9) Villalonga confessava en una entrevista a Damià Ferrà Ponç: «Vaig deixar d'escriure-hi [a *La Nostra Terra*] perquè no em volgueren publicar un comentari al *Corydon* d'André Gide, o un assaig sobre Bleuler, no ho record bé.» Damià FERRÀ-PONÇ: *Escrits sobre Llorenç Villalonga*. *Op. cit.*, p. 217-218.

Algunes consideracions sobre les darreres publicacions novel·lístiques d'autors mallorquins

ABANS DE COMENÇAR...

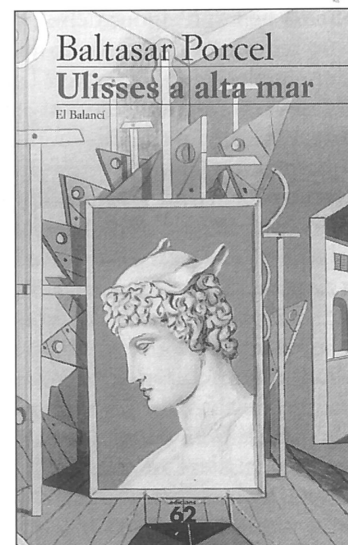
Encara que pugui semblar un tòpic, he de confessar que realitzar un breu balanç de les novel·les d'autor mallorquí aparegudes darrerament no és cap tasca fàcil, ni tampoc gens agraïda. No és fàcil perquè, com veurem tot seguit, l'individualisme literari que impera en aquesta narrativa més recent es cristal·litza en uns plantejaments força personals, singulars, propis per a cada escriptor / -a; no és cap feina agraïda perquè, i em sap greu haver de dir-ho, alguns autors només accepten l'hagiografia literària: l'escassetat d'autocrítica i de diferenciació entre la producció literària i les actituds personals en certs escriptors mallorquins (i també en alguns mitjans de comunicació) fa difícil, quan se'ls coneix prou, establir un diàleg lliure d'emocions i centrat exclusivament en el fet literari.

Tot plegat, no tinc cap intenció de fer judicis de valors sobre les novel·les que esmentaré, prou que ho han fet ja altres crítics a la premsa diària, sobretot al *Diari de Balears*, a l'*Avui*, i a *El País*, o fins i tot a *Serra d'Or* i *Lluc*. El que realment m'interessa és intentar fer-ne un petit comentari, tot cercant els paral·lèlismes i les divergències existents en aquestes darreres propostes literàries.

ANEM PER FEINA

Als crítics, als filòlegs, als estudiosos de la literatura en general, ens agrada buscar elements comuns, orígens semblants, evolucions comparables... tots aqueslls trets que ens ajudin a perfilar els contorns d'allò que podria proporcionar-nos les claus essencials, a fi de comprendre millor la literatura d'un

moment donat de la història, de copsar-ne el seu sentit, la seua raó de ser, el seu significat social. Aquesta estratègia, que no és tan maliciosa com pot semblar a primera vista, sol materialitzar-se en la «creació» d'un grup literari que, en casos de gran comunió entre els membres, se sol denominar «generació». En aquest sentit, Mallorca fou capdavantera en la germinació de la «Generació dels 70», composta fonamentalment per narradors, i això malgrat l'absència de tradició novel·lística en aquestes terres. La «Generació dels 70» ha tingut a Mallorca una fecunda representativitat: narradors nascuts a la dècada dels 40 que encetaren el seu camí literari convençuts que la literarura era un mitjà per a transmetre una ideologia, en els casos més *engagés*, o simplement un mètode per a la crítica social, per a la denúncia de moltes injustícies. Ara bé, tots, sense gairebé excepcions, empraren a l'inici la literatura com un instrument, com una mena d'*arma per a la lluita*. Amb el pas del temps, però, la gran majoria d'aquests escriptors s'allunyaren progressivament d'aquestes constants amb regust messiànic i mostraren la seua voluntat d'experimentar nous plantejaments, de tastar altres camins més hedonistes. No obstant això, trobem encara avui un autor, Miquel López Crespí (Sa Pobla, 1946), que segueix emprant amb molta freqüència la literatura com un mitjà per a mostrar una realitat social molt concreta. La seua darrera novel·la, *Estiu de foc* (Columna, desembre de 1997), guardonada amb el premi «Valldaura de Novel·la breu» de 1997, és un bon exemple de la literatura entesa com a instrument per a revisar la història des d'una **perspectiva ideològica** molt definida, la qual cosa

s'illustra ací mitjançant el dietari d'una miliciana durant la Guerra Civil.

La major part d'autors de la dita «Generació dels 70» ha deixat de banda aquesta mena de rebel·lió contra el món que li ha pertocat biogràficament i, sobretot a partir de mitjans dels vuitanta, decideix recrear uns microcosmos més amplis, amb una nova constant: aborden temes més universals sense oblidar una major recerca dels valors poètics del llenguatge.

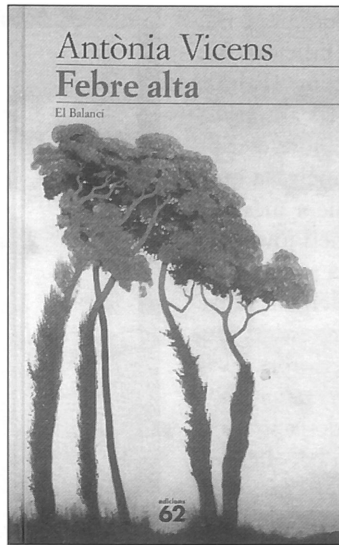
L'amor i la mort són, segons el meu parer, els elements essencials de les darreres novel·les de Gabriel Janer Manila (Algaida, 1940), particularment des de la publicació de *Paradís d'orquídies* (1992), la qual novel·la, juntament amb *Lluna creixent sobre el Tàmesis* (1993), *La vida tan obscura* (1996) i la darrera, *Els jardins incendiats* (1997) conforma una mena de tetralogia temàtica. No és gens inusual que les obres d'un creador girin a l'entorn d'unes mateixes idees i obsessions, aquest és un fet molt freqüent que trobem en escriptors de d'alta qualitat i també en altres de ben mediocres.

Janer Manila, que si té un tret comú amb López Crespí és la seua abundant productivitat llibresca, ens ofereix a *Els jardins incendiats* (Columna, novembre de 1997), premiada amb el sucós Carlemany andorrà de 1997, una prova més de la seua voluntat de recrear universos mítics, amb rerefons mallorquí, en què els personatges lluiten indefugiblement entre l'*Eros* (la vida, la sensualitat) i el *Thanatos* (la mort, la brutalitat humana) i entre tots dos la passió sexual, sovint també associada a la mort —l'orgasme— i a la vida —el plaer—. Passió sexual

considerada com un mecanisme de supervivència, com un joc d'intercanvis d'impulsos, de comunicació, però també de dominació. Janer hi barreja el gènere policíac amb la novel·la rosa, amb la qual cosa la novel·la esdevé un còctel explosiu per a qualsevol lector que hagi estimat *Labisme* (1969) o *Els alicorns* (1972).

Una autora que segueix fidel als seus plantejaments crítics i temàtics però que experimenta en cada llibre noves tècniques narratives i té un alt domini del llenguatge és Antònia Vicens (Santanyí, 1941). Després d'un llarg silenci editorial, cosa estranya en aquestes terres d'overbooking turístic i novel·lístic, Vicens ens ofereix la seua primera novel·la dels darrers onze anys, *Febre alta* (Edicions 62, febrer de 1998). En aquesta avinentesa, l'autora reprèn un tema que ha treballat ja en anteriors ocasions: la submissió i la **infelicitat de la dona** degut als condicionaments socials (l'estructura familiar, el pes de l'Església, la manca de cultura, etc.), si bé ací els personatges masculins tampoc no gaudeixen gaire de la vida... Molt interessant és la tècnica que emprà: diversos plans que corresponen a les tres veus femenines, Dèlia, Aiona (no la busqueu a l'índex, malauradament, l'editorial l'ha oblidada) i Damiana. Totes tres dones pertanyen a generacions diferents i són una mena de prototipus anònims, perfectament exportables a altres indrets geogràfics, si són llocs que comparteixen un context històric semblant. El jardí, el diari de l'únic home a qui se li atorga la veu, esdevé un element tan simbòlic com suggerent, espai florit que tanca aquesta novel·la de poca recepció, fins ara, a la premsa de fora Mallorca.

Dos autors que també han presentat novetats i que, per l'edat, es troben ben a prop dels anteriors, són difícilment classificables amb l'etiqueta «Generació dels 70», si bé les seues obres no s'hi allunyen extremadament. Es tracta de Miquel Rayó Ferrer (Palma, 1952), autor de *Lungla de la gran bèstia* (Moll, abril de 1997) i de Baltasar Porcel (Andratx, 1937) que guanyà el premi Prudenci Bertrana de 1997 amb *Ulisses a alta mar* (Edicions 62, novembre de 1997). Rayó, massa jove per ser considerat membre d'aquesta generació, és conegut sobretot per les seues narracions infantils i juvenils. Ara ens proposa una novel·la un poc intergeneracional (per a

grans i no tan grans) en què conflueixen nombrosos gèneres (novel·la històrica, d'aventures, amb alguna pinzellada costumista). Influenciada summent i voluntària per la **rondallística** mallorquina, *Lungla de la gran bèstia* s'emmarca a la perfecció en aquella línia novel·lística d'arrels autòctones que descobrí els universos de la rondalla i de la llegenda popular als anys setanta. Personalment, voldria agrair l'autor el fet d'haver inclòs la nòmina d'uns cinquanta personatges explicats a les darreres pàgines, instrument molt útil per als qui no estem afeats a llegir rondalles.

Baltasar Porcel, autor de cicles novel·lístics, una mica a la manera que també ha emprat Janer Manila, ens proporciona en aquest *Ulisses a alta mar* alguns paràmetres de caire autobiogràfic que ja apareixien a la seua novel·la precedent, *Lola i els peixos morts* (1994). En totes dues trobem l'**ambició** i el **poder** com a eixos fonamentals sobre els que giren tots els altres components vitals. Centrades a la Barcelona postolímpica i **molt urbana**, Porcel emprà ambdues novel·les per a transmetre les seues opinions personals sobre diversos temes. Justament, a *Ulisses a alta mar* localitzem una visió de la relació Catalunya i Espanya que li és ben pròpia (pàgs. 240 i ss.), o de l'oportunisme dels qui fan política per afany de protagonisme, la qual cosa enllaçaria molt bé amb diversos passatges de la novel·la anteriorment publicada. Una anècdota que em sembla prou simptomàtica és la importància atorgada pel protagonista, un polític d'origen mallorquí que ha fet

carrera a Barcelona, al fet d'escriure una novel·la «¿Saps que mai no he escrit una novel·la, per exemple? ¿Una cosa que bulli, que reflecteixi un bull de la vida i de les paraules, en la qual hi sigui tot el que he viscut i sentit? Tinc seixanta anys [...]» (p. 245).

La generació més jove, la dels autors nascuts a la dècada dels seixanta i dels setanta, també hi té els seus exponents. El primer tret que els diferencia substancialment de les generacions anteriors és el fet indiscutible que per a aquests joves autors escriure en català ja no és un fet determinat per oposició o per reivindicació: han après el català escrit a l'escola, i per a ells escriure en català és un esdeveniment *ben normal*, quasi tant natural com el fet indiscutible de negar-se a emprar la literatura com a mitjà de transmissió ideològica o de rebel·lió sinó més aviat com una eina per buscar el seu lloc al món. Envoltats d'un màrqueting sense precedents, alguns d'aquests autors gaudeixen d'un ressò poc freqüent en el nostre petit món cultural, ressò que quasi sempre està més vinculat amb aspectes extraliteraris (en alguns casos els mitjans audiovisuals i bona part de la premsa presenten alguns d'aquests autors joves com si fossin una mena de *jet set* cultural que pot salvar la nostra literatura) que no pas amb la valoració de la seua obra.

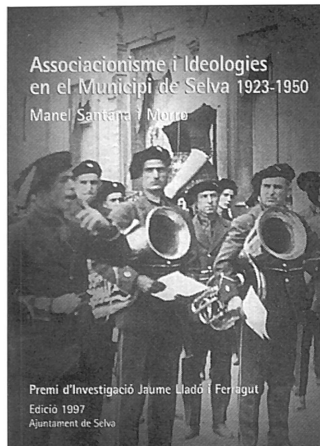
Maria de la Pau Janer (Palma, 1966) ens acosta aquest cop en *Orient, Occident* (Columna, 1998) a dues històries d'amor paral·leles. En un estil que li és ben propi, Janer reprèn un cop més el tema que sembla ser el centre de la seua narrativa: l'**amor**. Aquesta vegada sense passions incestuoses, com a *Natura d'anguila* (1995), però amb alguna relació de triangle (per exemple: Mina, la millor amiga d'Aixa, una mena de germana coral, suplanta a aquesta en l'acte sexual amb Tarik, el company d'Aixa, sense que aquest se'n adoni). Perquè Maria de la Pau Janer, igualment que altres autors mallorquins (Baltasar Porcel, per exemple) sembla fascinada pel món mediterrani més oriental. Si no, no s'entén que accepti el risc d'ubicar una de les dues històries exclusivament en una cultura, la palestina, que és, socialment i històrica, pel que fa als costums i la religió, ben allunyada de la societat en què ella es mou quotidianament.

convertí en un periòdic d'ideari regionalista i regeneracionista, partidari de la modernització de l'illa, defensor dels sectors socials productius i adversari del caciquisme polític. A més d'Oliver —que hi publicà quasi tots els seus primers llibres en sèries d'articles—, «La Almudaina» aglutinà un grup d'intel·lectuals, d'idees bàsicament coincidents amb les del director, que foren decisius de cara a la creació a la Mallorca d'entre els dos segles d'un corrent de pensament que apostava, tot a la vegada, pel mallorquinisme cultural i polític i per la modernitat. Amb els seus escrits d'alguna manera podem dir que va néixer la Mallorca contemporània.

Joan Manresa. *RUNES I LA GENT. VIATGE PER JORDÀNIA, SÍRIA I LÍBAN*. Mallorca, Editorial Moll («Tomir», 32), 1997, 135 ps.

L'autor ens conta la seva experiència de viatge, ahora que s'acosta a la gent i al seu entorn. Es tracta d'un llibre que té com a primera particularitat la del seu gènere: són ben escassos els escriptors mallorquins que s'han dedicat a la literatura de viatges. Així i tot, Manresa, i és ben encertada la decisió, no pretén escriure una guia convencional. És la seva vivència de viatjar la matèria del llibre. Un recorregut per uns espais que acostumen ser percebuts com a estranys i adversos per la majoria de la gent d'Occident, són viscuts per l'autor amb enamorament i amb la més absoluta naturalitat de convivència.

Manel Santana i Morro: *ASSOCIACIONISME I IDEOLOGIES EN EL MUNICIPI DE SELVA. 1923-1950*. Ajuntament de Selva, 1998, 149 ps.

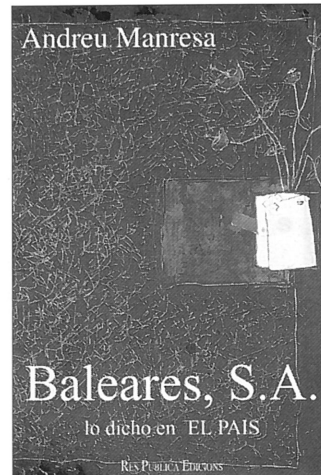
L'obra havia aconseguit el Premi d'Investigació Jaume Lladó i Ferragut de l'any 1997. Després d'un primer capítol on es fa una síntesi de la vida econòmica i social del primer terç, l'autor ha dividit la seva aproximació al municipi de Selva en tres parts que tenen una unitat cronològica i

política: la Dictadura de Primo de Rivera, la Segona República i la Guerra Civil i el Primer Franquisme (1936-1950). De cada període, parla dels esdeveniments polítics que es produïren, i sobretot de les manifestacions associatives de diferent signe que varen ser desenvolupades. El llibre, per la riquesa documental que maneja i pel rigor metodològic de la seva elaboració, és certament exemplar. Una mostra de com la història local pot ser plenament positiva, i a la vegada del tot útil per a fer la història més general.

Andreu Manresa: *BALEARES, S. A. LO DICHO EN «EL PAÍS»*. Eivissa, Res Publica Edicions, 1998, 266 ps.

L'autor és corresponal del diari «El País» a les Balears des de l'any 1990. El llibre arreplega un centenar llarg de cròniques que foren escrites en calent, a l'hora que es produïen els fets. Els periodistes de raça són aquells que saben extreure de la notícia immediata la seva càrrega de representativitat i d'importància històrica. Manresa ha

fet molt més que un treball de premsa: ha fet d'historiador de la contemporaneïtat. La seva descripció de la realitat política i econòmica balear és una mena de malson, és cert. La desgràcia, però, és que el periodista tan sols ha fet allò que segons Stendhal era la missió de la novel·la: passejar el mirall al llarg del camí. Quin escenari, els de les Balears de la darrera dècada del segle XXI!

El nacionalisme polític a debat

Josep Termes i Jordi Casassas (dirs). Equip CETC, *EL NACIONALISME COM A IDEOLOGIA. MATERIALS DE TREBALL I ESTUDI*, Proa, Barcelona 1995, 267 pàg.

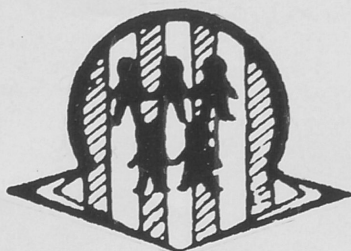
El nacionalisme com a ideologia és el títol d'un llibre coordinat per Josep Termes i Jordi Casassas que vaser publicat per Edicions Proa, de Barcelona. Situat a mig camí entre la ciència política i la història contemporània, reuneix quinze treballs que analitzen el paper del nacionalisme en la Catalunya actual, elaborats principalment per historiadors professionals vinculats al Centre d'Estudis de Temes Contemporanis. Malgrat que, com és inevitable, es tracta d'un volum heterogeni amb aportacions desiguals, destaca l'objectivitat amb què son tractats alguns dels problemes crucials d'aquesta ideologia. Un fet sens dubte remarcable, atès el partidisme que sol caracteritzar la majoria dels treballs sobre la transició democràtica al nostre país.

La primera part del llibre inclou articles de Vicent Partal i Josep M. Esquirol sobre el context europeu

dels nacionalismes. A continuació, Jordi Cassassas analitza la història del terme «nacionalisme» en la Catalunya contemporània. El tercer bloc d'estudis és una aproximació —feta en alguns casos des de la simpatia o el rebuig declarats— a les posicions que sobre la qüestió nacional han adoptat els partits parlamentaris catalans en els darrers anys, a càrrec d'Andreu Mayayo, Joan Lluís Pérez Francesch, Jordi Font, Francesc-Marc Álvaro, Josep Faull, Carles Santacana. La quarta part reuneix treballs de Miquel Caminal, Eduard Company i Agustí Colomines sobre les relacions entre Catalunya i l'Estat espanyol. Finalment, Josep M. Figueres, Josep M. Ainaud de Lasarte i Santiago Cucurella tracten sobre el debat nacionalista en els àmbits periodístic, polític i cultural.

La intensificació del debat sobre la qüestió nacional que s'ha conegut en els darrers anys als Països Catalans requereix, sens dubte, de molta reflexió serena i documentada sobre la nostra realitat i el nostre futur com a poble. Volums com aquest hi contribueixen de manera important. És d'esperar que a Mallorca —on el debat polític i cultural és d'un nivell força inferior al de Catalunya— hi apareguin iniciatives semblants, indispensables en un moment en que s'obren noves perspectives en el camí cap a l'autogovern.

David Ginard i Féron

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:

Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

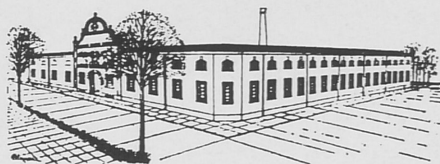

Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA
PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 51 70 22

LLUC

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL
guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

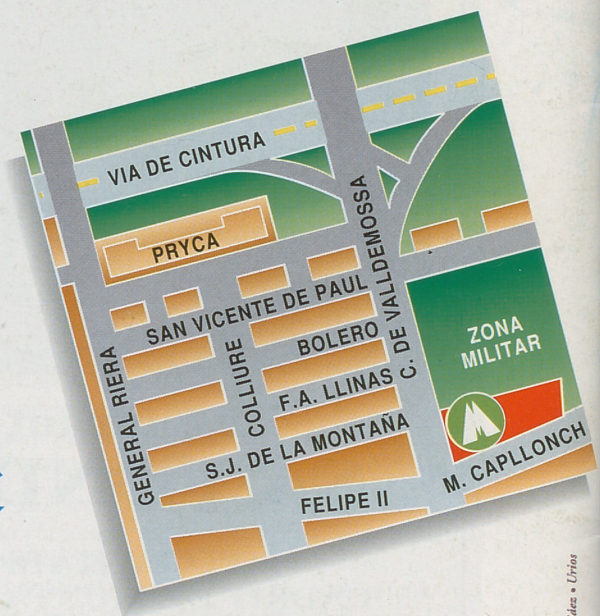
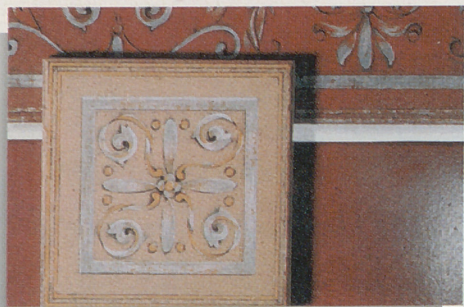
Telèfon 50 19 00

INCA

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma